

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

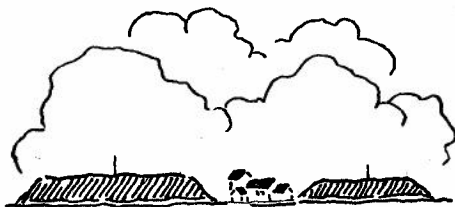
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VEJLE AMTS AARBOG

1961

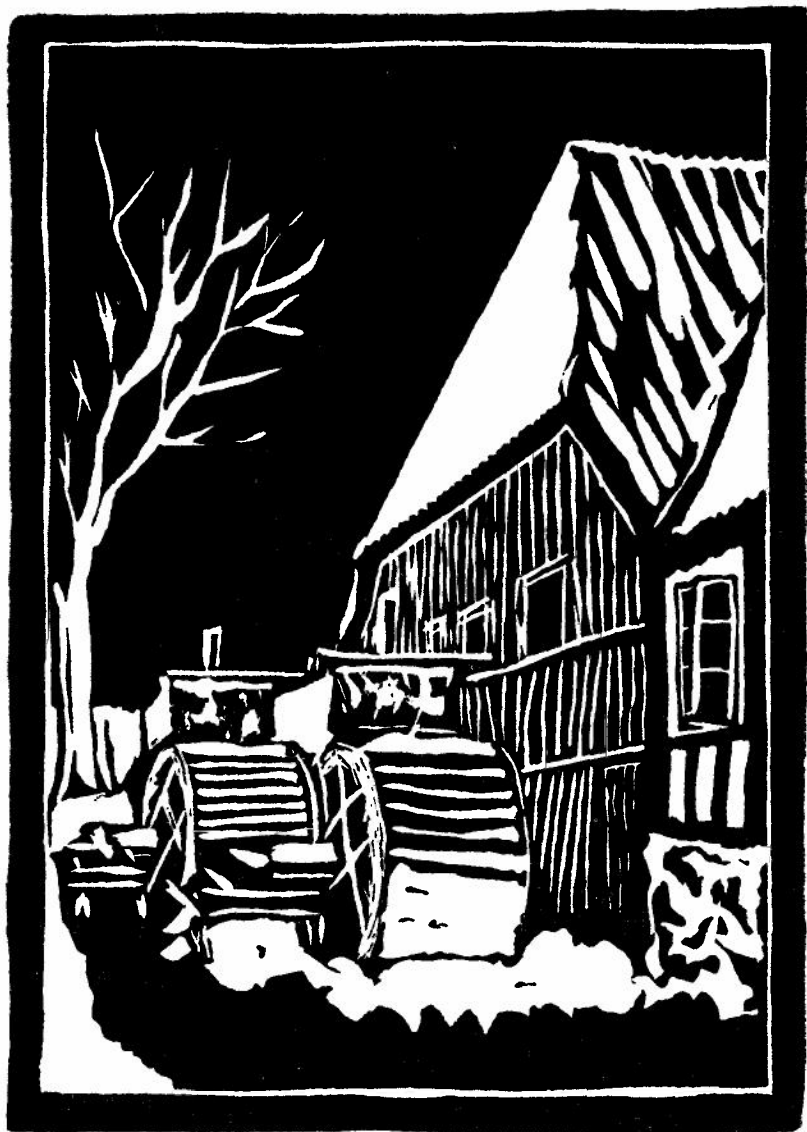

UDGIVET AF
VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

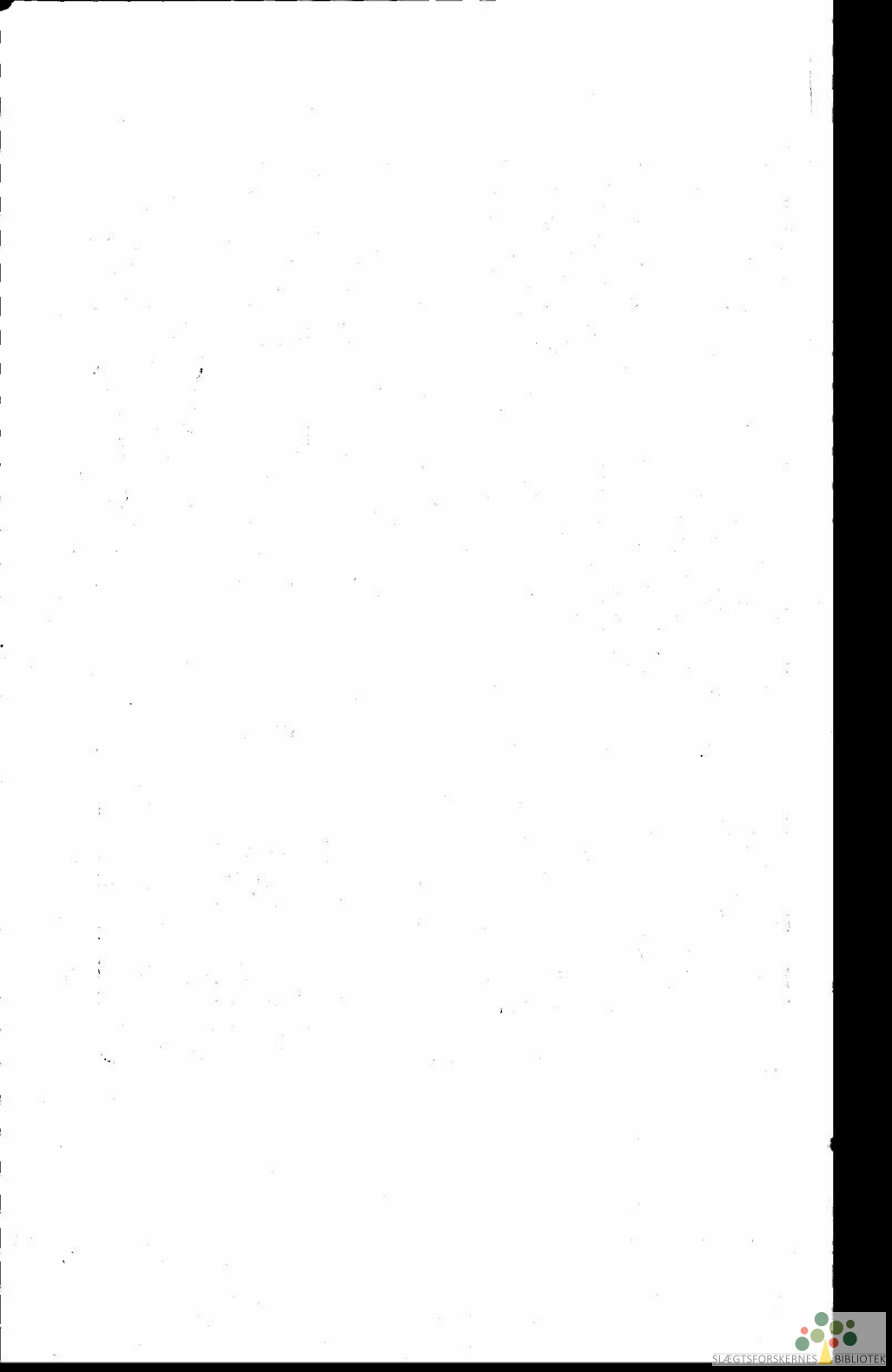

VEJLE AMTS
AARBOG

Børkop Mølle (Anders Jespersen fecit).

VEJLE AMTS AARBOG

UDGIVET AF

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

1961

I KOMMISSION HOS
KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI A/S
KOLDING

Redaktionsudvalg:

Amtslæge, Dr. med. *Jakob Jakobsen*, Vejle (Formand).

Apoteker *Arnold Hansen*, Kolding.

Museumsinspektør, mag. art. *Sigvard Skov*, Koldinghus.

INDHOLD

1961

	Side
<i>Frontespice: Børkop Mølle (Linoleumssnit af Anders Jespersen)</i>	3
<i>Anders Jespersen: 3 gamle jydsk Møller og deres industrihistoriske Betydning</i>	9
<i>Aage Dahl: Et glemt Skud på Slægten Balle's Stamtræ</i>	37
<i>Jakob Jakobsen: Sct. Maria Søstrene i Vejle</i>	53
<i>Aug. F. Schmidt: Skamlingsbankens Højskole</i>	91
<i>Vald. Andersen: Koldinghus September 1627</i>	97
<i>P. Nielsen: Mindesten rejses for Sejet gamle Kirke</i> ..	105
<i>Viggo Bitsch: Min Barndoms Musik og Musikliv</i>	107
<i>Jakob Jakobsen: Dr. med. h. c. Claudius Julius Boye, den uforlignelige »Haughus-Doktor«</i>	117
 N e k r o l o g e r:	
Professor, Dr. phil. Hans Brix	143
Forfatteren Poul Frost-Hansen, Kolding	146
Arkitekt, Docent, Dr. phil. Ejnar Dyggve	149
<i>Aarsberetning</i>	153
<i>Regnskab</i>	155

3 GAMLE JYDSKE MØLLER OG DERES INDUSTRIHISTORISKE BETYDNING

Af konservator, ingeniør *Anders Jespersen*,
Nationalmuseets Mølleudvalg.

Møllebyggerne hører ikke blot til vore fineste haandværkere, men mange steder har de tillige været de første ingeniører. Især i Storbritannien, hvor man begyndte at bruge støbejern i møllebyggeriet for over 200 aar siden, var forbindelsen mellem haandværk og det, der senere skulle blive rent ingeniørmæssig projektering, bevaret til møllebyggeriet gled ud omkring 1900. Men mange gamle møllebyggerfirmaer fungerer endnu som store ingeniørfirmaer.

Paa samme maade er det gaaet med industrien: vandkraften var indtil udgangen af det 18. aarhundrede den primære industri-lokalisator, og mange firmaer kan den dag i dag følge deres ahner tilbage til det plaskende vandhjul: Munke Mølle i Odense, Dampmøllen Victoria, sammesteds (oprindeligt Ejby Mølle) Dalum Papirfabrik (Dalum Mølle), alle tre paa Odense Aa, Magle Mølle paa Susaaen i Næstved (ogsaa papirfabrik). Først- og sidstnævnte møller anlagdes af munkene i det 12. aarhundrede.

Til disse historiske kendsgerninger kommer, at møl-
lerne, det være sig vind- som vandmøller, er med til
at præge det danske landskab, og vi ville nødig være
dem foruden. Desværre er møllernes indtjeningssevne
ikke, hvad den har været; elektriciteten er blevet bil-
ligere og reparationer dyrere, og man maa se i øjnene,
at landsbymøllerne om ganske faa aar vil bukke under
for disse vanskelige økonomiske vilkaar.

Det var disse forhold, som førte til dannelsen af
Nationalmuseets Mølleudvalg i 1953. Selvom man
umiddelbart kunne mene, at bevaringen af møllerne
i det danske landskab maatte være en statsopgave,
naar det ikke længere var en ting, der kunne hvile
i sig selv, maatte man paa den anden side gøre sig
klart, at politikerne, fra hvem bevillingerne i givet
fald maatte komme, næppe ville interessere sig for
sagen, før møllerne var væk.

Det var derfor nødvendigt for det første at begrænse
udvalget af møller til et absolut minimum og for det
andet at gribe til videnskabelige metoder for at søge
at sanere de ofte faldefærdige bygværker.

Vi ved ikke, hvor mange møller der har været i Dan-
mark. Vandmølletallet lod sig ret nøje fastsætte, da
definitionen er let, og jeg vil skønne, at tallet af mølle-
steder maa ligge omkring de 3000. Det er umuligt at
skønne over tallet paa vindmøller, da man ikke kan
fastsætte nogen grænse nedefter: Fra den store
privilegerede mølle er der en jævn glidning over de
mindre, kommercielle møller, der opstod efter mølle-
privilegiernes bortfald i 1862 til den lille gaard- eller
husmølle, som i visse egne fandtes paa hveranden
gaard. Maaske blev der malet korn ved vindkraft paa
6000 steder landet over, maaske paa 8000 — vi faar
det aldrig at vide, for de 95 % er allerede forsvundet.

Gennem 22 aar havde jeg allerede besøgt landets vandmøller og kunne derfor fremlægge en ret komplet fortegnelse over møller, man burde bevare, allerede ved Mølleudvalgets start i 1953. Men vindmøllerne havde jeg med velberaad hu holdt mig fra, jeg ville ikke sprede kræfterne for meget — møllerne var trods alt kun en hobby, som maatte leve af de fritimer, som stod til raadighed.

Med det er desværre ikke gjort med at udnævne en mølle til at være af historisk eller kulturel værdi. Det koster i gennemsnit 25—30.000 kroner at sætte en mølle ordentlig i stand, og naar Staten ikke er til at raabe op, staar tilbage kun at tigge pengene sammen lokalt.

De forskellige egenes erhvervsdrivende samt pengeinstitutter, kommuner og amter har ofte stillet sig meget positivt til en bevaringsaktion. I flere tilfælde kan man næsten sige, at bevaringen sker paa trods af Staten (som staar parat med landvindingsmillionerne) end paa grund af Staten. — Blaabæk Mølle ved Faxe, den næstsidste af Sjællands tilbageværende 2 vandmøller, truedes af en landvindingssag, hvorved et statstilskud paa ca. 40.000 kroner skulle kunne give bedre afvandingsforhold paa ca. 16 tdr. land — men paa bekostning af møllens fremtid! Møllen er fredet i klasse B, og uanset at et andet ministerium allerede har ydet tilskud til møllens bevarelse, truedes den nu af Landbrugsministeriets landvindingsbestræbelser. Møllen sikredes endeligt ved overfredningsnævnskendelse.

Men ogsaa andre farer truer møllerne: de er oftest bygget af træ og tækket med spaan eller rør og derfor yderst brandfarlige. Dertil er træværket udsat for raad og billeangreb. Da møllerne endnu var i kom-

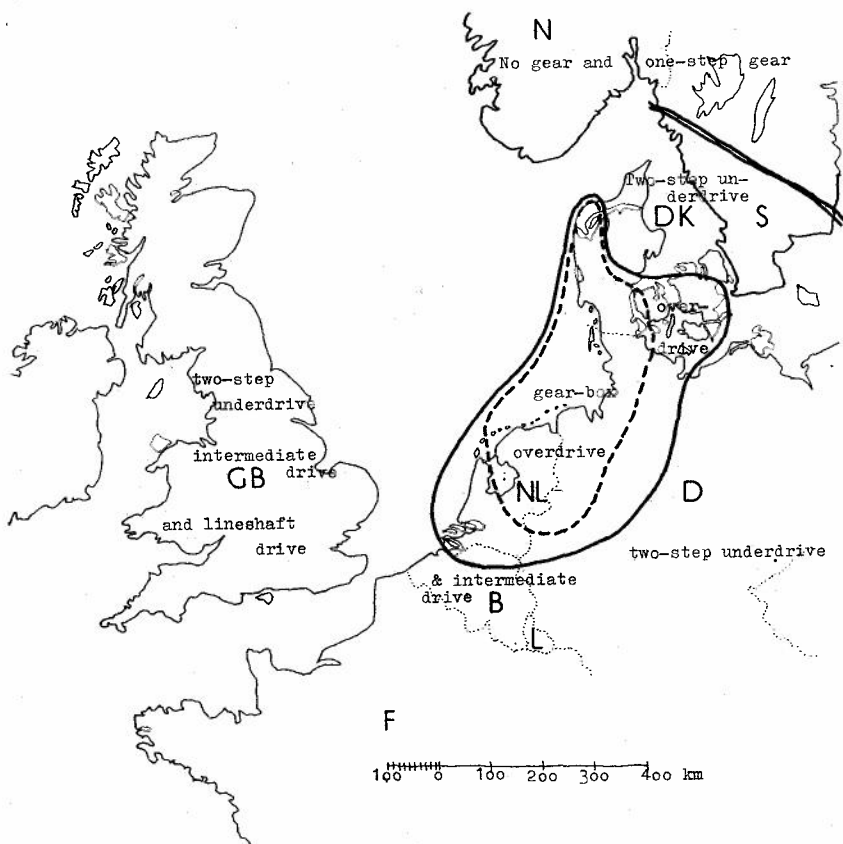
merciel drift, betød dette mindre: driften betalte vedligeholdelsen, og øvrigt forældedes møllerne jo som al anden industrivirksomhed og blev med visse mellemrum fornyet — derfor har vi yderst faa møller tilbage fra f r 1800, de blev næsten alle udskiftet i det 19. aarhundrede.

Det forekommer naturligt, at Steen B cher i sin tid valgte vandmøllerne i Ribe/Vejle Amter som basis for sin disputats »Vandkraftens Udnyttelse i det Sydlige Nørrejylland, F r og Nu« (1942). Ved at lægge et snit tværs gennem halvøen sikrede han sig saa forskelligeartede topografiske forhold, som man kunne ønske inden for et begrænset omraade af landet.

M lleforskningen er B cher megen tak skyldig for dette grundige stykke arbejde, omend en mærkelig skæbne har gjort det uegnet til alene at danne grundlag for den m llebevaring, som de sidste 8 aar har udviklet sig under Nationalmuseets M lleudvalgs auspicier.

Mens de forskellige topografiske forhold, som vi netop finder dem i Ribe/Vejle Amter, til fulde har givet os en god repræsentation af forskellige opstemningstyper og vandhjulstyper, har udviklingen af møllernes gear eller gangt j fulgt lidt andre veje, man kunne fristes til at kalde dem tr gere veje: M llebyggeren vil straks reagere paa topografien, naar han vælger sin opstemning, og han vil ogsaa hurtigt lade sit valg af vandhjul lede af det forhaandenværende fald og af vandmængden, men ved valg af gearet tyder meget paa, at vi staar over for en topografisk inspireret, men dog milieupr get tradition.

Der findes principielt to hovedgrupper i maaden at gear vandhjulet til kværnene, hvor man benytter

Kort over Vesteuropa til illustration af gear-traditionen; man ser tydeligt »øen« med overtræk (overdrive) og indenfor denne igen området med gearkasse. Grænsen for gearkassens anvendelse er meget udflydende mod syd.

stjernhjul: kværnene kan drives ovenfra eller nedefra. Dette maa paa ingen maade forveksles med over- eller underfaldshjul, idet man netop oftest finder overtræk paa underfaldsmøller, mens overfaldsmøllerne oftest har undertræk til kværnene.

Set i store linier (se s. 13) er overtrækstraditionen samlet som en »ø« i det lave land fra Flandern i syd til Limfjorden i nord, hvor vindmøllen tidligt var meget udbredt (især i den sydlige del af området), og hvor man maaske har haft en traditionel preference for at lade sin kværn drive ovenfra. Modsvarende i de rene vandmølleomraader.

Geartraditionen med overtræk er altsaa en integration af lavlandstradition (overtrækket egner sig forøvrigt tillige bedst til underfaldsmøllerne, som netop lavlandet er rigest paa, paa grund af den højtliggende hovedaxel) og paa side 36 ses, hvor relativt skarpt dens grænser forløber gennem Jylland: sydpaa, til og med Vejle Amt, har overtrækstraditionen været stærk nok til at »slaa tværs over den smalle halvø« (og har forøvrigt tillige erobret Fyn og en større del af Sjælland), men længere nordpaa følger grænsen i det væsentlige det Store Vandskel, hvor der i følge sagens natur har været et temmelig vandmølleomt område. Det fremgaar af figuren, at Böchers område ikke formaade at registrere dette pludselige traditionsskift, som først blev bragt for dagen i 1946, da mine egne undersøgelser naaede op i Midt- og Østjylland.

Mølleudvalgets første opgave maatte naturligvis være at sikre en repræsentation af de rige traditionsvariationer, landet har set, og af økonomiske grunde lod man sig maaske i begyndelsen friste af de mindre møller, hvor det var muligt, da de forekom mere overskuelige opgaver paa et tidspunkt, hvor ingen troede

paa muligheden af at bevare møllerne paa stedet i det danske landskab. Endelig forekom overtræksomraadet i Jylland saa rigt repræsenteret, at det endelige valg maaske kunne udskydes, indtil erfaring var høstet i andre landsdele.

Men forfaldet red hurtigt, og da Børkop Mølle som den fineste repræsentant for gearkasse-typen truedes med forlis, maatte Mølleudvalget sætte alle sejl til for at redde denne mølle, eller dog hjælpe til, at andre kunne redde den.

Umiddelbart forinden var Nybjerg Mølle blevet købt af direktør Carl E. Jacobsen, som paa ét aar havde ført møllen tilbage til dens oprindelige skikkelse og retableret bagsluse og mølledam, et arbejde, Mølleudvalget næppe kunne have overkommet paa 15 aar.

En dag kom saa en henvendelse fra Turistforeningen i Varde om at gøre noget ved Nørholm Mølle paa Varde Aa. I Mølleudvalgets oprindelige plan havde man medtaget Lindskov Mølle ved Tønder og Aa Mølle ved Limfjorden til at repræsentere hele Vestjylland. Vi kendte Nørholm Mølle, men frygtede, at det ville være en økonomisk uoverkommelig opgave at restaurere den og lod den derfor glide ud. Nu blev sagen taget frem paany og set i lyset af de nu sikrede møller ved Nybjerg og Børkop: Her havde vi tre store og meget gamle vandmøller, alle med to vandhjul og hver paa sin maade en typisk repræsentant for Vest-, Midt- og Østjylland. Nørholm ville endelig udfylde det store hul mellem Lindskov og Aa Møller, og nu var vi sluppet relativt billigt til Nybjerg og Børkop Møllers redning, kunne der saa ikke være en plan i at tage Nørholm med, selv om det skulle koste mellem 100 og 130.000 kroner at sætte den helt i stand? Man vedtog at gøre et forsøg.

I forbindelse med istandsættelses- og frednings-

arbejdet har det været nødvendigt at udføre opmaalingstegninger af møllerne. Selve opmaalingssarbejdet er betalt ved en bevilling paa finansloven af tipsmidlerne (Nybberg Mølle er dog bekostet opmaalt af ejeren). Originalerne ligger paa Nationalmuseet, men de er eller bliver alle reproduceret i maal 1/100 (situationplaner i 1/500 og 1/5000).¹⁾

I det følgende vil først de tre møller blive beskrevet, og dernæst vil deres indbyrdes forhold blive gjort til genstand for en indgaende analyse.

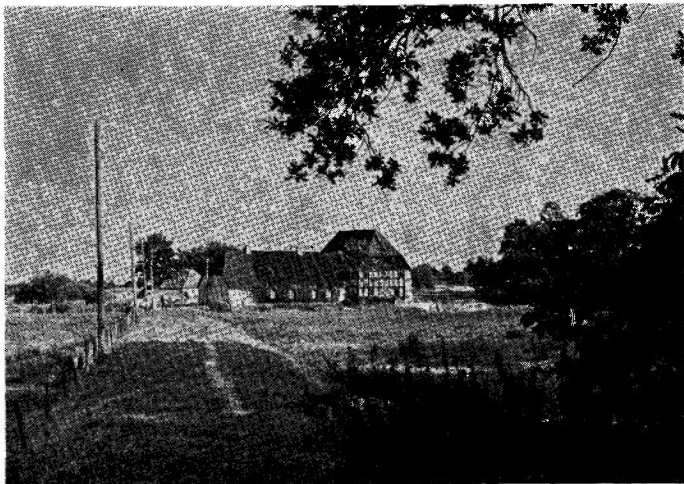
Nørholm Mølle.

Beliggenhed: Nørholm Mølle ligger 300 m øst for Nørholm Hovedgaard, hvortil den hører. Vandet kommer fra Varde Aa gennem en 310 m lang kanal i dal-siden, og der har aldrig været nogen egentlig mølledam — som vi skal se i det følgende, var det ikke nødvendigt. Terrainet er en flad hedeslette, dog er selve aadalen flankeret mod nord af gammel egeskov, mens sydsiden begrænses af 343 ha fredet hede, som dog nu er ved at springe i skov fra en bevoksning ved møllen.

Stemmeretten er desværre opgivet, da Karlskaarde Højspændingsværk i 1945 tog hovedparten af vandet (se nedenfor). Bagslusen er bevaret, men vandet løber frit igennem, og kanalen er sump. Møl-

1) Plancherne er i format A₃, foldet til A₄ og indlagt i et graat omslag. De kan faas til produktionsprisen gennem Nationalmuseets Forlag til følgende priser: Børkop og Nyberg: hver 5,94 kr./sæt, Nørholm er endnu ikke færdig, men vil formentlig kunne udføres for samme pris. Sættene bestaar af 10 plancher. Tegningerne er koteret i Dansk Normal Nul. Der vil i det følgende blive henvist til disse tegninger, hvor det er nødvendigt for forstaaelsen. Alle tegninger vil med tiden blive samlet til-lige med andre mølletegninger i Vol. 5 af Report on Watermills.

lens omgivelser er helt uberørte, og havde vandet været der og møllen sat i stand, kunne man tænke sig sat 150 aar tilbage i tiden. Faldet er foreløbig sat

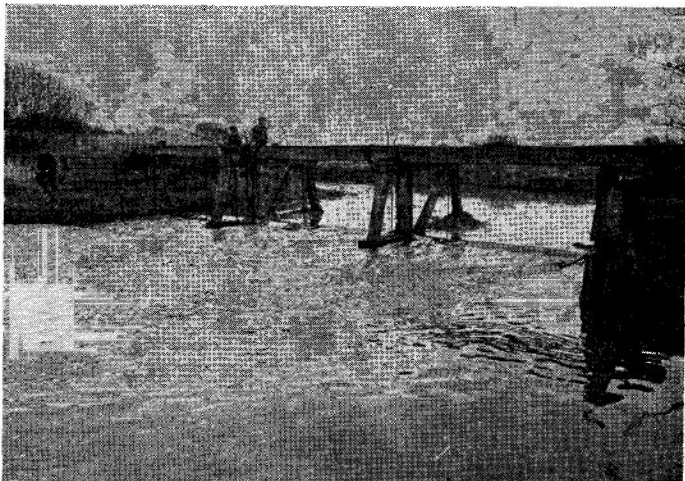

Nørholm Mølle fra vejen, der fører til Hovedgaarden.

til 1,68 m, da man først ved opmaalings- og rekonstruktionstegningerne kan faa et nøjagtigt billede af stemmeforholdene. Den lige kanal gør malevandets vej 410 m kortere end bagvandet, som maa køre 1000 m ad det gamle aaløb, før det paany mødes med malevandet. Fra denne genvej stammer en del af faldet ved møllen, resten tages som en opstemning i selve aaløbet, deraf vanskelighederne ved at faa forholdene retableret.

Bygning: Den nuværende mølle er opført af bindingsværk i 1792, ifølge en indskrift paa dørhængslen af C. Rosenørn-Teilmann. Bygningen var oprindeligt tækket med rør, men blev senere spaantækket og sluttelig tækket med tagpap. Dette tag er nu utæt,

og hvis der ikke meget snart gribes ind, vil bygningen og maskineriet blive ødelagt. Egebindingsværket er overraskende daarligt, muligt paa grund af tjæringen,

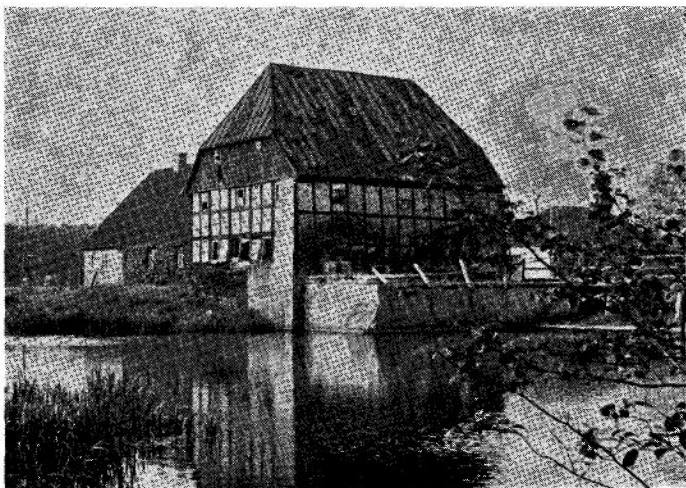

Nørholm Mølles bagsluse set fra Varde Aa op mod strømmen. Kanalen til møllen udgaar fra den anden side af denne sluse og løber til højre udenfor billedfeltet.

raad og visse billetyper har ødelagt det meste. Alt indvendigt fyrretømmer er til gengæld i overraskende god stand, lige bortset fra de utætte omraader. Hele vandhjulsvæggen blev i 1870-erne erstattet med en 70 cm tyk betonmur, hvorpaa man omhyggeligt har tjæret bindingsværk(!) Oprindelig maa denne væg have været bræddebeklædt. Selve møllen er ca. 9 m \times 12 m = 108 m² i 2 fulde etager, ialt 216 m² etageareal. Tagetagen optages i det væsentlige af gearkassen. Kornet kan hejses ind og ud fra kværnloftet, men dette er muligt en senere foranstaltning.

Møllen er sammenbygget med et grundmuret stuehus, som dog oprindelig har været af bindingsværk.

Der er til begge bygninger anvendt samme gule mursten som til hovedgaarden, stenen staar ubehandlet. Først tilbage til sin oprindelige skikkelse vil

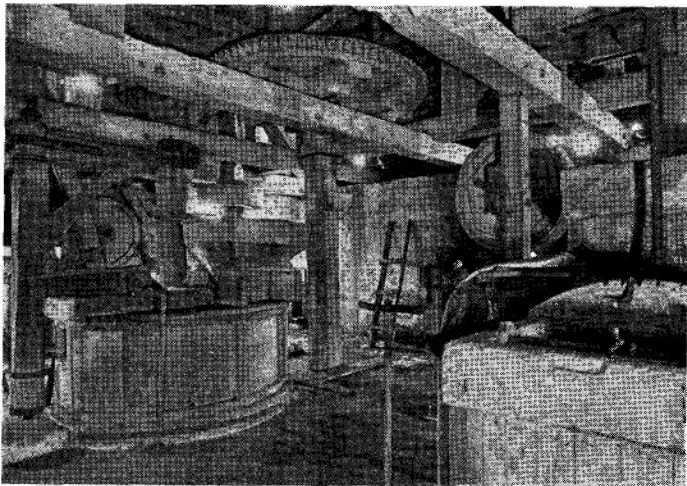

Nørholm Mølle fra fraløbet. Vandhjul 1 hænger i laser, og spaantaget er blottet mod syd og vest. Der maa snarest sættes ind, hvis dette fine mølleanlæg skal reddes fra fortabelse.

dette møllekompleks blive en arkitektonisk perle. Det maa anses for at være af den største betydning at bevare møllen paa stedet, hvortil den er skabt.

Vandhjul: Da man i sin tid installerede turbine til møllen og byggede det nu nedrevne el-værk, lod man af veneration det første vandhjul blive siddende. Ingen af vandhjulene har imidlertid set ud som det nuværende hjul, der er bygget op af 2×2 ringe af blødt staal, samlet med buede jern, hvorpaa træskovlene har været boltet. Om der oprindeligt har været udstikkerhjul eller skovlhjul, kan vi kun gætte om. Der har paa egnen været tradition for begge dele samt for at forbinde hjulets krans med hovedaxlen

ved gennemstukne arme, 2, 3 eller 4 par. Det sidste hjul havde dobbeltarme, kilet paa axlen. De meget lange axler, som gearkassen krævede, skaffede man

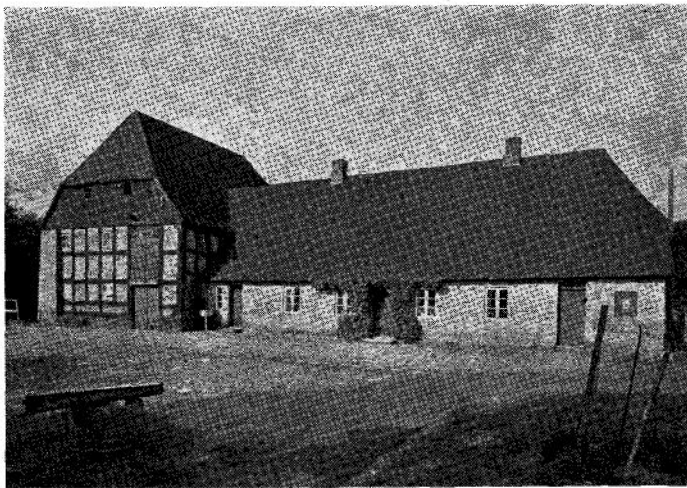
Interiør fra Nørholm Møllens kværnloft, hjul 1. Til venstre i billedet ses stenkranen, hvormed man vender overstenen, naar kværnen skal billes.

sig i Vestjylland ofte ved at købe skibsmaster paa strandauktionerne. Et ældre fotografi viser dobbelt armelag og vangehjul.

Maskiner og gear: Det meste af gearret til begge hjul er mærkeligt nok intakt, omend splittet over hele møllen. Hele gearkassen ligger endnu paa loftet, og alle tre stjernhjul findes paa deres plads. Tilsvarende gælder begge gravhjul og krondrev. Ved omlægningen til turbinedrift har man sat undertræk paa de bestaaende kværne, og de gamle spil ligger rundt om paa lofterne. Opmaalingsarbejdet skulle dog kunne bringe orden i dette kaos — under kyndig ledelse af Møller Andersen, som stadig bor paa møllen, og som har

kørt med vandhjulene, før de i 1916 blev erstattet med turbinen.

Bestykning paa hjul 1: 2 kværne + 1 skalkværn

Nørholm Mølle fra gaardspladsen. Ogsaa stuehuset har engang været i bindingsværk; man ser spor af kopbaand i etagebjælkerne.

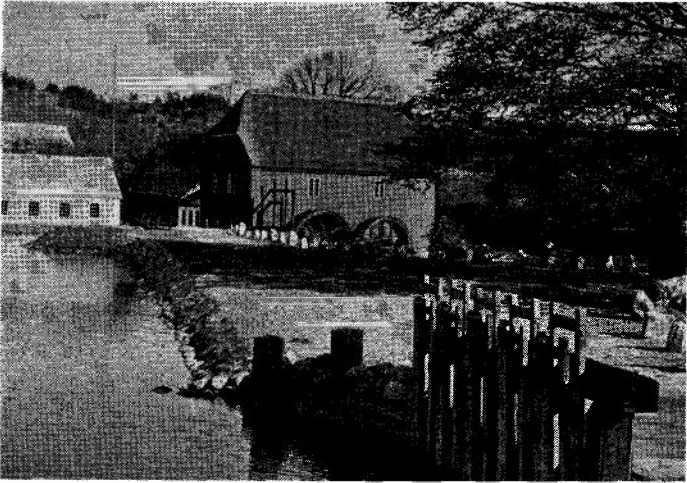
(grubbe) samt hejseværk og diverse hjælpemaskineri.

Paa hjul 2: 1 melkværn + formentlig 1 boghvedekværn. Der kan have været mere, som siden er forsvundet.

Ved opsætning af en stenkran, har man savet bundbjælken i gearkassen over for at give plads til at svinge kranen fri af kværnene.

Istandsættelse: Bortset fra vandhjulenes oprindelige udseende findes der ikke tekniske problemer forbundet med en restaurering af denne mølle. Problemerne ligger alene paa det økonomiske og »politiske« plan, bl. a. med at skaffe vand til møllen igen. Man kan naturligvis altid returnere malevandet mekanisk

(pumpe), men da det vil tage 10 aar at faa møllen gjort køreklar, er der ingen grund til at tage sorgerne paa forskud, maaske vil der længe inden vise sig en anden og bedre udvej. Programmet for arbejdet maa være først at faa taget tæt, dernæst bygningen i orden og endelig mølleværket. Indvielse 10. novbr. 1970(!)

Nybjerg Mølle fra bagslusen. Før istandsættelsen var møllen ringere at se til end Nørholm.

Ny b j e r g M ø l l e .

Beliggenhed: Nybjerg Mølle ligger som Nørholm paa en sandet egn, men omgivet af vældige bakke-
drag, hvorigennem Egtved Aa slynger sig i et haarnaalesving. Aaen er kort, men yderst vandrig, og fra begyndelsen har man stemmet i dalsiden som ved Nørholm, men i 1844 gravedes (det vil sige byggedes dæmning til) en 2 tønder land stor mølledam, altsaa 11000 m² (i dag er dammen 15000 m²) for 200 rigs-

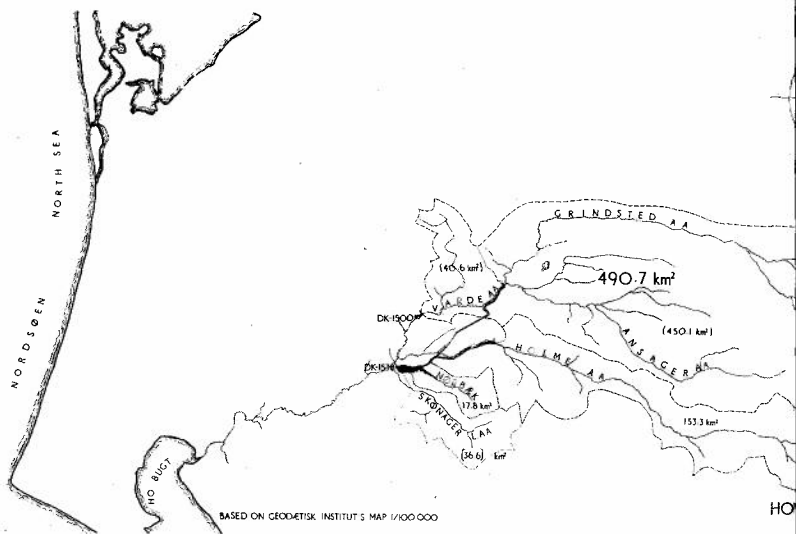
daler (!) Som det vil fremgaa af det følgende, ville møllen have været adskilligt bedre tjent med at faa underfaldshjulene udskiftet med overfaldshjul, saa meget mere, som man havde undgaaet tilsandingen, som i 1934 kostede møllen livet. Men P. C. Thulstrup har jo næppe været synsk, og han har ikke kunnet forudse, at 100 fiskedamme skulle gøre hans efterkommere livet surt, naar de af og til lukkede sand ud af dambrugene.

Bygning: En grundmuret møllebygning paa 8,8 m \times 14 m = 123 m² er sammenbygget med et ligeledes grundmuret stuehus. Stuehuset opførtes 1830, mens møllen stammer fra 1850, en sandsten over indgangen til møllen giver tillige P. C. Thulstrup som bygherren. De svære mure tager megen plads op, og skal møllen sammenlignes med de to andre bindingsværksmøller, maa det bebyggede areal reduceres til 107 m², etagearealet til 214 m². De to underste etager er fuldt brugelige, mens tagetagen er optaget af mølleværkets top-lejer og af hejseværker samt sigter m. v.

Der er ikke gearkasse som paa de to andre møller, men etagehøjden er til gengæld forøget, saa stjernhjulene ikke er i vejen. Alt korn maa bæres til og fra undermøllen, og det har været alvorligt overvejet at lave en indhejsningsluge i et af gavlvinduerne.

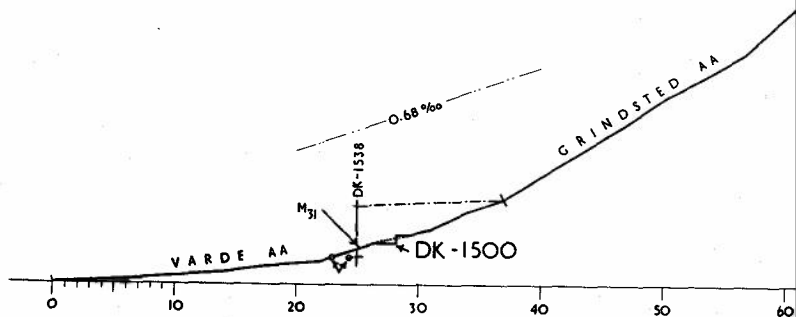
Bygningerne var oprindeligt straatækket, senere tækket med cementtagsten og er nu paany tækket med rør.

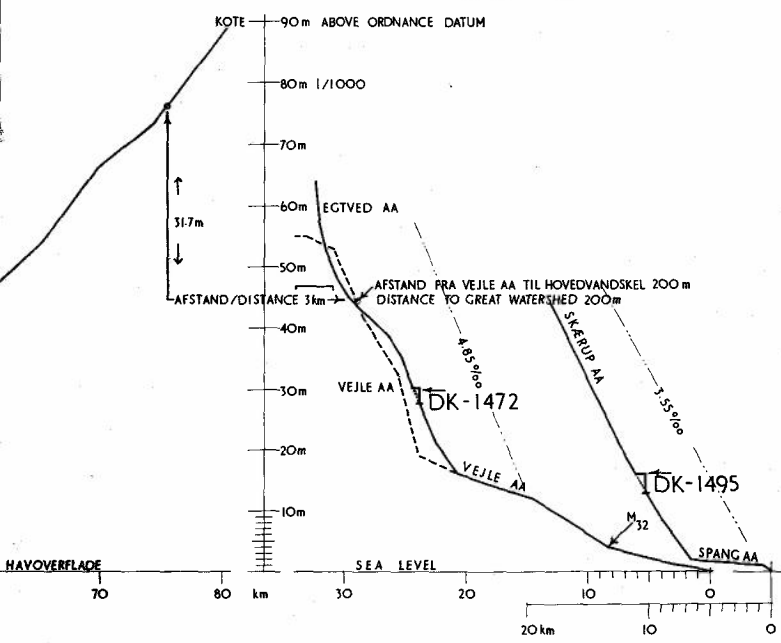
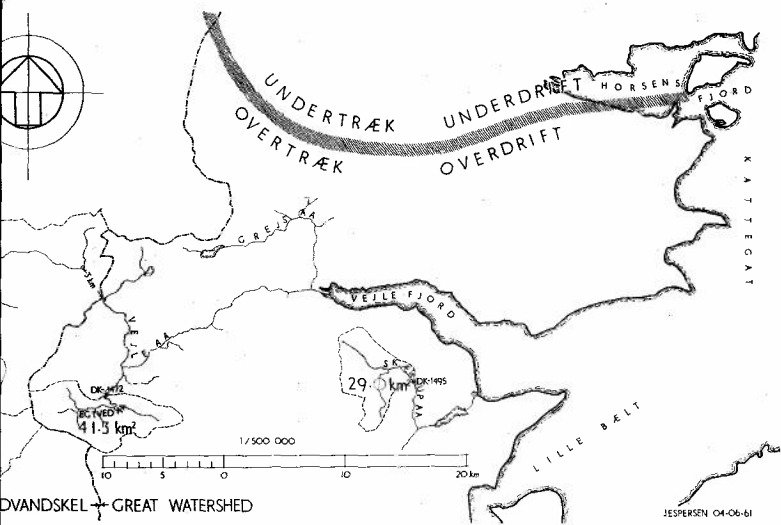
Vandhjul: Selv om der fandtes baade fotografier og maal af vandhjul 1, var alt, hvad der var tilbage, da direktør Jacobsen overtog møllen i 1958, hovedaxlen til hjul 1. Dette hjul blev straks fornyet i nogenlunde samme maal, men med hjul 2 var der vanskeligheder. Dette hjul forsvandt vistnok før 1914, og

Øverst: Plan over Varde/Vejle Aers oplande.

Nederst: Længdeprofil af Varde/Vejle Aaer. Samme længde-
maalestok som ovenfor, men højderne er 500 gange overdrevet.
Man ser herved klart den store forskel paa faldforholdene mod
vest og mod øst.

man støbte senere en betonmalekarm til hjul 1 samt murede en solid klods under dette hjuls yderleje, netop hvor tilledningen til hjul 2 havde gaaet. For

Nybjerg Mølle fra haven.

at faa begge hjul til at snurre igen, maatte hele den støbte malekarm og lejeblokken fjernes og et nyt anlæg etableres i egetræ. Ved hjælp af fotografier, et par huller i muren og en god portion fantasi lykkedes det ved et samarbejde mellem arkitekt Brøgger, møllebygger Petersen og mig selv at faa genskabt denne del af møllen, saa det saa rimeligt ud.

Hjulene har sidevanger og knækkede skovle, og malekarmen standser ved hjul 1. Hjul 2 faar sit vand gennem en lang, aaben slidske, og man maa regne med, at der tabes ca. 46 % af hastigheden paa denne tur (60 % af energien udover de sædvanlige tab). Dette har indvirket paa kværnplaceringen, som vi

straks skal se. Paa grund af de mange fiskedamme længere oppe ad aaen, som uden varsel tømmer deres indhold i aaen, paa grund af de stejle skrænter og paa grund af den tiltagende dræning, som reducerer forsinkelsen i afstrømningen, maa møllepasseren være paa vagt døgnet rundt. Der er derfor installeret et lille overfaldshjul, som driver en alarmklokke. Hjulet gaar i gang ca. 5 cm før, vandet naar flodemaalet.

Yderligere har man pløjet et alarmkabel ned til en maalestation ca. 500 m ovenfor møllen. En pressostat vil slutte alarmkredsløbet ved stigende vandstand i selve aaen og saaledes advisere møllepasseren om en forøget tilstrømning, selv om dammen skulle være halvtom efter en travl dag.

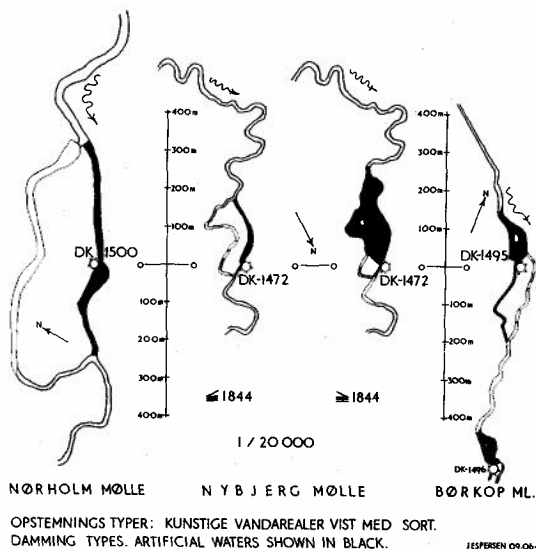
Maskiner og gear: Gearet er nærmest af fynsk tradition derved, at man nok har overtræk til kværnene, men ikke gearkasse som paa Nørholm og Børkop. Muligt er gearkassen gaaet af mode omkring dette tidspunkt, og overhovedet staar Nybjerg Mølle som en af de seneste vandmøller herhjemme, som stadig følger de gamle traditioner, saavel arkitektonisk som møllebyggermæssigt: alt maskineri er af træ.

Bestykning paa hjul 1: 2 kværne + 1 grubbe + 1 valse + 1 hejseværk. Franskkværnen, som er den største kraftsluger i møllen, er lagt paa dette kraftige hjul, mens sigterne hertil ligger over hjul 2.

Hjul 2: 1 rugmelskværn (siden fjernet, nu retableret) og 1 intakt boghvedekværn med sortererværk + 1 hejseværk (det var oprindeligt gaffelhejseværk, en yndet mode fra denne tid — umuligt at arbejde med og derfor oftest udskiftet, som her med friktionskiver).

Boghvedekværnen kan arbejde, men sorterer endnu

ikke helt tilfredsstillende, da den ene af sorterer-maskinerne mangler et sold — iøvrigt det sidste anlæg af sin art her i landet »på roden«.

Plan 1/20 000 af Nørholm, Nybjerg og Børkop Møller.
Opstemningsarealerne er vist med sort.

Istandsættelse: Kort efter, at direktør Jacobsen i 1958 havde erhvervet Nybjerg Mølle, henvendte han sig til Nationalmuseets Mølleudvalg for at faa raad og vejledning med hensyn til genopbygningen. Gearet til hjul 1 var nogenlunde intakt, men til hjul 2 manglede det meste fra vellen og nedefter. Stumper af de manglende hjul laa dog rundt om paa lofter og i kroge, og rekonstruktionen voldte ingen vanskeligheder. Af bagslusen stod kun et par raadne stolpeender, men under Marius (Uldspinder) Pedersens kyndige ledelse

fandt man hurtigt frem til vandhesten og slusehammeren, paa basis af hvilke slusen lod sig rekonstruere. Spunsen, som formentlig blev rammet i 1844, var helt frisk under vandlinien, og herpaa rejstes den nye sluse.

Det tog godt ét aar at bringe disse mange arbejder til afslutning, og den 15. januar 1960 kunne man igen sætte vand paa mølledammen for første gang siden 1. april 1934, da vandet brød ud. Den 17. maj 1960 blev møllen genindviet ved en større festlighed. Pr. november 1960 har ejeren investeret 125.000 kr. — et værdigt eksempel til efterfølgelse. Vi maa i første række takke direktør Jacobsen for, at netop disse tre møller blev reddet i tide: havde Mølleudvalget skullet sprede kræfterne paa baade Nybjerg og Børkop, kunne det have taget mange aar at komme til blot et foreløbigt resultat, og Nørholm var maaske aldrig kommet med paa holdet.

B ø r k o p M ø l l e .

Beliggenhed: I et typisk østjysk landskab med frodige bakker, i et mere intimt landskab end de to foregaaende møller, finder vi Børkop Mølle. Jorden omkring møllen hører til den bedste i landet, der er godt med vand, og disse muligheder har været udnyttet til grænsen. En dæmning tværs over aen har skabt en møllesø paa 5000 m², ca. en trediedel af Nybjergs. Dammen blev tørlagt for en 4 til 5 aar siden, da mølleriet nedlagdes. Nu er der paany stemmet ved møllen, og Mølleudvalget har faaet en større bevilling fra Arbejdsministeriet til en oprensning af mølledammen at udføre som beskæftigelsesforanstaltning. Naar dette arbejde engang er udført, vil møllens omgivelser

paa sin vis kunne taale sammenligning med de to andre møllers, omend vi her finder idyllen, paa de andre møller de store linier. Ogsaa Børkop Mølles fra-

Børkop Mølle fra dæmningen. Møllesvendenes (senere tilbyggede) fløj til højre.

løb trænger til oprensning, da møllen generes stærkt af bagvand fra den nedenfor liggende Brøndsted Mølle. Milieuet omkring Børkop Mølle var noget surt paa grund af det meget kildevand, der vælder op alle vegne, og de mange skyggende træer. Der foretages imidlertid nu en bortledning af noget af vandet og en gradvis udtynding af træerne, og med vore dages konstante vandmangel om sommeren vil Børkop Mølle om faa aar fremtræde som en oase i den danske sommerørken.

Bygning: Møllen bestaar i sin nuværende skikkelse af en 25,2 m lang og 11 m bred hovedbygning fra omkring 1830 (fra Knud Madsens tid, se ejerlisten). Vandmøllen optager de vestligste 8,3 m af dette hus,

idet der dog fragaar 1,6 m til et galleri, som ved møllens fredning i 1960 var lukket over i plan med kværnloftet for at give mere plads i møllen. Nu er galleriet

Børkop Mølle fra gaardsiden, møllesvendenes fløj til venstre.

reableret for at give adgang fra møllen direkte til møllestuen. Møllens effektive areal er altsaa kun 73 m². Forholdene i undermøllen er noget snævre og yderst fugtige (bagvandet igen), og loftet er optaget af den mægtige gearkasse. Til gengæld er der kornmagasin i to etager over stuehusets loft. Oprindeligt har alt korn maattet bæres til møllen, senere har man med lukning af galleriet lavet en perron, som altsaa nu paany er fjernet. Tilkørsel kan dog ogsaa ske til stuehusets østgavl, hvorfra der kan hejses til begge lofter. Denne fremgangsmaade vil blive brugt fremover.

Bygningen er af egebindingsværk paa granitsokkel, taget har været straa, men er nu tegltækket. Der er

senere tilføjet en bygning mod syd til møllesvendene. Et nivellement fra 1876 til fastsættelse af flodemaalet er bundet til tre af stuehusets hjørner, og disse hjørner har ikke sat sig 1 cm i den forløbne tid, mens jordsmonnet er sunket ca. 30 til 40 cm fra fundamenterne. Dette lader os formode, at bygningen staar solidt paa nedrammede pæle.

Bygningen er helt igennem af en fantastisk kvalitet, som selv fem aars misrøgt ikke har kunnet knække. Møllens nuværende ejer, ingeniør Christoffersen, har ganske vist ofret al sin tid og mange penge gennem et aar paa at bringe huset paa fode igen, men hvad mølløværket angaar, har møllen været blandt de billigste at rette op, størrelsen taget i betragtning. Der er til dato ofret omkring 20.000 kroner paa mølleriet.

Vandhjul: Malekarmen er støbt i jernbeton, og da det vil koste 10.000 kroner at skifte den ud med egetræ, lod man den i første omgang være. Den virker udmærket. De to overfaldshjul var i en kummerlig stand og blev begge fornyet. De gamle hjul havde pladejernsskovle, men de nye fik træskovle, da træ og jern arbejder meget daarligt sammen paa denne maade. Flodemaalet for Brøndsted Mølle ligger i underkanten af Børkop Mølles vandhjul, og den eneste fornuftige forklaring herpaa maa være, at de to møller i lange perioder har været paa samme hænder. Hvis man starter Brøndsted Mølle en halv time før Børkop hver morgen, skulle der ikke være alvorlige problemer. Jeg har dog sat Børkop Mølles overfaldshjul til en virkningsgrad paa 0,6 mod normalt 0,7 for hurtige overfaldshjul, paa grund af bagvandet.

Maskiner og gear: I Børkop Mølle finder vi det fineste danske exemplar af gearkasse-typen. Hvorledes denne kan tænkes at være udviklet er forklaret i

Gangtøjet i Vandmøller og i Report on Watermills, Vol. 3, og det vil blive nærmere uddybet i en kommende bog om Ryds Mølle paa Fyrkat Møllested. I Børkop har vi gearkassen i rendyrket form, ligesom paa Nørholm blev møllen bygget med gearkasse, men paa Børkop havde man raad til at lægge et bræddegulv i bunden af kassen, paa Nørholm er der aabent fra kværnloftet op til hjulene. Børkops gearkasse er udformet som et stort sprængværk, som spænder fra ydervæg til ydervæg, saa rummet paa 11 m \times 6,7 m er helt uden understøtninger. Som et kuriosum kan nævnes, at Christoffersen og jeg ved rekonstruktion af galleriet fandt et paaboltet fag, som øjensynligt skulle kunne skrues ud, naar man skulle skifte møllesten ud. Det siger sig selv, at vi ved rekonstruktionen har retableret denne mulighed.

Bestykning: hjul 1: 2 kværne + 1 grubbe + 1 hejseværk + diverse hjælpemaskineri. Hjul 2: 2 kværne + 1 valse. Valsen og den ene kværn er fjernet, men kværnens broværk findes og kværnen retableres, saa snart vi kan finde en kværn paa en anden mølle. Hjul 2 kunne tidligere trække en smørkærne i bryggerset og forskelligt maskineri i svinestalden — kun trisser og taphuller fortæller i dag herom.

Istandsættelse: Efter en periode med ret mystiske ejerforhold — en overgang var man endda ifølge aviserne i tvivl om, hvem der var ejer — en periode, hvor møllen fungerede som husvildebolig og iøvrigt gik for lud og koldt vand, blev møllen i efteraaret 1959 købt af ingeniør C. P. Christoffersen og frue, Fredericia. Som gammel tømmer havde ingeniør Christoffersen især ladet sig friste af det eminente haandværksarbejde overalt paa møllen, og et samarbejde med Nationalmuseets Mølleudvalg blev hurtigt indledet.

En effektiv fredningsdeklaration blev tinglyst paa ejendommen, og til gengæld lykkedes det Mølleudvalget ved indsamling paa egnen og ved et tilskud fra Det særlige Bygningssyn (møllen er fredet i klasse B) at faa mølleriet bragt paa fode. Istandsættelsen paa-begyndtes i de første maaneder af 1960, og paa Mølleudvalgets 7 aars fødselsdag den 10. november 1960 kunne møllen paany sættes igang.

Det er en ikke alt for heldig »mode« i tiden, at man skal indrette restauration i møller — helst vindmøller. Man begynder med at rydde kværnene ud, sætter store vinduer i, saa gæsterne kan nyde udsigten, og ofte maa tillige anbringes en udvendig brandtrappe. Med indretningen af café paa Børkop Mølle er stillingen imidlertid en helt anden: her kan man i møllens stuehus indrette sig i den gamle møllstue, som med en dør staar i direkte forbindelse med møllen. Her sad i fordums dage kunderne og ventede paa at faa deres korn malet og fordrev tiden med at spille kort, udveksle nyheder samt med at gøre kaal paa de nødvendige »smaa sorte«, hvis fremstilling skal have fulgt dette ritual: først lidt kaffe paa bunden af koppen, endelig ikke for meget, saa en 4-skillings og derpaa brændevin til man kan faa øje paa skillingen. Recepten blev omhyggeligt afprøvet paa Mølleudvalgets sidste fødselsdag, og der afslørede herved en fundamental svaghed ved systemet: kaffen bliver for kold af al den snaps — muligt har man varmet snapsen for at imødegaa denne vanskelighed. I døren mellem køkken og møllstue findes et lille kighul. Tør vi gætte paa, at mutter har holdt øje med gæsternes tørst og signaleret til kværnloftet om at tage lidt extra told af den lidt for tørstige gæsts sæk?

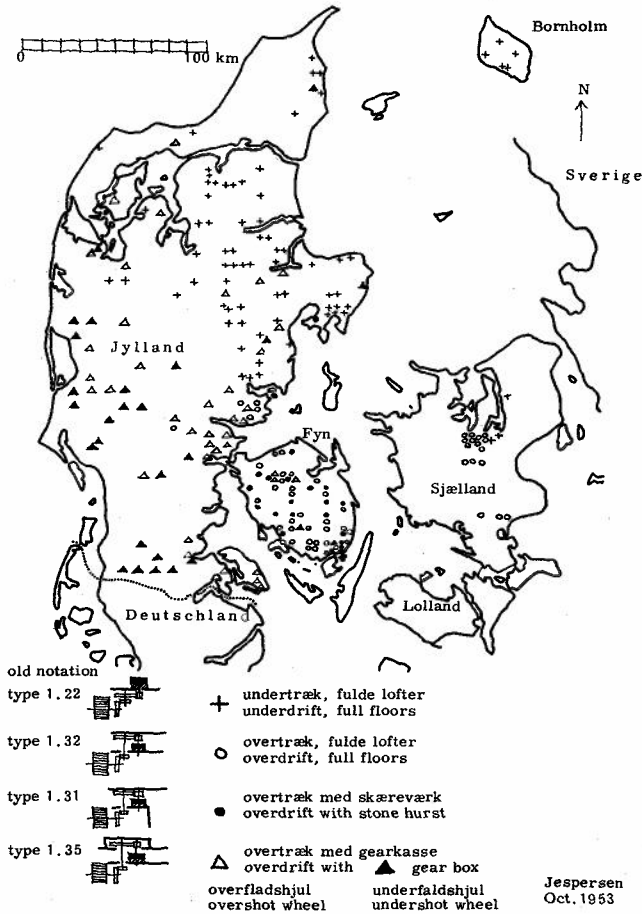
Nu er mølleriet jo ikke, hvad det har været, og de

moderne møllegæster kommer ikke for at faa malet korn, men for at se kornet blive malet. Deres trang til en kop kaffe (desværre uden snapsen) er næppe mindre end forrige aarhundredes gæster, og det maa vist siges at være naturligt at byde nutidens gæster velkommen i det samme lokale, som deres forgængere bedede i. Kværnene rumler stadig ved siden af, men der toldes ikke mere — man maa i stedet tage entre. Det er ikke blevet billigere at holde en mølle i stand, end det var dengang, selv om vi i dag kan forlænge træværkets liv betydeligt ved moderne imprægneringsmetoder.

A n a l y s e .

Vi har i det foregaaende set, hvor nær disse tre møller ligger hinanden i størrelse. De er bygget til forskellig tid: 1792, 1850 og 1830, men de repræsenterer dog i det væsentlige samme periode. Men der er topografisk stor forskel paa Vest og Øst, og hvor hører Nybjerg Mølle hjemme? Lad os se lidt paa de forskellige topografiske forhold og se, om vi kan afsløre, paa hvilket grundlag, man satte mølleskylds hartkornet. Denne skatteansættelse skete paa matrikuleringens tid og revideredes i 1688 samt i de følgende aarhundreder, naar der skete væsentlige ændringer i en mølles forhold. De fleste møller beholdt dog deres oprindelige ansættelse, indtil mølleprivilegierne ophævedes i 1862, og da vi ved med sikkerhed, at møllerne i denne periode udvikledes fra et primitivt middelalderligt stade til et — efter tiden — yderst moderne maskineri, ledes vi til at formode, at næsten alle møller fulgte denne udvikling — ellers gik de simpelthen bag af dansen. Resultatet er, at vi kun har ganske faa eet-trinsmøller tilbage, mens to/tre-trinsmøllerne var saa fremragende, at mange har kunnet

overleve til i dag, hvor vi endelig maa tage deres fortsatte bevaring som et nationalt museumsanliggende. Hvor mange af vor tids fabrikker vil være funktionsdygtige i aar 2100?

Fordeling af gangtøjstyper med stjernehjul på danske vandmøller fra 1750 til 1850.

ET GLEMT SKUD
PÅ SLÆGTEN BALLE'S STAMTRÆ

Af *Aage Dahl*,
Sognepræst ved Horsens Klosterkirke.

Man har gættet paa, at den Familie Balle, hvis ypperste Repræsentant blev Sjællands Biskop, *Nicolai Edinger Balle*, Udgiveren af den bekendte »Lærebog i Kristendomskundskab«, har sit Udspring i Landsbyen Balle ved Silkeborg.

Slægten Balle.

I Slutningen af det 16. Aarhundrede sad som Sognepræst i Lading-Farup-Sabro *Jens Espensen Balle*, som tillige var Provst i Sabro Herred. Man har antaget, at han har taget Navn efter sin Fødeby, der skulde være den nævnte Landsby. Han har i hvert Fald før 1560 været Sognepræst i Lading, og han havde der i 1584 en Søn, Esbern Jensen, som Kapellan; Sønnen skikkede sig ilde og blev afsat, endnu inden Faderen døde 1590. *Jens Espensen Balle's* Hustru's Navn kendes ikke, men en Datter, *Maren*, der var født i Skjoldelev Præstegaard 1549, blev gift med Faderens Efter-

mand, Provst *Niels Sørensen Torup*. Et tredje Barn af Jens Espensen Balle har man ment, at den *Hans Balle* kunde være, som er den første med Sikkerhed fastslaaede Stamfader til Slægten. Hvor meget der er om disse Formodninger faar staa hen i det uvisse.

Hans Balle derimod er sikker nok. Han stod i Kong Christian den Fjerde's Livgarde indtil 1629, da Freden i Lübeck sluttedes. En Søn af ham var *Peder Hansen Balle*, der var født i 1631. Han var Rytter og deltog i den svenske Krig 1657—1660; det fortælles om ham, at han en Gang i Skaane var blevet afskaaret fra sin Deling, men han huggede sig igennem den omringende Front og kastede sig med sin Hest i Øresund, hvor han blev reddet om Bord i et dansk Skib og naaede velbeholden hjem. Senere fik han en Ryttergaard i Fæste i Ulstrup i Sdr. Onsild Sogn. Denne Fæstegaard udstykkedes siden i 4 Gaarde, og en af disse overtoges af Sønnen *Søren Pedersen Balle*, der var født 1659. Hans Søn igen, *Peder Sørensen Balle*, fødtes 1687. Han blev islandsk Købmand i København og var gift første Gang med Mette Hegelund, anden Gang med Christine Thoma.

En Søn af hans første Ægteskab, *Søren Pedersen Balle*, fødtes i København 19. August 1715. Han blev Degn i Vestenskov paa Lolland, hvor han døde 24. September 1758. Siden 1. Oktober 1742 havde han været gift med Margrethe Dorothea Mundt, Datter af den afsatte Degn *Christian Mundt* i Vestenskov, hvor hun var født 1. Januar 1719 og døde 15. Oktober 1762 »i et Anfald af Tungvind«. Hun har vel arvet Faderens Sindssyge. I dette Ægteskab fødtes 12. Oktober 1744 *Nicolai Edinger Balle*, den senere Biskop over Sjællands Stift.

I Købmand *Peder Sørensen Balle's* andet Ægteskab fødtes 9. December 1720 Sønnen *Anders Severin Balle*, der blev Præst og sidst var sognepræst i Vemmelev-Hemmeshøj, midtvejs mellem Korsør og Slagelse. Han døde 5. Februar 1794. Han var 18. September 1750 blevet gift med *Christine Rebekka Døllner*, Datter af Slotsforvalteren paa Fredensborg. Hun er født 1732 og døde November 1805.

Af deres tolv Børn blev Datteren, *Anna*, gift med sin Fætter *Peter Thomsen Balle*, Sognepræst til Aaker paa Bornholm. En anden Datter, *Juliane Marie*, var gift med Sognepræsten til Skelby-Gunderslev mellem Sorø og Næstved, *Niels Hee*.

Ogsaa en Søn af *Anders Severin Balle*, *Johannes Nicolai Balle*, gik Præstevejen. Han var født i Tjæreby ved Hillerød 16. Marts 1767 og døde 28. Oktober 1854 som Sognepræst i Urlev-Stenderup i Bjerre Herred. Han var gift to Gange, første Gang med sin Kusine, *Rebekka Elisabeth Balle*, Søster til Søsteren *Anna's* Mand, *Peter Thomsen Balle*, anden Gang med *Magdalene Petersen*, der var født 2. August 1780 og døde i Urlev 26. December 1849. I dette andet Ægteskab fødtes een Søn og tre Døtre.

Sønnen er det glemte Skud paa Slægtens Stamtræ, om hvem det følgende handler. Han var som mange i Slægten Præst.

Præsten *Carl Christian Nicolai Balle*.

Han var født i København 25. December 1806 og blev Student fra Horsens Latinskole 1824. Efter 4 Aars Studier ved Københavns Universitet blev han 10. Juli 1828 theologisk Kandidat med en lille Førstekarakter

og to Aar efter konstitueret som Adjunkt ved sin gamle Skole i Horsens, hvor han fire Aar senere — 15. Februar 1834 — fik fast Ansættelse. Her underviste han i Latin, Hebraisk, Religion, Gymnastik og *Sang*; paa den Tid var Andreas Faaborg Müllertz blevet Rektor ved Horsens Latinskole, en dygtig Skolemand, interesseret i Tidens pædagogiske Spørgsmaal og ivrig efter at udbygge Undervisningen ved Optagelsen af nye Fag. 1838 optoges Naturhistorie paa Skoleplanen, 1846 Naturlære, 1850 Tegning og 1854 Engelsk. Han indførte daglig Karaktergivning i Skolen, saa Eleverne vidste Besked med Lærernes Opfattelse af dem, og Pladsen i Klassen bestemtes af Gennemsnittet af disse Karakterer; der blev ikke Plads for saa megen Vilkaarlighed, som man klagede over efter den daglige Karaktergivnings Bortfald. Ogsaa andre Skolefag optoges, blot med den Ulempe, at Undervisningen her maatte gives udenfor den normale Skoletid, det gjaldt saaledes Gymnastik, som blev henlagt til Aftentimerne og (fra 1834 allerede) *Sang*, der blev henlagt til Middagstimen, og Haandarbejde (vel Sløjd), som sammen med andet Hjemmearbejde maatte udføres Lørdag Eftermiddag, hvor der ellers ikke holdtes Skole.

Hvorledes *C. C. N. Balle* var som Lærer i Kundskabsfagene melder Historien intet om, og med Gymnastikken har det vel i hvert Fald været saa som saa, uddannet i Faget var han jo ikke, og det regnedes da heller ikke for meget betydningsfuldt i de Dage. Men som Sanglærer har han sikkert været dygtig, for musikalsk var han, og spille og synge kunde han.

Imidlertid var Skolegerningen paa de Tider i Regelen ikke en Livsstilling for Theologer, dertil var den for

lidt æstimeret og for daarligt aflønnet. Skolegerningen var et Gennemgangsled, indtil der aabnede sig Udvej for et Præsteembede. Balle blev i Horsens i 5½ Aar. Den 18. Juli 1833 havde han giftet sig med Præstedatteren *Anna Elisabeth Worm* fra Ørum i Bjerre Herred. Her var hun født 12. November 1808. Nu var det paa Tide, han saa sig om efter et Præstekald, hvor han kunde ernære en Familie, og den 31. Marts 1836 udnævntes han til Sognepræst i Thyregod-Vester og ordineredes her 9. August samme Aar. Han rykkede derefter ind i Præstegaarden i Thyregodlund, hvor Grundtvig 40—45 Aar tidligere havde gaaet og længtes efter Sjællands Bøge som Elev og Plejesøn hos Præsten *Laurids Feld*.

I 9 Aar havde *C. C. N. Balle* sin Gerning her i det fattige Hedesogn; men Embedet var lille og Familien hurtigt voksende. Ialt fødte hans Hustru ham elleve Børn. Han begyndte at søge bort, og den 15. Februar 1845 forflyttedes han til Vesterbølle-Østerbølle Sogne i Vesthimmerland. Fra et fattigt og vidtstrakt Pastorat kom han til et, der vel ikke var meget mindre, men hvor Vilkaarene var bedre i materiel Henseende baade for ham og hans Sognebørn. Sikkert har han ofte længtes tilbage til Bjerre Herreds skønne og blide Egne, hvor Hustruen var født og han selv vokset op og havde haft nær Tilknytning til i de Aar, han havde været ansat ved Horsens Latinskole.

Efter ogsaa at have tjent i 9 Aar i Vesterbølle udnævntes han da den 5. Maj 1854 til Sognepræst i Nebsager-Bjerre og glædede sig nu til at tage fat i sin Barndoms og Ungdoms Egne. Det var jo Naboembede til Faderens og denne virkede endnu i Urlev-Stenderup og kun et Par Mil sydligere i Herredet virkede hans

Svigerfader endnu i Ørum-Daugaard. Men Glæden blev kun kort. Allerede 28. Oktober 1854 døde hans Fader og 15. April 1855 døde Svigerfaderen — men inden da var Pastor Balle selv gaaet bort 3. Marts 1855, kun 48 Aar gammel. Han døde af en Nyrelidelse, som man mente, at han, — der var en meget ivrig Jæger, — havde paadraget sig paa sine Jagtture, som ofte gik vidt omkring og i al Slags Vejr og Føre.

Enken flyttede til Horsens med Børneflokken, og her døde hun 3. Marts 1871 og blev begravet paa Nebsager Kirkegaard ved sin Ægtefælles Side.

Den glemte Komponist.

Da jeg begyndte paa dette lille personalhistoriske Arbejde, undrede jeg mig over, at Pastor C. C. N. Balle var saa fuldstændig glemt. Men ret betænkt er der vel intet at sige dertil. 6 Aar som ung Adjunkt i Horsens, 19 Aar som Præst, 9 i Thyregod, 9 i Vesterbølle og eet i Nebsager — Tiden rinder hastigt over de døde, og deres Navne glemmes som Sneen fra i Fjor. Intet Vidnesbyrd har jeg fundet om ham som Lærer, intet heller fortæller om hans Præstegerning. Allerede Bricka's Biografisk Leksikon kender ham ikke, og det nyere Dansk Biografisk Leksikon har heller ikke husket ham. I Erslew's Forfatterleksikon er han optaget, men Oplysningerne er ganske kortfattede — større Forfatter var han ikke. Fra 1834 til 1836 var han Medredaktør af »Skanderborg Amts Avis« (nu »Horsens Avis«), men det blev heller ikke her, han øvede blivende Indsats.

I sit kirkelige Livssyn fandt han Hjemsted i den grundtvigske Lejr. I »Dansk Kirketidende« skrev han

en enkelt Gang en Artikel »Edens Have, Paradis, Himmerig, Helvede«. Han efterlod i Manuskript et Skuespil »Theodor og Amalie, eller Troskabs Pris«, det skal eksistere endnu, men har aldrig været opført. For saa vidt kan ingen sige noget til, at hans Navn er slettet ud af de nulevendes Bevidsthed. Og dog havde han fortjent en bedre Skæbne. Da han fandt sin Plads blandt Grundtvigs Disciple, fik han ogsaa Hjertet opladt for hans Salmesang, baade for hans nye, men ogsaa for de gamle Salmer, som han pegede paa. Balle var musikalsk, og han komponerede! I Frits Boisen's »Budstikken« tryktes adskillige af hans Kompositioner, og adskillige af dem blev Folkeeje og gjorde Salmeordene levende paa Menighedens Tunger.

Det gælder saaledes Melodierne til en Salme som »Kirken er som Himmerige —« eller som »Herren han har besøgt sit Folk —« eller som »Var I ikke Galilæer!« — Men først og sidst er hans Navn knyttet til de skattede Melodier til »I denne søde Juletid —« og til »Det kimer nu til Julefest —«. Det er vel ikke den store Kirkemusik, men dens Melodier er i Ordets gode Forstand folkelige, jævne og hyggelige uden at forfalde til det sentimentale eller svulstige, som ellers var almindeligt for Romantikens Melodier.

Ifølge en Overlevering, der stammer fra en Datter af hans ældste Datter, er han ogsaa Komponist til den almindeligt sungne Melodi til Grundtvigs Barnesang om Julen: »Dejlig er den Himmel blaa —«. Den angives ellers at være en Folkemelodi, og Berggreen anfører i sin Koralbog, at Melodien skyldes en ikke Fagmusiker, en ældre nu afdød Mand. For Rigtigheden af Datterdatterens Udsagn kan tale hele Melodiens Anslag og Grundpræg, der udmærket kan lede Tanken

hen paa samme Komponist, som skrev de ovenanførte Melodier — imod taler, dels at Balle ikke har ladet den trykke, dels at Berggreen, som dog har levet samtidigt med Balle, ikke har vidst Besked om Forholdet. Men selv uden denne Melodi's Faderskab havde denne Komponist's Navn fortjent at huskes for de Gaver, han i de andre Salmemelodier skænkede det danske Kirkefolk.

Men Glemselen er frem for noget Komponistens Lod. Man synger hans Melodier, men glemmer hans Navn, om man nogen Sinde har kendt det.

Aage Dahl.

— — —

Som forfatteren, pastor Aage Dahl, ovenfor anfører, er »Et glemt Skud paa Slægten Balle's Stamtræ« først og fremmest tænkt som en *personal*-historisk afhandling; Vejle amts aarbogs redaktion har ingen pretentioner om at være særligt musiksagkyndig, men fandt dog pastor Dahl's arbejde saa interessant, at det ansøgte til at søge de fra glemmebogen fremdragne musikalske oplysninger lidt yderligere belyst. Nedenstaaende redaktionelle linier — som staar helt for redaktionens regning alene, men er udarbejdet med pastor Dahl's fulde indforstaaen og gennemset af denne inden trykningen — er resultatet af den af redaktionen igangsatte eftersøgning i de foreliggende nodekilder.

At pastor *C. C. N. Balle* er komponist af endnu levende salme-melodier er uigendriveligt bevist i »Budstikke-Boisen« i Haderslev (for de første aarganges vedkommende) trykte lille halvmaanedblad »Budstikken«, som fik en ikke ringe udbredelse i Grundt-

vig'ske kredse; i dettes 3. aargang nr. 10, som udkom 15. maj 1854, saas Balle's navn som komponist for første gang.

320

Lone til den gerhardt'ske Sang.

Indsendt fra Præsten Balle i Vesterballe.

Andante.

Du er jo min og bli: ver min, det tør jeg træ: stig
si: ge, kjøndt Her: ren kal: der dig nu sin i Him: me:
ri: ges Ri: ge; han har det stør: ste Krav paa dig, hans
Eng: le bar dig bort fra mig, du Rod: stub af min Lil:
lie, min Søn, min Pier: tens: vil: lie!

Forlagt af og trykt hos Pet. Chr. Koch.

Fig. 1.

Denne beskedne kompositoriske begyndelse efterfulgtes formentlig allerede inden aarets udgang — da en vis forberedelse for bogtrykkeren vel maa skønnes sandsynlig — og i Budstikken's 4. aargang nr. 1 af 1. januar 1855 ser den salmemelodi dagens lys, som vel endnu maa betragtes som en af menighedens kæreste: »Det kimer nu til julefest —« hos Balle ret og slet: »Julesangen«.

Coner til Jule-Sangen.

(Sige for langsomt.) Balle.

Det ki-mer nu til Ju-le-fest,
 det ki-mer for den høi-e Gæst, som
 steg til sa:ve Hyt-ter ned med Nylt-
 aars-ga-ver: Fryd og Fred.

Fig. 2.

At denne julesalme hurtigt er blevet skattet i den danske kirkesang, i hvert fald indenfor de Grundtvigske kredse, som var fortrolige med, hvad »Budstikken« bragte ind i hjemmene, belyses bedst af, at det andet aprilnummer af 4. aargang (nr. 8, 15. april

1855) bringer denne salme *genoptrykt* sammen med to andre julesalmer fra Balle's haand — skønt det knapt har været jul endnu siden den første gang fremtraadte i »Budstikken's« nyttaarsnummer 1855.

254

Stille Volger! lær J os at glide
Dmt og Hærligt ved hverandres Side!
Lad os mærke Slag af Hændens Vinger,
Svergang Ebers Sul ved Stranden Klinger!

Solglands paa den lyse Nattehimmel,
Klarere end alle Stjerners Drimmel!
Der Du os at vente Dagens Komme,
Naar den korte Foraarsnat er omme!

Klare Morgensfjar fra Østens Porte!
Jag fra Sjælen alle Skygger forte!
Der som Solen os engang at flige
Høit fra Glæds til Glæds i Himmerige!
E. S. Thurah.

Loner til Jule-Sange.

No. 1.

(Sige for langsomt.)

Balle.

Det ki-mer nu til Ju - le = fest, det ki-mer
for den høi = e Gæst, som steg til la = ve Hyt = ter
ned med Nyt-aars = ga = ver: Fryd og Fred.

Fig. 3.

Helt usandsynligt er det vel heller ikke, at *Frits Boisen*, da han hørte om komponistens død d. 3. marts 1855 gerne har villet sætte ham et varigt minde ved at optrykke, hvad han har kunnet faa af manuskrip-

255

Nr. 2.

(Noget livligt.)

Balle.

Guds Eng-le i Høf, syn-ger If-figt i Chø-,
 som den før = ste Ju-nll om Bar = net, Guds = bar = net,
 som fød = tes paa Jord, om Je = sus, vor Helt og
 vor Her = re.

Nr. 3.

(Livligt.)

Balle.

J den = ne sø = de Ju = le = ttd tør
 og bru = ge al sin Konst og Fild Guds
 man sig ret for = noi = e ved Gam, som
 Raa = de at op = høi = e;

Fig. 4.

ter fra de efterladte, saa hurtigt det var ham muligt, og det blev altsaa i det citerede aprilnummer 6 uger efter komponistens død.

Det er formentlig heller ikke helt ukendt, at Grundt-

256

blev i Kryb-ben lagt, vi vil af gan = se Eje =
 le = magt i Man = den os for = ty = ste! Din
 Sov skal hø = res, Frel = ser = mand, saa vidt og bredt
 i al = le Land, at Jor-ben den skal ry = ste!

Dette Skrift udkommer 2 Gange om Maa =
 nedens, hver Gang paa to Ark, og kan bestilles
 paa alle kongl. Postkontorer i Riget, hvor Pri =
 sen er 3 R 10 B Rigmønt for hvert Kvartal,
 indbefattet alle med Postforsendelsen forbundne
 Omkostninger. I Haderslev, hvor Skriftet ud =
 kommer, er Prisen 3 R M.

Forlagt af og trykt hos Pet. Chr. Koch.

Fig. 5.

vig's salmepoesi tidligt opnaaede usædvanlig folkeyndest, om end den foreløbigt maatte søges udenfor den eneste autoriserede salmebog for menigheden: »Evangelisk-christelig Psalmebog til Brug ved Kirke og Huus-Andagt« af 1832. Det blev skik og brug for menigheden i Vartov kirke, at der omdeltes smaa løse oktavblade med nye salmer, efterhaanden som Grundtvig skrev sine udødelige salmer, enkelte af hans meningsfæller som pastor Peter Rørdam i Mern sang dem unisont for menighedens medlemmer i hjemmene, indtil de kunde dem udenad og brugte dem derefter ved gudstjenesten. Og til sidst blev de mange løse oktavblade til »Fest-salmerne« — Grundtvig's kirkesalmebog, som efterhaanden oplevede over 20 oplag og stadigt forøgedes med nye tillæg.

Det var derfor ret naturligt for redaktionen at søge netop til Vartov-menigheden i eftersporingen af gamle salmemelodier fra *C. C. N. Balle's* haand, og heldet har fulgt os.

Statsbiblioteket i Aarhus ejer et exemplar af *Viggo Kalhauge's* »fuldstændige« samling af melodier til Grundtvig's fest-salmer, udgivet i 1876. — *Viggo Kalhauge* blev sin faders efterfølger som organist ved Vartov kirke i 1871, og han skriver selv i forordet til sin melodibog, der udkom i december 1876: »— det varede ikke længe, før jeg af Forskjellige blev anmodet om at udgive en fuldstændig Melodisamling (til den Grundtvigske Salmesang). Der lagde sig den Gang Hindringer i Vejen for Udgivelsen, disse ere senere blevne fjernede, og jeg ser mig nu i Stand til at fremlægge Melodierne til N. F. S. Grundtvigs Festsalmer, saaledes som de i en tidligere Periode ere blevne sungne, og saaledes som de nu synges i Vartov Kirke.« I dette exemplar af melodibogen — hvis oprindelse

iøvrigt er redaktionen ubekendt — har en velvillig læser, muligt Viggo Kalhauge selv, med en fin og sir- lig tusch-skrift forsynet 125 af de 146 salmemelodier med komponistnavn eller anden oprindelse — der- under ogsaa Balle's navn, og en anden sandsynligt senere læser har yderligere forsynet 3 af de ukendte melodier med en blyantstilføjelse af komponistnavnet (ingen af disse 3 skyldes dog Balle).

Da redaktionen finder, at det ogsaa maa være for- maalet med denne lille afhandling om den ukendte og glemte danske salmekomponist, pastor *C. C. N. Balle*, at søge alle hans melodier bevarede, har man — uanset det ubetvivlelige usikkerhedsmoment, der ligger i, at den ukendte »korrektør« kan havde haft sin viden fra højst usikker kilde, og at hans tilføjelser derfor ikke skal tages for mere, end de er — ment at burde bringe her i aarbogen alle de melodier, som i dette værk tilskrives *C. C. N. Balle*, og man har ment det naturligt ogsaa at medtage den af pastor Aage Dahl ovenfor nævnte melodi til »Deilig er den Himmel blaa« uanset dens usikre herkomst.

Det er altsaa blevet ialt 10 salmemelodier — idet melodien til »Det kimer nu til Julefest« figurerer til en anden salme i Kalhauge's melodisamling, og 3 af de i »Budstikken« optagne melodier ikke findes i Kal- hauge's samling, men et selvsyn af melodinoderne vil vise, at forfatteren af denne afhandling har ganske ret i sin udtalelse om komponistens lod — »man syn- ger hans melodier, men glemmer hans navn!«.

Et li - det Barn saa ly - ste - ligt blev af en Jom - fru haa - ret i Ti - dens Fyl - de,
 Ei før, ei si - den hør - tes Sligt, men kun i Ju - bel - aa - ret.

da Guds Søn paa Jord sig fandt en Mo - der skøn, lod u - den Synd sig fø - de, for - ned - re - de sig

til de Smaa, saa de kan Ham til Bro - der faae, den Him - lens Mor - gen - rø - de!

Nr. 59.

Dei - lig er den Himmel blaa, Lyst det er at see der - paa, hvor de gyld - ne Stjer - ner bli - ke,

hvor de smi - le, hvor de vin - ke os fra Jor - den op til sig! os fra Jor - den op til sig!

Nr. 20.

C. Ballé.

Vor - her - res Je - su Min - de - fest den Høi - tid er, som glø - der bedst; thi

hvor kan kom - mes ret i - hu, lys - le - ven - de han er end - nu!

Herren, Han har be - søgt sit Folk, Nat - ten, hun blev til Mor - - gen; Men - ne - skens Søn, Gud - Fa - ders

Tolk. slukket nu har al Sor - - gen! Slukket nu har al Sor - - gen!

O Her - re Christ! vor Frel - ser Du est, vort Haab er Du al - - e - - ne; for - u - den al

Svig vi troer paa Dig saa lu - der - lig, vor Trøst er dit Ord det re - - ne.

Nr. 84.

49

C. Ballé.

Var I ik - ke Ga - li - læ - er! Kald - te e - der Pha - ri - sæ - er ei med Haan u - lær - de Mænd,

I, som brag - te for - t paa Ta - le Ham, som laae i Dø - dens Dva - le, men stod her - lig op i - gjen!

Nr. 95.

C. Ballé.

Kir - ken er som Himme - ri - ge, Me - get kan den lig - nes ved, skjøndt paa Jord den har ei Li - ge,

som Guds Naa - de og Guds Fred!

SCT. MARIA SØSTRENE I VEJLE

Af Amtslæge, Dr. med. *Jakob Jakobsen.*

Den 18. August 1961 har Sct. Maria Søstrene fra Berlaar i Belgien boet i Vejle i 50 Aar. Søstrene har deres »Familiegravsted« paa Vejle gamle Kirkegaard, hvor efterhaanden ikke saa faa Mariasøstre er stedt til Hvile, Søstrene taler Dansk indbyrdes, og de underviser paa Dansk i deres Skole og deres Børnehave — de er helt vokset sammen med Byen og udgør et Træk i Byens Ansigt.

Der synes derfor god Grund til ved denne 50 Aars Dag at bringe lidt af Sct. Maria Søstrenes »Vejlehistorie«.

Der gaar ingen Skaar af denne belgiske Søsterorden »*Zusters van het heilig Hart van Maria*« ved at erkende, at andre katolske Søsterordener er ældre i Danmark. Den 11. Maj 1856 ankom 4 Sct. Josephs Søstre som de første til Danmark, og en af disse, *Søster Maria Placide*, lykkedes det at oprette det første katolske Hospital i Danmark, Sct. Josephs Hospital i København.

Til Vejle ankom først paa Aaret 1904 to katolske Præster, som senere skulde blive særdeles bekendte. De kom for at betjene den da yderst faatallige katolske Menighed; det var Pastor S. Eyckens i Følge med

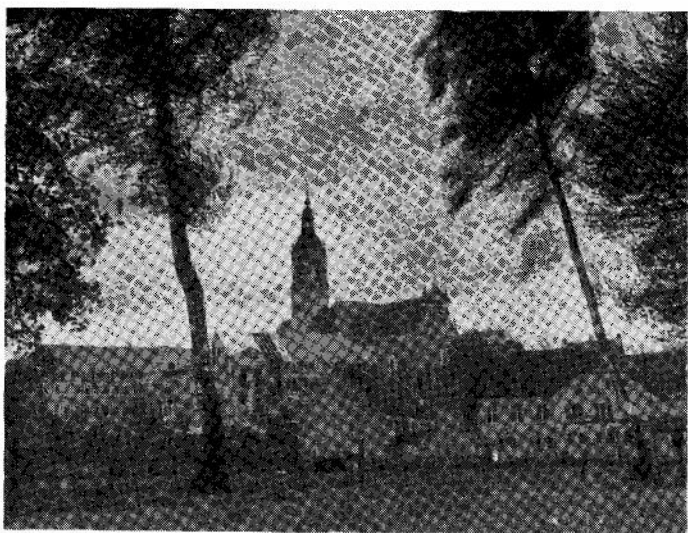

Fig. 1. Abbediet i Averbode.

Pastor Joseph L. Brems, begge Flamlændere og udgaaet fra Abbediet i Averbode i Nordbelgien, hvor ogsaa Berlaar er beliggende, begge i det, som maa benævnes Antwerpen's Opland, og iøvrigt ganske nær en By, som ogsaa har Genklang i Danmark, den lille Provinsby Lier, hvortil Kong Christian den Anden flygtede under sit Exil. Christian II boede en Tid i et Stenhus i den da hollandske By Lier, et Hus, som endnu eksisterer, og som under Christian II's Fængsling paa Sønderborg Slot blev hans Dronnings Domicil.

Pastor Joseph Brems, den første katolske Sognepræst i Vejle, blev siden Biskop for den katolske Kirke i Danmark og maatte af denne Grund forlade Byen for at flytte til København, men til sin Dødsdag bevarede han sin Kærlighed til og Interesse for alt,

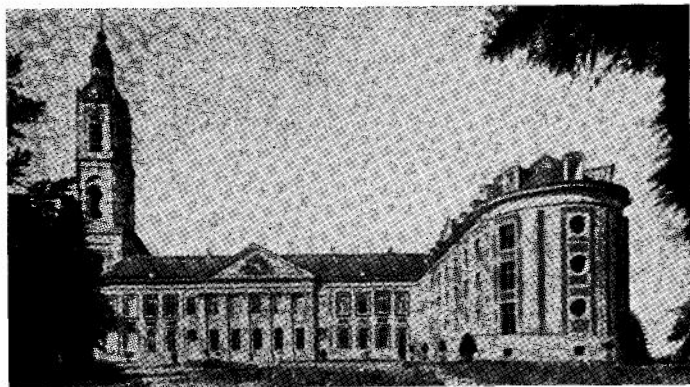

Fig. 2. Hovedfløjen af Abbediet i Averbode, hvor Biskop Joseph Brems tilbragte sit Otium.

hvad han havde lært at kende i Vejle; Vejleensere var — som jeg — mere end velkomne, naar man besøgte ham i det Otium, han tilbragte i Belgien paa det samme Abbedi, hvorfra han var udgaaet. For danske er det muligt noget vanskeligt at sætte sig ind i, hvad et Abbedi egentlig er, en levende Organisme, der ikke blot er et Uddannelsessted for Præster, men ogsaa disses egentlige Hjem, hvortil de stadigt vender tilbage som til »Fødestavnen« og dertil oftest store og statelige Jordebrug eller Godser, men tillige som Tilfældet ogsaa er med Averbode en ikke liden industriel Virksomhed; paa Averbode findes et stort Ugeblads-trykkeri.

Endnu samme Aar, som disse to flamske Præster var ankommet til Vejle, i Oktober 1904, erhvervede Pastor Brems af Apoteker Hans Daugaard Løveapotekets Baghave med tilhørende Eng ned til Omløbsaaen, og 14 Dage senere begyndte Pastor Brems paa denne store Grund, hvor nu alle Sct. Maria Søstrenes vejlensiske Institutioner er beliggende, at bygge Apotekerens Hestestald om til Kirke — af en saadan Beskedenhed, at denne første Kirke vel snarest maa kaldes et Kapel. Det blev taget i Brug den 1. December 1904.

Fig. 3. Det Indre af den første katolske Kirke i Apoteker Daugaards tidligere Hestestald.

Med Menighedens Vækst kom ogsaa Ønsket om en egen Skole, og med Pastor Brems's ukuelige Energi opførtes i Løbet af *det følgende Aar* en Skolebygning paa Grunden. Samme Dag som Skolen stod færdig, den 15. Oktober 1905, kom de første katolske Søstre til Byen og begyndte deres Skole med 15 Elever. Det var Søstre fra Sct. Josephs Ordenen i København, udgaaet fra »*La Congrégation de Saint Joseph*« i Chambéry, men oprindeligt indstiftet som »Sankt

Josephs Døtres Ordenssamfund« i Byen La Puy i Sydfrankrig (i Velay-distriktet) i 1650.

Ikke 3 Aar senere var Skolen blevet for trang, og en ny og større — nu en Del af Hospitalskomplekset — blev fuldført i 1908.

Den utrættelige Pastor Brems's Virketrang var dog ikke dermed udtømt. Som Prior — hvortil Joseph Brems nu var blevet udnævnt — havde han et stærkt

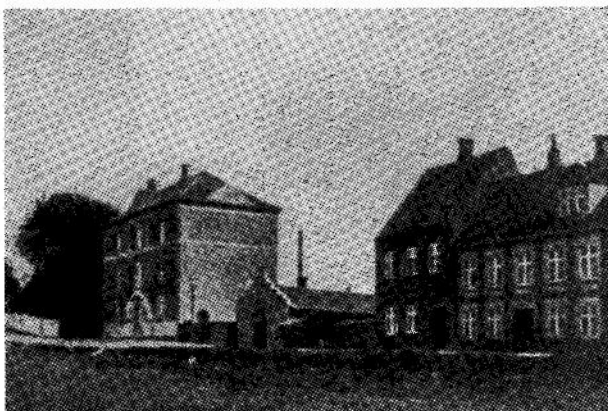

Fig. 4. Den første katolske Skole i Vejle til højre.
I Midten det lille Kapel, som forhen var Hestestald,
til venstre Skole nr. 2.

Ønske om ogsaa at faa et Hospital, hvor katolske Søstre kunde optage den Sygeplejegerning, som ogsaa hører med til deres medmenneskelige Pligter.

Sct. Josephs Søstre saa sig imidlertid ikke i Stand til at paatage sig større Arbejdsbyrde og maatte omend beklagende derfor afslaa Priorens Ønske om Medvirken til at realisere hans Hospitalsønsker, der dog ikke derfor blev skrinlagt.

Joseph Brems havde i 1911 haft Besøg af en belgisk Prælat, *Alois Lambo*, Lederen af Sct. Maria Søstrenes Kongregation i Berlaar. Anledningen til *Lambo's Besøg* i Danmark var en Henvendelse fra en Præst ved Redemptions-Ordenen i Odense, Pastor Pio, en Henvendelse til Belgiens Ærkebisp, den kendte Kardinal Mercier i Mechelen midtvejs imellem Antwerpen og Bruxelles, om at faa flere Søstre sendt til Danmark. Kardinalen havde henvendt sig til Generalforstanderinden, Mère Angéla, i Berlaar, idet Berlaar-Kongregationen, — som iøvrigt er ret ung, indstiftet i 1845 af Grevinde Legrelle — i Forvejen havde Udsendinge i Kongo og i Brasilien.

Efter Pastor Lambo's Hjemkomst bestemte Kongregationen sig til at sende 4 Søstre til Nyborg — det var i Juni 1911 — men det tilfældige Vejlebesøg bevirkede dog, at Brems, da han henvendte sig til Generalforstanderinden i Berlaar i August 1911 fik Løfte om andre 4 Sct. Maria Søstres Udsendelse til Vejle.

Disse nye Sct. Maria Søstre ankom den 18. august, og næste Dag begyndte de Skoleundervisningen — uden at kunne ret mange danske Ord. — At der var mange Vanskeligheder at overvinde i Begyndelsen siger sig selv, men efter et Par Maaneders Forløb kunde Brems alligevel meddele Generalforstanderinden i Berlaar, at »Søstrene viste sig fuldtud paa Højde med de Krav, som stilledes til dem, og havde baade Børnenes og Forældrenes Tillid«.

Udover Skolearbejdet paatog Søstrene sig ogsaa privat Franskundervisning og Haandarbejde, og Vejle's daværende kommunale Skoleinspektør (= -direktør) udtalte sig saare rosende over Søstrenes Resultater

ved den første Eksamensafslutning i 1912, hvortil han var indbudt.

Men Sct. Maria Søstrene var jo kommet til Vejle ikke blot for at drive Skolegerning, men ogsaa for at virkeliggøre nogle ret store Hospitalsplaner, hvortil det økonomiske Grundlag ikke var alt for solidt.

Hvor store Vanskeligheder de katolske Søstre ikke blot i Vejle, men overalt i Danmark har overvundet for at faa Mulighed for at gennemføre deres Troskrav om at pleje de syge — og hvorved de har tilført dansk Hospitalsvæsen et meget værdifuldt og væsentligt Supplement — ses bedst af den livfulde Skildring af Sct. Josephs Hospitalets Tilblivelse i København, som Professor Ernst Schmiegelow, den første Professor i Øre-, Næse- og Hals sygdomme ved Københavns Universitet, giver i sine »Smaa Bemærkninger«¹⁾ fra 1937, hvor han imødekom de Ønsker, som blev fremsat fra hans Lægekollegers Side ved den Fest, som Søstrene afholdt for ham den 3. November 1934 i Anledning af 50-Aarsdagen for hans første Øreoperation paa Sct. Josephs Hospital. Dette Hospital blev rejst ved Søstrenes Indsamling her i Danmark, Søstrene samlede Penge sammen bogstaveligt skillingsvis, og ofte led de Nød. Jeg kan godt som en af dem, der ogsaa har gennemgaaet en Øreoperation under Professor Schmiegelow og selv været plejet af de selvudslettende Sct. Joseph's Søstre have Lov at citere:

»Søstrene spiste bogstaveligt det tørre brød, thi i nøjsomhed og stor fattigdom blev hospitalet grundlagt, og Søstrene havde ikke andet end gulvet at lægge sig paa, naar de skulde sove. For overhovedet at faa noget at spise maatte de henvende sig til deres første venner i familierne d'Auchamps, Hoffmann og etatsraad Hansen, som forstrakte dem med penge, for hvilke de kunde

1) E. Schmiegelow: Smaa Bemærkninger om St. Joseph's Hospital. København 1937.

købe mel og gryn. I vinteren 74—75 gik søstrene hver morgen ind til messen i Ansgars kirke (i Bredgade) skøndt vinteren var særlig kold med 16 graders kulde, men søstrene var haardføre.«

I »Nordisk Kirketidende for katholske Kristne« kan man læse i Augustnummeret for 1873, »at det efter 15 Aars Anstrengelser er lykkedes St. Josephs Søstrene dels ved Indsamling dels ved Arv efter deres afdøde Forstanderinde at tilvejebringe Størstedelen af de Pengemidler (60.500 Kr.), der udkrævedes for at købe en Grund paa knapt 10.000 Kvadratalen paa Parcelveien (= den nuværende Griffenfeldtsgade i København) og paa samme at opføre det nu fuldførte Midterparti af en Hospitalsbygning, saa at Søstrene nu ere istand til og villige til at optage Syge til Forpleining i deres Hospital paa samme Vilkaar som Stadens øvrige Hospitaler, kun med den Forskjel, at der paa Sct. Joseph's Hospital ikke forlanges høiere Betaling af Udenbyes end for Indenbyes Patienter. Saalænge Hospitalet ingen faste Subsistensmidler have og desuden maa forrente med 5 pCt. en Prioritetsgæld paa 30.000 Kr. er det indlysende, at det ikke kan yde Kuur og Pleie uden Vederlag, men da det er en af Sct. Joseph's Søstrenes Livsopgaver at yde kristelig Barmhjertighed uden jordisk Godgørelse, vil det være deres ivrige Stræben ved god Økonomi og ved fortsat Indsamling af milde Gaver efterhaanden at muliggjøre ganske fri Optagelse af ubemidlede Patienter.«¹⁾

Og Sct. Maria Hospitalet i Vejle blev da ogsaa realiseret ret hurtigt. Til Kongregationen i Berlaar afstod Præsteskabet ved den katolske Menighed i Vejle et Stykke af den ret store Apotekergrund, som Pastor Brems i Oktober 1904 havde købt af Apoteker Daugaard. Paa 2'den Paaskedag, den 8. April 1912 blev Grundstenen lagt, og Hospitalet blev rejst; ikke ved Indsamling i Vejle men for belgisk Kapital, som Sø-

1) Nord. Kirketidende for katholske kristne 23/s 1875.

strene alene fremskaffede, byggedes det Hospital, som siden skulde blive Grundstammen i en vidtstrakt Barmhjertighedsgerning.

Baade Skole og Hospital er blevet udvidet flere Gange, det lille Kapel i Apotekerens Hestestald er

Sct. Norberts Kirke.

siden blevet afløst af den statelige Sct. Norberts Kirke, og Sct. Maria Søstrenes Virksomhed er efterhaanden spredt ud paa baade Skole og Børnehave samt Hospital, der tilsammen udgør det brogede Billede, der er netop saa symbolsk som det Bomærke, som i italiensk Mosaik dækker deres Trappesten, sammenflettet eller sammenslynget til et Hele, hvor hver enkelt Del udgør

en uundværlig Del af en Helhed, om man vil forstaa den fulde Mening med Søstrenes Barmhjertighedsmission.

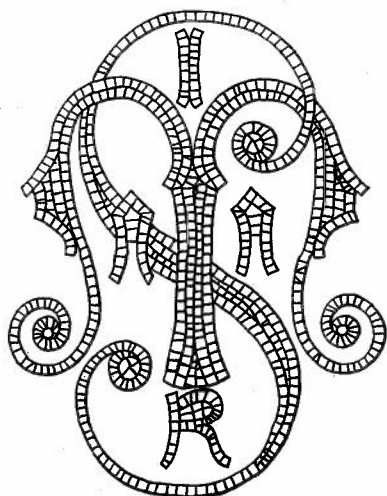

Fig. 5. Sct. Maria Søstrenes Bomærke.

For Oversigtens Skyld vil det være naturligt at tage hvert Led i Søstrenes flersidede Virksomhed hver for sig.

1. Skolevæsen.

Abbediet i Averbode, som foran er nævnt, er et Præmonstratenserkloster — Witheren, som de hedder paa Flamsk, eller »De hvide Brødre«. Først med Grundloven i 1849 indførtes Religionsfrihed i Danmark, og den katolske Konfession, der siden Reformationen havde været forbudt her i Danmark, begyndte atter at udbredes, selvom den aldrig er blevet og vel heller aldrig bliver mere end en Minoritet i det protestantiske Danmark.

Det var vel naturligt, at man ved Genoptagelsen af

det katolske Missionsarbejde i Danmark ogsaa tog Navnet fra det sidste førreformatoriske danske Præmonstratenserkloster i Børghlum, og da det var Udsendinge fra Averbode, var det ogsaa naturligt at begynde i Nærheden af Børghlum paa dette Missionsarbejde i Slutningen af det forrige Aarhundrede. Det skulde dog ikke blive Thisted, som det først var tænkt, men hvor der efter Sigende kun fandtes en katolsk Menighed paa — eet Medlem, men derimod Vejle, hvor den katolske Menighed talte ca. 25 Medlemmer, som skulde blive Udgangspunkt for den »nye« Børghlum-bisp's Virksomhed.

I et lille Skrift, som i Vejle Menigheden udsendtes i 1954 i Anledning af Menighedens 50-Aars Jubilæum, fortælles, hvorledes Præsterne *Eyckens* og *Brems* den 1. Februar 1904 blev modtaget paa Banegaarden i Vejle af Apoteker Daugaard, som gæstfrit havde stillet nogle Værelser i Løveapoteket til Raadighed for de to Præster. Denne Gæstfrihed omtales med særlig Veneration, fordi den kom fra en Mand, der ikke selv var Katolik.

I samme Kilde kan man læse, hvordan Pastor Brems i 1905 gav sig i Kast med at grundlægge en Skole og fik indrettet en lille Skolebygning i en Ejendom paa Blegbanken, som siden er blevet en Del af det nuværende Børnehavekompleks (se Fig. 4, Side 57).

Skolen blev som tidligere omtalt hurtigt for trang for det voksende Børneantal, og i 1908 indviedes Skole Nr. 2 (se Fig. 4, Side 57). Den tredje — af de ialt 4 — Udvidelser, som Skolen er undergaaet, virkeliggjordes med Indvielse af en Skolebygning, som toges i Brug 1. August 1937.

Den var nok fremkaldt af Ønsket om Udvidelse, men navnligt skyldes dens Tilblivelse Ønsker fra Ho-

spitalets Side om Udvidelse, idet ogsaa Hospitalskapaciteten var blevet for trang. Som Hospitalet var udbygget etapevis, var det vanskeligt at udvide dette

Fig. 6. Sct. Maria Søstrenes tredje Skoleudvidelse (Sct. Norberts Skole).

andre Steder end just dér, hvor den gamle Skole laa, og Kongregationen overtog da den gamle Skole, som indlemmedes i Hospitalskomplekset, medens en helt ny Skole opførtes i (den nye) Præstegaards Have, tilbagetrukket fra Gadelinien, saa at den ikke forstyrrede Indgangspartiet til (den nye) Kirke. Man ønskede med denne Udvidelse ogsaa at bringe Skolens klasse-mæssige Udstyr op paa et saadant Niveau, at det paa ethvert Punkt kunde staa Maal med Byens kommunale Skoler. Klasserne blev adskilte aargangvis,

og Undervisningen fordeltes paa 6 Klasser til de ialt 25 Elever, som søgte denne Privatskoleundervisning.

Dette Skolehus — der som de to foregaaende altsaa stadig staar omend i forandret Skikkelse — var projekteret af den gamle Arkitekt Søren Madsen Alrø, der har sat sit Præg paa flere større Byggearbejder i Vejle. Det var oprindeligt bygget i ret typisk »Funkis«-stil med fladt Tag; dette er senere blevet afløst af et Saddeltag (med uudnyttet Tagetage), da det flade Tag viste sig mindre hensigtsmæssigt. Det var ogsaa paa anden Vis Udtryk for en vis moderne Arkitekt-teknik, saaledes forsynet med Straalevarmeopvarming fra i Indskuddet indlagte Varmtvandsrør.

Sammen med dette og vinkelret herpaa (ud fra det karnapformede Trappefremspring, som ses paa Fig. 6) opførte Sct. Norberts Stiftelsen endeligt i 1955—56 og for belgisk Kapital den sidste Skoleudvidelse, bestaaende af Sløjdløkkale, Skolekøkken, et Læseklasseværelse og et større ordinært Klasseværelse, og Skolen er nu en ordinær 7-klasset købstadskoleordnet Skole med fornødne Birum og i det hele udstyret som en fuldklasset Skole. Den havde i 1960 202 Elever, og der var til Skolen knyttet 13 Lærerkræfter, heraf 3 Sct. Maria Søstre. Skolens Leder var til 1960 en af Kirkens Præster, men siden har man haft en specielt pædagogisk uddannet Skoleleder.

2. Børnehaven.

Sct. Maria Søstre har oprettet Vejle By's første Børnehave. Søstrene var tidligt vaagne over for de moderne Fröbel'ske Børnehavetanker, og selvom det kneb med Pladsen, skaffede de dog Husrum for en særlig Børnehaveundervisning fra 1926 i den gamle Skole's nederste Etage (Skole Nr. 2). I den nye Skole

(Nr. 3), som toges i Brug i 1937, indrettedes ogsaa et Lokale specielt til Børnehaven. Men ogsaa her voksede Børnehaveundervisningen ud over de een Gang skabte Rammer, og da Sct. Maria Søstrene just før Krigsudbruddet i 1939 overtog Apoteker Daugaards gamle Ridehus (der trods sin Brøstfældighed blev et kærkomment Opbevaringsrum for Krigstidens omfangsrige, men udrøje indenlandske Brændsel) sammen med de to Beboelseshuse, der havde udgjort den første Skole og den første Præstegaard (se Fig. 4, Side 57), fik de her Raaderum over bedre Plads til Børnehaven. I det østligste af disse gamle Huse indrettedes i 1942 Børnehaven, som udvidedes vinkelret med en Tilbygning, hvorved man fik en lukket Legegaard for Smaabørn (samt en for Hospitalet højst paakrævet Reservelægelejlighed paa Førstesalen med

Fig. 7. Sct. Maria Søstrenes Børnehave 1950.

egen af Børnehaven uafhængig Adgang). Samme Aar opnaaede Børnehaven Statsanerkendelse og fik samtidig en for saadan nødvendig Bestyrelse med Forfatteren som dens første Formand. Man havde nu fire velindrettede Klasselokaler for Børnehaven, som var vokset til at blive Byens største Børneinstitution med Godkendelse af Undervisning for indtil 77 Børn, og man fik en tiltrængt Legeplads for lidt større Børn.

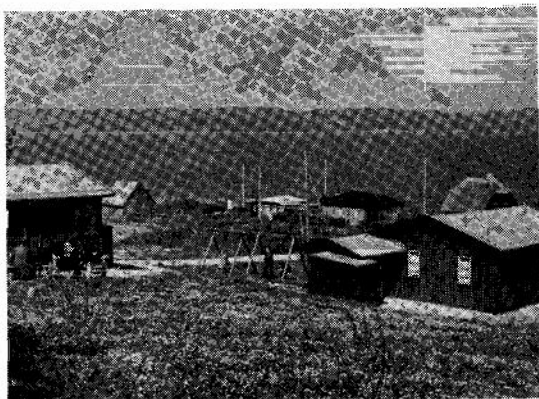

Fig. 8. Sommerkolonien paa Mørkholt Strand.

For Børnehavebørnenes Sommerophold indrettede Søstrene i Foraaret 1950 en Sommerkoloni paa Mørkholt Strand yderst i Vejle Fjord paa dennes Sydside; den er siden undergaet flere Udvidelser.

3. *Sct. Maria Hospital i Vejle.*

Det første Hospital — det var maaske rettere at sige den første Del af Hospitalet — blev indviet i April 1913. Det var tegnet af Vejlearkitekten N. Christof-Hansen, paa hvis Tegnestue mange vejleisiske Bygninger har faaet Form paa en Maade, der stadigt kendetegner hans Stil.

Det kostede 150.000 Kr., som tilvejebragtes ene ved Søstrenes Initiativ. Det var Kongregationen i Berlaar, som finansierede. Hospitalsbygningen stod meget smukt med sine haandstrøgne røde Sten og en usæd-

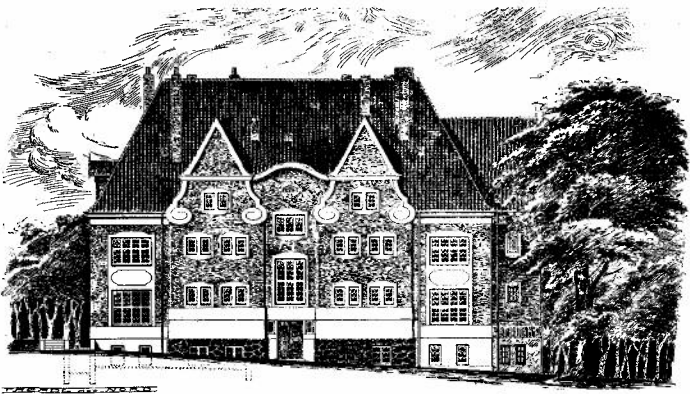

Fig. 9. Sct. Maria Hospital's Arkitekttegning
(Nordfacaden).

vanlig høj Sokkel i Granit-kvadre, da dette nye Bybillede fjøjedes til Byens Ansigt.

Enhver af Byens Læger kunde indlægge paa Hospitalet, der i Begyndelsen ikke fik faste Læger; Overlægen ved Vejle Amts og Bys Sygehus's da blandede medicinsk-kirurgiske Afdeling, Dr. med. *Christian de Fine Licht*, forestod den kirurgiske Behandling og Byens to praktiserende Specialister, Øjenlægen *Hans Chr. Bjarning* og Ørelægen *Hans Jacob Warrer*, den øvrige Specialbehandling. Som fast »assisterende« Læge fungerede en af Byens Practici, Dr. *Harald Sørensen*.

Otte Sct. Maria Søstre forestod Sygeplejen med

Søster *Maria Odilia* i Spidsen og under Ledelsen af Sct. Maria Søstrenes første Provisialforstanderinde, den meget elskelige og dog myndige Priorinde, Moder *Marie Bernadette*, der endnu huskes af mange ældre Vejlsere.

Fig. 10. Den ældste Del af Hospitalsbygningen
(Facade mod Haven).

Hospitalet var, som Pastor Brems sagde det i sin Indvielsestale:

» . . . frem for alt et beundringsværdigt Minde om Mariasøstrenes Gudstillid, om deres Mod og Utrættelighed, hvor det gælder om at gaa den barmhjertige Kærligheds Ærinde —.

Den barmhjertige Søsters Hemmelighed er den, at hun tror, elsker og haaber, og dette gør Sjælen stærk, hæder Viljen og giver Opofrelsens Energi og Mod. Det er ikke Tanken om et mageligt Liv, som fører de barmhjertige Søstre til Sygeværelset, men det er Kærligheden til Ham, som en Gang paa den sidste Dag vil sige: »Hvad I har gjort imod en

af de mindste af mine Brødre, har I gjort imod mig!«

Denne Kærlighed giver dem Kraft til at forlade deres Hjem, deres Forældre og deres Fædreland, til at give Afkald paa Verdens Glæder for at pleje de syge og forladte«

»Man behøver ikke at være bange for katolsk Propaganda, Søstrene gør ingen Forskel mellem Protestanter og Katoliker, mellem Kristne og Ikke-kristne. Deres Kærlighed omfatter alle Mennesker, de vil kun bestræbe sig for at gøre den barmhjertige Samaritans Gerning«

Savnet af en fast Læge ved Hospitalet viste sig dog ret hurtigt og føleligt. Allerede fra 1. Oktober samme Aar (1913) ansattes den da 35-aarige *Just Poulsen* som Overlæge ved Hospitalet, som mere og mere i de følgende Aar udviklede sig til det Specialitetshospital, det er udbygget til i Dag.

Selvom Sct. Maria Søstrene har kunnet trække paa belgisk Kapital, har det væsentlige økonomiske Grundlag dog været den opsparede Kapital, som laa gemt i Søstrenes ulønnede Arbejdsindsats. Denne — og denne alene — har været det Grundlag, hvorpaa Hospitalet har kunnet vokse og udvide, selvom det ingenlunde skal skjules, at de seneste Udvidelser har maattet tilvejebringes ved Bankfinansiering.

Sct. Maria Hospital er i Tidens Løb udvidet 5 Gange og staar nu foran sin sjette Udvidelse.

Den første Bygning fremgaar karakteristisk af de foran viste Arkitekturtegninger, men der findes desuden et gammelt Fotografi af Partiet ved Blegbanken fra 1910, som viser det oprindelige Hospital med Sct. Nicolai's Sognekirkes Spir i Baggrunden bag de gamle

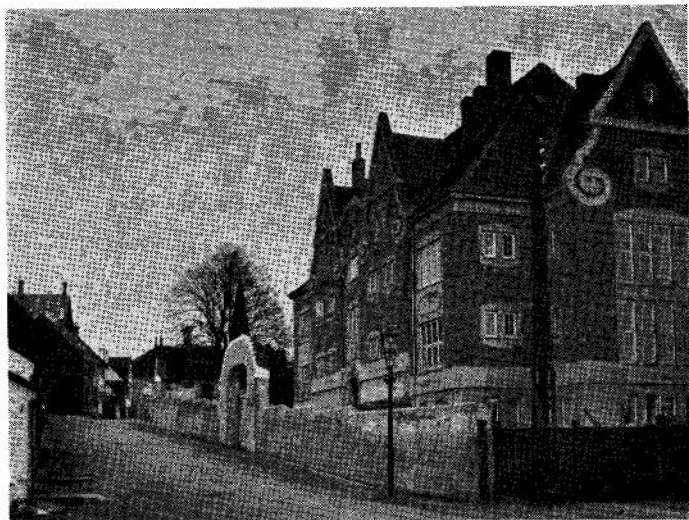

Fig. 11. Parti fra Blegbanken i Vejle 1910.

Apoteksbygninger, som nu ogsaa er forsvundet. (Det er, før Sct. Norbets Kirke er bygget.)

Det var ikke stort, og det blev hurtigt for lille, men den første Udvidelse maatte dog vente noget paa sig. Den første Verdenskrigs økonomiske Følger for Belgien med det katastrofale Fald i den belgiske Franc's Værdi gjorde det først muligt i 1927 at paabegynde en længe ønsket Udvidelse, som vil fremgaa af en Sammenligning imellem Fig. 10 og nedenfor anførte Fig. 12, som viser et Fotografi fra 1931.

Hospitalskapaciteten udvidedes til omtrent det dobbelte, og man fik indrettet tidssvarende Operationsstueforhold og fik i Kælderen indrettet en lille Røntgenklinik og en fysiurgisk Afdeling. Vejle Amt og Vejle Købstad traadte begge her hjælpende til ved at kautionere for det ret store Laan, som maatte optages ved Udvidelsen.

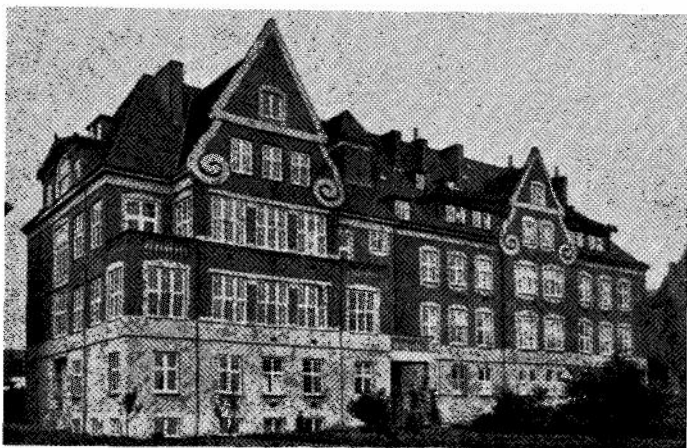

Fig. 12. Sct. Maria Hospital i 1931.

Ved denne Udvidelse, hvorved man fik Plads til 60 Patienter i Stedet for de 35, man hidtil havde haft, oprettedes ogsaa en Plejeafdeling for gamle i en hid-

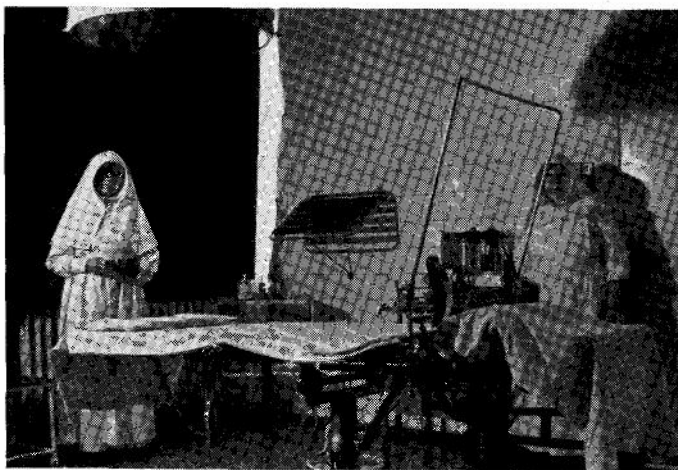

Fig. 13. Operationsstuen efter Udvidelsen i 1926—28.

til til andet Formaal benyttet Tagetage (med 22 Sengepladser udover de 60).

Der skulde dog kun gaa faa Aar, før man igen følte Rammerne for snævre, man manglede Laboratorielokaliteter, og man manglede Bolig for en fastboende underordnet Læge. Man vilde gerne udvide, men kunde faktisk ikke — fordi den gamle Skole laa i Vejen for en Udvidelse. I 1937 enedes, som det foran er nævnt, imidlertid Kirkens Præsteskab, der ogsaa forestod Skolevæsenet og Sct. Maria Søstrenes Kongregation, dog om en Løsning: en ny Skole blev opført i Præstegaardens Have, og Søstrene overtog den gamle Skole, fik den paa en naturlig Maade indføjjet i Hospitalskomplekset og fik her i Stueetagen indrettet en Reservelægelejlighed, paa Førstesalen de nødvendige Laboratorierum tillige med en separat Fødeafdeling med tilhørende Spædbørneafdeling.

Paa Kvistetagen indrettedes nye Soverum for Søstrene, i Kælderen et Refektorium eller en Spisesal. Sengetallet kom nu op paa 90.

Efter Krigsudbruddet maatte man for en kort Tid ogsaa modtage tyske Patienter, men Værnemagten fortrak dog spontant ret hurtigt igen, og Søstrene var siden forskaanet for tysk Indblanding; naturligt havde de som af fremmed Nationalitet en udsat og vanskelig Stilling over for de tyske Besættelsesmyndigheder.

Personaleudvidelsen medførte ogsaa yderligere Pladsbehov, som kunde imødekommes ved Indretningen af yderligere en Lægebolig i 1942 i den nye Børnehavebygning, der just skimtes til venstre paa Fig. 14.

Efter 35 Aars Gerning ved Hospitalet trak Overlæge *Just Poulsen* sig tilbage fra Hospitalet i 1948. Han efterfulgtes af Overlæge Carl Svenstrup, ved hvis Udnævnelse Hospitalets Organisation igen undergik

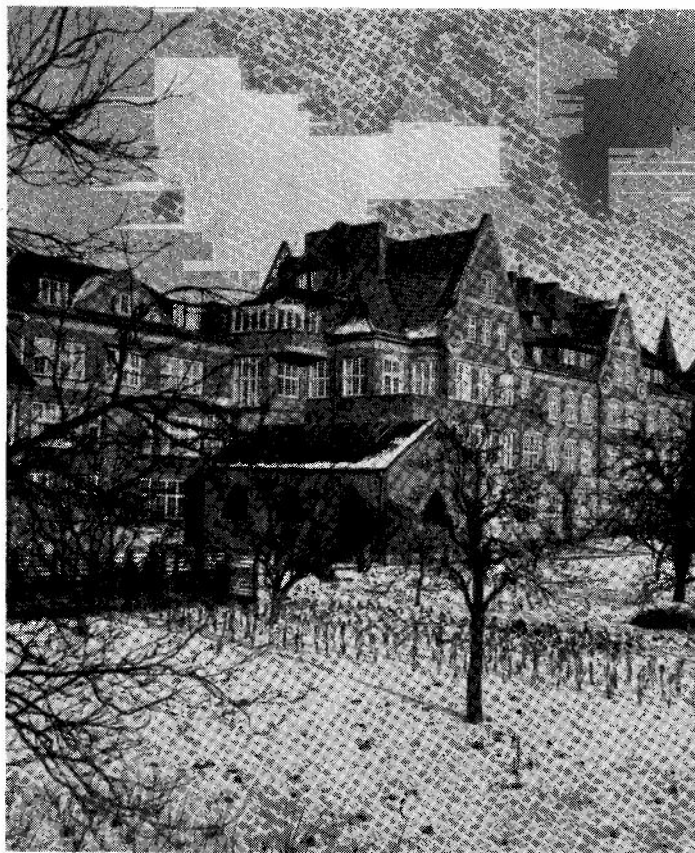

Fig. 14. Sct. Maria Hospitalet i 1944.

en yderligere Uddeling i afgrænsede Specialer med en separat (kommunal) Fødeafdeling, en særlig Afdeling for Kvindesygdomme (Gynækologi) og de da indlæggende tre Speciallægers særskilte Senge inden for Oftalmologi (Øjensygdomme), Otologi (Øresygdomme) og Psykiatri (nervøse Lidelser).

De oprindelige Øjen- og Ørespecialister afløstes af andre, *Warrer* døde allerede i 1919 under den spanske

Syge, *Bjarning* et Tiaar senere. Men der er her, saalidt som for Søstrenes Vedkommende, Grund til at fremhæve noget enkelt Navn.

Hospitalets Vækst illustreres bedst igennem tørre Tal: I 1915 var indlagt ialt 373 Patienter med 9257 Sygedage, i 1959 var Indlæggelsernes Antal steget til det tidobbelte (3726), og Antallet af Sygedage havde i flere Aar ligget paa over 35.000. Der udførtes i 1959 2350 Operationer.

En saadan Vækst maatte nødvendigvis indebære Ønsket om yderligere Udvidelse, og det var naturligt for Søstrene allerede i 1955 at faa gennemført den 5. Udvidelse af Hospitalet, nu med Arkitekt Malling Petersen som projekterende Arkitekt og med en 3 Etagers høj Sidefløj til 1½ Million Kroner. Udvidelsen betød ikke Udvidelse af Sengeantallet, men rationaliserede Hospitalsindretningen.

At denne sidste Hospitalsudvidelse ikke var saa ganske ringe, ses bedst af det sidste Billede, Fig. 15 som viser den nye Del af det nuværende Sct. Maria Hospital i Vejle (sammenlign fig. 14).

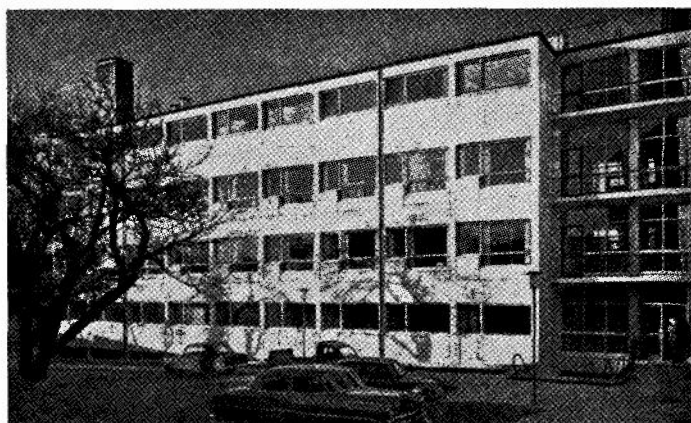

Fig. 15.

DE MARIA - ZUSTERS TE VEJLE

(door Departementsdokter *Jakob Jakobsen*).

De 18^e Augustus 1961 hebben de »Maria-Zusters« van Berlaar in Belgie 50 jaar in Vejle gewoond. De Zusters hebben hun »familiegrafkelder« op het oude kerkhof van Vejle, waar reeds verschillenden hun eeuwige rustplaats vonden.

De Zusters spreken Deens onder elkaar, en zij onderwijzen in het Deens in de school en in de Kinder-tuin. Ze zijn gans vergroeid met de stad, voor wiens inwoners zij een ware steun geworden zijn.

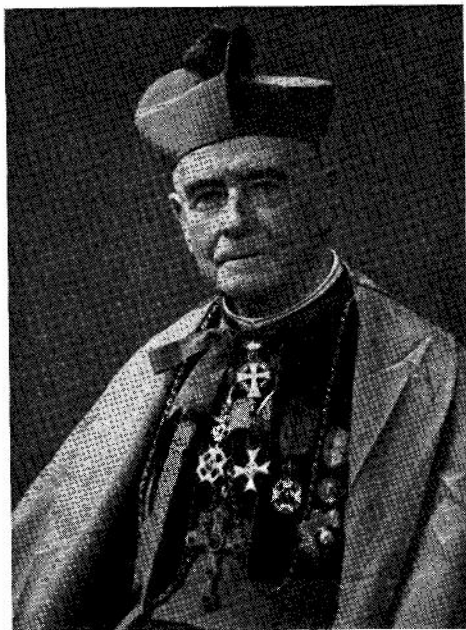
Het zal zeker deze Belgische Zustercongregatie (Zusters van het Heilig Hart van Maria) niet kwetsen, met te erkennen, dat andere Zusterorden of Congregaties langer in Denemarken gevestigd zijn dan zij.

De 11e Mei 1856 kwamen de eerste 4 St. Josef-zusters naar Denemarken en één van hen, Z. M. Placide, gelukte erin, het eerste katholiek hospitaal in Denemarken, nl. het St. Jozefshospitaal in Kopenhagen op te richten.

In het jaar 1904 kwamen de eerste twee katholieke priesters naar Vejle, welke spoedig zeer gekend zouden worden. Zij kwamen om de weinige katholieken aldaar aanwezig, te besturen. Het waren Pastoor Eyckens en Pastoor Jozef Brems, beide Vlamingen en kloosterlingen van Averbode (Witheren). Averbode ligt in N. Belgie, waar ook Berlaar gelegen is, beiden in de streek welke men de Kempen noemt. Berlaar ligt nabij een kleine stad, welke Denemarken niet vreemd is, nl. het stadje Lier, waar koning Christiaan II naartoe vluchtte onder zijn ballingschap. Christiaan II woonde een tijd lang in een stenen huis

te Lier, dat nu nog bestaat, en dat tijdens zijn gevangenschap op het slot te Sønderborg, het tehuis werd van zijn koningin.

Pastoor Brems, de eerste katholieke pastoor in Vejle, werd tot bisschop benoemd voor de Katholieke Kerk in Denemarken, en was om die reden verplicht

de stad te verlaten en in Kopenhagen te gaan wonen, maar tot op zijn sterfdag bewaarde hij al zijn liefde en belangstelling voor alles wat hij te Vejle had leren kennen, en de Vejlensers waren, evenals ik, altijd meer dan welkom, wanneer ze hem een bezoek brachten in Averbode, waar hij eens gestudeerd had en kloosterling werd.

Het is precies niet zo gemakkelijk voor de Denen om te vatten wat een abdij eigenlijk is. Het is een levend organisme, dat niet enkel priesters en kloosterlingen vormt en opleidt, maar ook is de Abdij hun wezenlijk tehuis, waar zij gedurig naar weerkeren zoals naar hun geboorteplaats. Averbode heeft grote eigendommen en tevens een grote boek- en weekblad-drukkerij.

Nog hetzelfde jaar dat die twee Vlaamse priesters te Vejle aankwamen, in Oktober 1904, bekwam Pastoor Brems van Apotheker Hans Daugaard, een deel van zijn hof met bijbehorende weide tot aan de omlopende rivier. Veertien dagen later begon Pastoor Brems op het grote stuk grond, waar nu de Maria-Zusters hun gebouwen hebben opgericht, een kerk te bouwen, t. t. z. het leek meer op een kapel, gezien de geringe oppervlakte. Deze kerk werd in gebruik genomen de 1^e December 1904.

Daar de katholieke menigte talrijker werd, kwam ook het verlangen om een eigen school te hebben, en dank zij Pastoor Brems' onuitputtelijke energie, werd er in de loop van het volgend jaar een schoolgebouw opgericht. Dezelfde dag dat de school klaar was, de 15e Oktober 1905, kwamen de eerste Zusters naar de stad en begonnen hun school met 15 leerlingen. Het waren de St. Jozefzusters uit Kopenhagen, afkomstig van »La Congrégation de St. Joseph« uit Chambery, maar oorspronkelijk opgericht als de »Dochters van St. Jozef« in de stad »La Puy« in Zuid Frankrijk in 1650.

Geen 3 jaar later was de school te klein en een nieuw en groter complex, hetwelk nu deel uitmaakt van het hospitaal, werd opgetrokken in 1908.

De onvermoeibare werklust van Pastoor Brems was

hiermede nog niet voldaan. Als »prior« waartoe hij nu benoemd werd, koesterde hij één groot verlangen, nl. een katholiek hospitaal op te richten, waar katholieke Zusters zich aan de verpleging der zieken zouden kunnen wijden. Het hoort tot ideaal, de naastenliefde te beoefenen, om door de verzorging van het lichaam, ook aan het zieleheil te kunnen arbeiden.

De St. Jozefzusters zagen zich niet in staat dit werk uit te voeren, en beijverden zich om het voorstel van de prior af te slaan, doch dit deed hem niet van zijn plan afzien.

Pastoor Brems had in 1911 bezoek gehad van een Belgisch Priester, Aloysius Lambo, Bestuurder der Zusters van het H. Hart van Maria te Berlaar. Aanleiding tot het bezoek van Priester Lambo was, het aanzoek van een Pater der Redemptoristen in Odense, Pater Pio, en een aanzoek van de Belgische Aartsbisschop, Kardinaal Mercier te Mechelen, om meer Zusters naar Denemarken te zenden. De Kardinaal had zich gewend to Eerwaarde Moeder Angela, de Algemene Overste van Berlaar; deze nog jonge Congregatie, pas gesticht in 1845, had reeds Zusters uitgezonden naar Congo en Brazilië.

Na Pastoor Lambo's thuiskomst, besloot de Congregatie 4 Zusters naar Nyborg te zenden, dit was in Juni 1911, naar het toevallig bezoek had toch voor gevolg, dat toen Pastoor Brems zich tot de Algemene Overste in Berlaar richtte, er 4 Zusters naar Vejle gezonden werden.

Deze nieuwe Maria-Zusters kwamen de 18^e Augustus en de volgende dag begonnen ze het schoolonderwijs, zonder dat ze veel Deense woorden kenden. Dat er veel moeilijkheden waren in't begin, valt niet te betwijfelen, maar na verloop van een paar maanden

kon Pastoor Brems aan de Algemene Overste melden, dat de Zusters zich buitengewoon goed van hun taak kweten, zodat ze ten volle het vertrouwen van de kinderen en van de ouders genoten.

Buiten hun schoolarbeid, gaven de Zusters ook private lessen in de franse taal en handwerklessen: de toenmalige schoolinspecteur kon niet genoeg de lof der Zusters uitdrukken, voor de schitterende resultaten van het examen, welke het schooljaar 1912 bekroonde.

Maar de Maria-Zusters waren niet alleen voor het onderwijs naar Vejle gekomen, ze hadden ook het plan opgevat een hospitaal op te richten, alhoewel, op economisch gebied, de grondslagen niet te gunstig waren.

Met hoevele en zware moeilijkheden de Zusters te kampen hadden, niet alleen te Vejle maar in heel Denemarken, om aan hun verlangen: de zieken te verplegen, te kunnen voldoen, en waardoor ze voor het Deens Hospitaalswezen een waardevol supplement waren, kan men best afleiden uit de typische beschrijving van het leven in het St. Jozefshospitaal in Kopenhagen, zoals Professor Ernst Schmiegelow beschrijft in zijne »Opmerkingen over St. Jozefshospitaal, Kopenhagen 1937«.

In dit boek voldeed voornoemde Professor aan de wenssen, welke door zijn ambtskollegas waren geuit op het feest dat de Zusters hielden de 3^e November 1934, naar aanleiding van het feit dat het 50 jaar geleden was dat hij zijn eerste ooperatie deed in het St. Jozefshospitaal. Dit hospitaal werd ingericht dank zij de Zusters die geld inzamelden, ja letterlijk, cent na cent, en dikwijls leden zij nood. Ik kan, zowel als een der patienten die ook een ooperatie ondergaan had van Prof. Schmiegelow, en zelf ook verzorgd werden door de zichzelf-uitsloevende St. Jozefszusters, het volgende citeren:

»De Zusters aten letterlijk droog brood, want in zuinigheid en grote armoede werd het hospitaal op-

gericht. De Zusters hadden niets dan de grond om zich op te leggen om te slapen. Door nood gedwongen, om toch iets te eten te krijgen, wenden ze zich tot hun eerste vrienden: de familis d'Auchamps, Hofmann en Staatsraadsman Hansen, die hun geld gaven waarvoor zij meel en haverhout konden kopen. In de winter van 74—75 gingen de Zusters elke morgen naar de H. Mis in St. Angarskerk, ofschoon het een strenge winter was, — 16°, naar de Zusters waren hard tegenover zichzelf.«

In »Nordisk Kirketidende voor katholieken« kan men in het nummer van Augustus 1873 lezen, dat het de Zusters gelukt was na 15 jaar opofferingen deels door inzameling, deels door erven van hun afgestorven Voorzitster, het grootste deel (t. t. z. 60.500 kronen) bijeen te zamelen, hetwelk nodik was om een stuk grond van bijna 10.000 m² in de huidige Griffenfeldsstraat te kopen en tegelijkertijd, het nu gans voltrokken middengedeelte van 't hospitaal af te betalen, zodat de Zusters nu in staat waren en er ook in toestemden, zieken ter verpleging op te nemen, zoals de andere stadshospitalen, met dit verschil, dat het St. Jozefshospitaal geen hogere betaling eiste voor de patienten van buiten de stad als voor die van de stad zelf. Zolang het hospitaal geen vaste bestaansmiddelen had, en daarenboven 5 percent moest betalen op een prioriteitsschuld van 30.000 kronen, was het te verstaan dat men niet meer kon verplegen zonder vergoeding, doch daar het in het ideaal van de St. Jozefszusters besloten ligt, de kristelijke barmhartigheid te beoefenen zonder aardse beloning, wille zij er ernstig naar streven om door degelijke ekonomie, en voortgezette inzameling van milde gaven, het mogelijk te maken onbemiddelde patienten kosteloos op te nemen.

En het St. Maria Hospitaal te Vejle, werd ook tamelijk vlug opgericht. Aan de Congregatie van Berlaar stonden de priesters voor de katholieke menigte in Vejle, een stuk van de tamelijke grote apothekershof af, welke Pastoor Brems in Oktober 1904 gekocht had van Apotheker Dugaard. Op de 2^e Paasdag, de

8^e April 1912, werd de grondsteen gelegd, niet door inzameling in Vejle, maar door Belgisch kapitaal; dit hospitaal werd de grondstam van wijduitgestrekte barmhartigheidswerken.

Zowel school als hospitaal werden herhaalde malen vergroot, de kleine kapel, vroeger paardenstal van de apotheker, werd vervangen door de statige St. Norbertuskerk en de werkzaamheden der Maria-Zusters spreiden zich stilaan uit over school, kindertuin en hospitaal, hetwelk als een samengevlochten geheel vormde, waar elk deel op zichzelf, juist zoals het Italiaans mozaïek in hun trapzaal, een onmisbare eenheid vormde in het geheel zó was het de volle mening der Zusters in hun barmhartige-liefdewerken.

Ter wille van het overzicht in het geheel, ware het natuurlijk best elk deel van de werkzaamheden der Zusters afzonderlijk te nemen.

1. *Het Schoolwezen.*

De Abdij van Averbode te voren genoemd, is een Premostratenzerklooster, Witheren, zoals men ze in België noemt. Eerst met de grondwet van 1849 werd de godsdienstvrijheid in Denemarken ingevoerd, en het katholicisme, dat sedert de hervorming verboden was in Denemarken, begon zich opnieuw uit te breiden.

Het was wel natuurlijk, dat bij het herbeginnen van de katholieke missiearbeid in Denemarken men ook de naam van het laatste Premonstratenzerklooster in Børglum nam. Daar dit een uitzending was van Averbode, was het ook natuurlijk te beginnen in de nabijheid van Børglum. Het zou toch niet Thisted zijn, zoals men eerst dacht, en waar men, naar men zegde, een parochie had van slechts één katholiek,

maar wel in Vejle, waar de menigte reeds 25 leden telde; dit zou dus het uitgangspunt worden van het nieuwe bisdom.

In een kleine brochure, in Vejle uitgegeven ter gelegenheid van het 50jarig jubileum der parochie, wordt er verteld, hoe Pastoor Eyckens en Pastoor Brems de eerste Februari 1904 aan de station te Vejle ontvangen werden door Apotheker Daugaard, die enige kamers van de apotheek aan de priesters beschikbaar stelde. Deze gastvrijheid werd ten zeerste op prijs gesteld, daar zij kwam van een man die zelf niet katholiek was. Uit dezelfde brochure kon men opmaken, dat Pastoor Brems in 1905 in een eigendom op de Blegbanken een klein schoolgebouw oprichte dat sedertdien een deel gebleven is van de huidige bewaarschool.

De school werd spoedig te klein voor het stijgende aantal kinderen, en in 1908 werd de tweede school ingewijd.

De derde van de vier vergrotingen die de school heeft ondergaan, kwam tot stand door de inwijding van een nieuw schoolgebouw hetwelk in gebruik genomen werd de eerste Augustus 1937.

Maar er was nog uitbreiding nodig. Nu wilde ook het hospitaal vergroten, want ook daar was er tekort aan plaats. Daar de school juist op die plaats stond waar het hospitaal zich wilde uitbreiden, nam de Congregatie de oude school over, dewelke ingelascht werd in het nieuwe hospitaal, terwijl een heel nieuwe school opgericht werd in de hof van de nieuwe pastorie, weg van de straatlijn, zodat de weg tot de kerk niet versperd werd. Men wenste nu ook met deze uitbreiding de inrichting der school zo te moderniseren, en te verbeteren, dat ze op gelijke hoogte zou kunnen gesteld worden met de gemeentescholen der stad.

De klassen werden gesplitst en het onderwijs verdeeld over 6 klassen voor de 25 leerlingen, welke dit privaatonderwijs zochten. Dit schoolgebouw, dat zowel als de 2 voorgaande gedurig van gedaante verwisselde, was getekend door de oude architect Søren Madsen Alrø, welke zijn kunst reeds getoond had op verschillende gebouwen in Vejle. Deze school was gebouwd in heel moderne stijl, met plat dak, dat later vervangen werd door een zadeldak, daar het plat dak weinig praktisch scheen te zijn. Er was ook spraak van een meer moderne techniek, zodat men voorzien werd van een verwarmingssysteem in de zoldering. De St. Norbertusschool werd een laatste maal vergroot in 1955—56, met Belgisch kapitaal, t. t. z. er werd een klas bijgevoegd voor handenarbeid, een keukenschool, een bibliotheek-leeszaal en ruime klaslokalen (de school telt nu 7 klassen) met de nodige bijlokalen en is helemaal uitgerust als een echte stadsschool. In 1960 waren er 195 leerlingen, en de school telde 14 leerkrachten, waaronder 3 Zusters. De bestuurder der school was tot in 1960 een van de priesters, maar sedert 1960 heeft men een pædagogisch gediplomeerde schoolbestuurder.

2. De Kindertuin.

De Maria-Zusters hebben de eerste Kindertuin in Vejle opgericht. De Zusters waren goed op de hoogte van het moderne Frøbelonderwijs, en ofschoon het zeer moeilijk was om wille van tekort aan bouwplaats konden ze toch een bewaarschool oprichten in 1926 op de benedenverdieping van de oude school (school nr. 2). In de nieuwe school, welke in 1937 in gebruik genomen werd, werd een speciaal lokaal ingericht voor de bewaarschool, maar spoedig werd hier

ook de ruimte te eng. Daar nu de Zusters juist voor dat de oorlog uitbrak in 1939, de oude paardenstal of beter gezegd de manege konden kopen, beschikten ze nu over meer plaats voor een bewaarschool, daar ook de eerste school en de eerste pastorij erbij hoorden.

In het oostelijk gedeelte van deze oude huizen werd er in 1942 een Kindertuin opgericht. Terzelfdertijd kregen ze een overdekte speelplaats voor de kleintjes, alsook voor het hospitaal een dokterswoning op het eerste verdiep, met afzonderlijke ingang voor de bewaarschool. In hetzelfde jaar werd de bewaarschool aangenomen door de Staat en kreeg ze een eigen bestuur met de Departementsdokter als eerste voorzitter. Men beschikte nu over 4 welingerichte klaslokalen welke uitegegroeid waren tot de grootste Kindertuin der stad (77 kinderen). Men kreeg ook een speelplaats voor grotere kinderen.

Om de kinderen een goede zomervacantie te bezorgen, werd er in het voorjaar van 1950 een zomerkolonie opgericht te Mørckholt strand, op de Zuiderkant van de fjord; sedertdien heeft deze zomerkolonie merkelijke veranderingen en vergrotingen ondergaan.

3. *Het St. Maria Hospitaal te Vejle.*

Het eerste hospitaal, of beter gezegd, het eerste gedeelte van het hospitaal, werd ingewijd in *April 1913*. Het was getekend door een architect uit Vejle, Heer Christof Hansen, op wiens tekenkamer men verschillende tekeningen kan bewonderen van gebouwen die zijn stijl kenmerken.

Het kostte 150.000 kronen, welke alleen bezorgd werden door het initiatief der Zusters. Het was de Congregatie van Berlaar die voor de finanties zorgde. Het hospitaal had een prachtig uitzicht, met zijn rode ste-

nen en hoge zuilen in graniet, werkelijk, het gebouw was een van de schoonste merkwaardigheden van de stad, op gebied van bouwkunst.

Alle Dokters konden hun zieken inleggen, daar ze in't begin geen vaste dokters hadden. Dr. med. Chr. de Fine Licht, hoofddokter van het stadsziekenhuis deed dienst op de kirurgische operatiezaal, en de 2 specialisten der stad, Oogarts Hans Christian Bjarning en Oorarts Hans Jacob Warrer, bedienden de specialistenafdeling, en dokter van wacht fungeerde een dokter uit de stad Harald Sørensen.

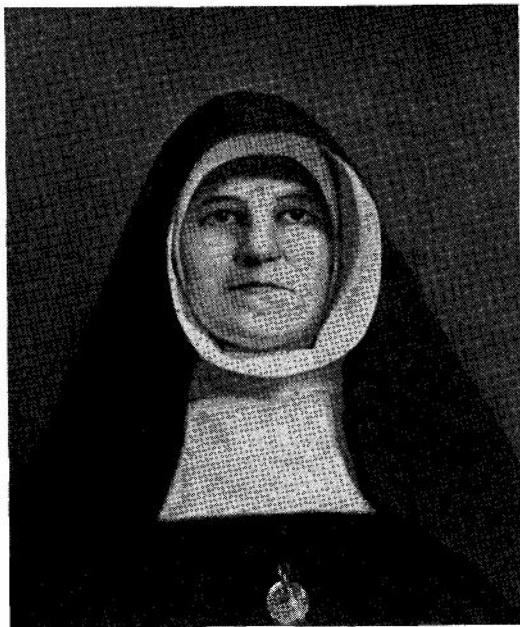
Acht Maria-Zusters oefenden de ziekendienst uit met Zuster Odilia aan het hoofd en onder de leiding van de eerste Provinciale Voorzitster, Moeder Bernadette, welke vele Vejlensers zich nog wel zullen herinneren.

Het hospitaal was, zoals Pastoor Brems zegde in zijn toespraak bij de inwijding:

» . . . eerst en vooral een bewonderenswaardig bewijs van het Godsvertrouwen der Zusters, van hun moed en onvermoeibaarheid, waar het de naastenliefde betreft.

Het geheim van de naastenliefde der Zusters ligt hierin, dat ze geloven, hopen en beminnen, en dit maakt de zielen sterk, verhardt de wil en geeft tot energie en moed opoffering. Het is niet de gedachte aan een gemakkelijk leven, welke de Zusters tot de zieken voert maar het is de liefde tot Hem Die eens op de laatste dag zal zeggen: »Wat ge gedaan hebt aan de minste Mijner broeders, dat hebt ge aan Mij gedaan.« Deze liefde geeft hun kracht om hun huis te verlaten, hun ouders en hun vaderland, om afstand te doen van de genoegens der

wereld om zieken en verlatenen te verplegen. Men behoeft niet bang te zijn voor katholieke propaganda, de Zusters maken geen verschil tussen protestanten en katholieken, tussen kristenen en niet-kristenen. Hun liefde omvat alle mensen, ze willen enkel barmhartigheid beoefenen.« —

Het tekort aan een vaste dokter op het hospitaal, deed zich spoedig gevoelen. Reeds vanaf de eerste Oktober 1913 werd de 35jarige Just Poulsen aangesteld als hofddokter van het hospitaal, welke in de loop der volgende jaren, zich meer en meer ontwikkelde tot dit specialiteitshospitaal waartoe het nu gekomen is.

Ofschoon de Zusters enkel Belgisch kapitaal verbruikt hadden, en dit was te wijten aan hun onvermoeibare werklust, lag toch de werkelijke economische grondslag in het feit, dat de Zusters spaarden hadden en zeer zuinig leefden. Dit, en dit alleen was de basis waarop het hospitaal kon groeien en zich uitbreiden, zelfs al moesten dan nog de laatste uitbreidingen gedekt worden door leningen op de Bank. In de loop der tijden is het hospitaal 5 maal veggroot geworden, en nu staat het voor zijn zesde uitbreiding.

Het eerste gebouw is karakteristiek door zijn architectuurtekeningen, maar er bestaat nog een foto van dit deel van Blegbanken van 1910, die ons het oorspronkelijke hospitaal toont met in spits van de St. Nikolaaskerk achter de oude apotheketsgebouwen, welke nu ook verdwenen zijn.

Het was niet groot, en werd weldra te klein, doch de eerste uitbreiding moest wat wachten.

De eerste wereldoorlog met haar economische gevolgen voor België, door de waardevermindering van de Belgische frank, was de oorzaak dat men eerst in 1927 kon beginnen met het bijbouwen. Zo kan men op de foto's het gebouw van 1910 en dit van 1931 vergelijken (St. Norberhuskerk werd eerst in 1924 gebouwd).

Het hospitaalskapaciteit was omtrent verdubbeld, en er kwam ook een grotere operatiezaal, en in de kelder, een Røntgenafdeling en een afdeling voor Licht en Diathermiebehandelingen.

Het departement en de stad Vejle hielpen elkander om die grote leningen te waarborgen, waartoe men zich voor deze grote uitbreiding verplicht zag.

Na deze uitbreiding waardoor men plaats kreeg voor 60 bedden in plaats van voor 35, werd er ook

een afdeling voor ouden van dagen opgericht op het dakverdiep, hetwelk vroeger voor andere doeleinden werd benuttigd. Er was plaats voor 22 bedden.

Er gingen nochtans maar weinige jaren voorbij vooraleer en opnieuw tekort aan plaats, was er ontbrak nog een laboratorium en een woning voor vast-inwonende dokters. Men wilde graag uitwijden, maar men kon eigenlijk niet, daar de oude school in de weg stond. In 1937 kwam men overeen, zoals hier-voren gemeld werd, dat de Zusters de oude school zouden overnemen, en er een nieuwe school zou gebouwd worden bij de nieuwe pastorie. De oude school werd ingelast in het hospitaal; op het gelijkvloers werd een dokterswoning ingericht, op het eerste verdiep een laboratorium met twee bevalkamers en een afdeling voor pasgeborenen, op de zolderverdieping werden er nieuwe slaapzalen voor de Zusters aangebracht, en in de kelder een refter eetzaal.

Na het uitbreken van den oorlog moest men voor een korte tijd ook Duitse patienten opnemen, doch de Weermacht vertrok spoedig, en sindsdien waren de Zusters vrij van Duitse inmenging, daar het voor hen moeilijk was aangezien ze van een vreemde nationaliteit waren.

De uitbreiding van het personeel bracht ook behoefte aan meere plaats, daarvoor gebruikte men nu het verdiep van de nieuwe bewaarschool, waarvan men een glimp ziet op figuur 14.

Na 35 jaar dienst op het hospitaal, trok de hoofddokter Just Poulsen zich terug in 1948. Hij werd opgevolgd door de hoofddokter Heer Carl Svenstrup, bij wiens benoeming men zich aanstonds genoodzaakt zag een nieuw Moederhuis en ook een afzonderlijke afdeling voor Gynækologie of Vrouwenziekten in te rich-

ten. Ook waren er nu drie Specialisten, voor oog-, oor- en zenuwziekten, die ook plaats verlangden om hun patienten in te leggen.

Dr. Warrer stierf in 1919, Dr. Bjarning 10 jaar later.

De bloei van het hospitaal spreekt best door droge cijfers: in 1915 werden er 373 patienten ingelegd met 9257 ziekendagen, in 1959 was het getal tienmaal verdubbeld (3726) en het aantal ziekendagen lag verschillende jaren rond de 35.000. In 1959 werden er 2350 operaties uitgevoerd.

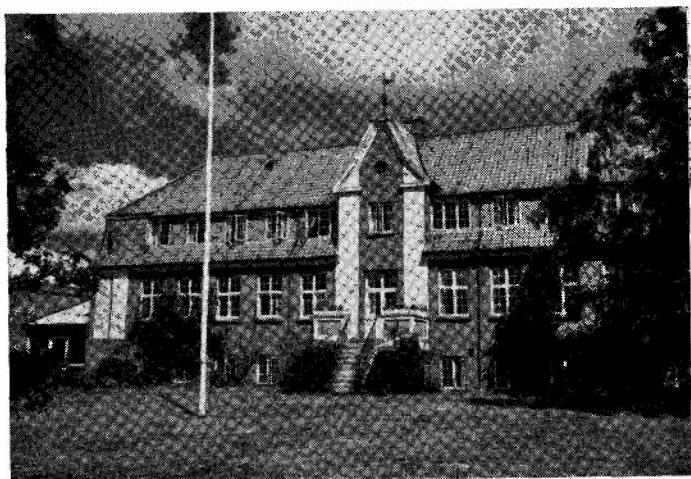
Een zodanige bloei bracht natuurlijk weer de noodzakelijkheid mee tot verdere uitbreiding, en in 1955 had de vijfde vergroting plaats, met architect Malling Pedersen aan het hoofd. Een zijvleugel met drie verdiepen tegen 1½ miljoen kronen werd gebouwd. Deze bouw had niet zozeer voor doel het aantal bedden te vermeerderen, maar wel een betere inrichting toe te laten.

Dat deze uitbreiding niet zo gering was, kan men best zien op fig. 14 en 15, die zowel het oude als het nieuwe deel van het huidige St Maria hospitaal vertonen.

Jakob Jakobsen.

Efterskrift.

Redaktionsudvalget har gerne villet muliggøre, at ogsaa de i Belgien boende Medlemmer af St. Maria Søstrenes Orden fik Mulighed for at læse om deres herboende Medlemmers Historie. Ogsaa under Hensyn til, at Aarbogen findes i Universitetsbiblioteket i Utrecht, har man opfordret Forfatteren til at lade dette Arbejde fremkomme i Aarbøgen ogsaa paa Flamsk.

SKAMLINGSBANKENS HØJSKOLE

Af August F. Schmidt.

Da Ludvig Schrøder ved Juletid 1864 maatte opgive Højskolearbejdet i Rødding, blev der udfoldet Bestræbelser for, at han skulde begynde en Højskole i Skamlingsbanke-Eggen. En tidligere Rødding-elev, Lars Lautrup i Sønder Bjært, var især her virksom. Schrøder var i Besøg baade i Sønder Bjært og Kolding og talte med interesserede Folk om Sagen. Ogsaa Søgaard Højskole ved Vamdrup var paa Tale.¹⁾ I Veerst, hvor man i 1863 havde paabegyndt en Højskole, saa man naturligvis ogsaa gerne, at Schrøder og Nutzhorn havde fortsat deres Virksomhed. Men som bekendt endte alle Forhandlinger med, at Askov blev det udvalgte Sted for den nye Højskole.²⁾

Man kan egentlig undre sig noget over, at Schrøder ikke satte meget ind paa at begynde en Højskole ved

Skamlingsbanken, Sønderjyllands berømteste Højde med de stolte nationale Minder fra de store Møder i 1840'erne. Der var Fanfare om Skamlings Navn, og Egnen her er jo skønnere end den omkring Askov. Men denne lille Landsby laa nærmest Kongeaagrænsen og Rødding, og dette var med til at gøre Udslaget.

Det har altid undret mig, at der ingen Højskole blev oprettet ved Skamlingsbanken før end i 1903, og da den endelig kom, viste det sig, at den ikke kunde klare sig i Konkurrencen lige saa lidt som *Aagaard Højskole*, der blev oprettet af *Valdemar Brücker* i 1899.

Den Mand, der vovede Forsøget med en Højskole ved Skamling, var *Georg Peter Himmelstrup*. Han begyndte her i en ret god Tid. Allerede i 1890'erne havde Pastor *Asger Højmark*, senere Aarhus Valgmenighed, arbejdet paa at faa oprettet en Højskole i de otte Sogne, og Pastor *Johannes Clausen*, Vonsild, virkede ogsaa stærkt i Egnen for at vække Sansen for folkeligt Oplysningsarbejde. Det lykkedes derfor ogsaa *Georg Himmelstrup* at faa den nødvendige økonomiske Støtte, og i Sommeren 1903 opførtes saa *Skamlingsbankens Højskole* efter Tegning af Bygmester *Andreas Bentsen*, Vallekilde. Dens Bygninger, som fik deres Beliggenhed i *Grønninghoved*, blev i enhver Henseende godt indrettede. Fra Værelserne paa første Sal i Hovedfløjen er en enestaaende skøn Udsigt mod Syd ind over Sønderjylland.

Det var en dygtig og prøvet Højskolemand, der i 1903 begyndte Skamlingsbankens Højskole. *Georg Himmelstrup*, født 1850 paa Hannæs Nord for Limfjorden, var 17 Aar gammel Elev paa Galtrup Højskole paa Mors. Her blev han stærkt præget af den betydelige Forstander *A. Chr. Povlsen Dal*. Senere tog

Himmelstrup Lærereksamen fra Gjedved Seminarium og var derefter Lærer i 5 Aar paa Vallekilde Højskole, hvor Ernst Trier gjorde meget stærkt Indtryk paa den unge Lærer. Derefter var han Lærer paa Stenum (nu Vraa) Højskole i Vendsyssel og endelig en Tid paa Hjørlunde Højskole i Nordsjælland hos Morten Pontoppidan.

Som den modige og uforfærdede Mand, Georg Himmelstrup var, maatte han afsone nogle Maaneders Fængsel for sin politiske Overbevisning, idet han havde udtalt sig mod Estrups provisoriske Lovgivning. Dommen faldt først, efter at Himmelstrup var flyttet til Mors, hvor han i 1885 var blevet Forstander for Galtrup Højskole. Han afsonede sin Straf i Nykøbing Arrest, medens hans Lærer, Søren Olesen, styrede Højskolen, hvis Statstilskud blev taget fra den i nogle Aar.

Paa Mors var Himmelstrup nu Forstander fra 1885 til 1901, da han paa Grund af svigtende Elevtilgang maatte opgive Virksomheden. Han mindes stadig paa Limfjordsøen som den betydeligste Forstander, Galtrup Højskole har haft. Hans noget kantede Væsen var vel en af Aarsagerne til Nedgangen i Elevtal, men gamle Elever kan stadig ikke forstaa, at han blev nødt til at forlade Galtrup Højskole. I Sommeren 1954 fortalte Lærer P. P. Krogsgaard, Frøslev paa Mors, mig, at de bedste Foredrag, han nogensinde havde hørt, var den Række, Georg Himmelstrup holdt om den franske Revolution den Vinter, Krogsgaard var Elev paa Galtrup Højskole.

Himmelstrup var en ualmindelig retlinet og kraftfuld Personlighed. Han løb aldrig efter Folkegunst. Gennem sine historiske Foredrag, og især ved at skildre store Personligheder, gav han baade god Oplys-

ning og aflagde et personligt Vidnesbyrd. »Højskolens Gerning er,« skriver han, »at kalde Personligheden frem og samtidig faa Personligheden lagt ind under den sædelige Tugt, der har sin Rod i Kristendommen.«

Det er ikke altid let at se, hvad Grunden er til en Højskoles Nedgang. Det er sagt om Himmelstrup, at han havde ikke det Gimle-Smil, Højskoleforstandere gaar med. Men ogsaa denne redelige og betydelige Mand maatte se Elevtallet dale. Afskeden fra Galtrup Højskole følte Himmelstrup som et uretfærdigt Nederlag, — han satte aldrig tiere sin Fod paa Mors.³⁾

Paa Skamlingsbankens Højskole fik Georg Himmelstrup i Begyndelsen ret god Tilslutning. I 1905, da Skolen blev statsanerkendt, havde den 47 Vinterelever og 17 Sommerelever, men i de følgende Aar blev Tilgangen mindre, hvorfor Himmelstrup i Foraaret 1913 solgte Skamlingsbankens Højskole. Sine senere mange Leveaar boede han i Aarhus, bl. a. optaget af historisk-litterær Virksomhed. Han døde 16. Oktober 1932.

Den ny Forstander paa Skamlingsbankens Højskole, *Olav Kjems*, født 31. Maj 1880, havde været Højskolelærer herhjemme og i U. S. A. Han vovede nu at købe Højskolen i Grønninghoved, men da Elevtilgangen stadig var for ringe, solgte Kjems med god Fortjeneste Højskolen i 1917 til Staten, der her indrettede et Skolehjem for vanskelige Pigebørn.⁴⁾

Olav Kjems var derefter Forstander for Krabbesholm Højskole ved Skive til 1925. Han købte derpaa Vester Vedsted Efterskole ved Ribe.⁵⁾ Her var han Forstander til sin Død 11. April 1952.

Olav Kjems havde i sin Skamlingtid en særlig god Hjælp i den daglige Gerning af Højskolelærer *Aage Møller* (f. 1885), der var her 1913—17. Dernæst Lærer paa Roskilde Højskole til 1921. Aage Møller oprettede

1921 Rønshoved Højskole ved Flensborg Fjord. Her var han Forstander til 1941, hvorpaa han blev Valgmenighedspræst i Mellerup ved Randers. Afgik paa Grund af Alder 1958. Aage Møller, der er meget vel-talende, har gennem Aarene været en af den grundtvigske Bevægelses mest kendte Mænd. Med Mund og Pen har han dygtig forfægtet sine Anskuelser.

Baade Olav Kjems og Aage Møller blev i Aarene 1913—17 meget benyttede som Foredragsholdere i Koldingegnen, og det var underligt nok, at det ikke lykkedes dem at føre Skamlingsbankens Højskole frem til en betrygget Tilværelse. Jeg mindes med Glæde et stort Ungdomsstævne, jeg deltog i paa den smukke Skole den 22. Februar 1917. Her blev ført Forhandlinger om Ungdomsarbejdet, talt, sunget, hørt Foredrag, og om Eftermiddagen blev der ogsaa Tid til en Fodtur op til Skamlingsbankens Top. Herfra kunde man se ned til den da spærrede Kongeaagrænse, og den Tale, Aage Møller holdt ved Skamlingsbankestøtten, var naturligvis præget af den dystre Krigstid, vi da levede i.

Det gjorde noget Indtryk, da man kort Tid efter erfarede, at Skamlingsbankens Højskole nu skulde ophøre at eksistere som saadan. I den for Højskolerne vanskelige Tid omkring 1917 har det ikke været nemt for Olav Kjems at sige nej til et fint Tilbud fra Statens Side. Betalingen var god og Pengene paa Bordet.^o)

Sjølund Statsskolehjem for Piger havde nu til Huse her til 1955. Fra November dette Aar begyndte man her i den fordums Højskole en *Ungdomsskole* (Efterskole) med Plads til 60 Elever. Egnens Befolkning havde købt Pige-hjemmet, som man ønskede erstattet med en Skole for den konfirmerede Ungdom. Ved en Førsteindsamling tilvejebragtes 13.565 Kr. Skolen

kostede 235.000 Kr., og der skulde bruges 175.000 Kr. til at modernisere og indrette den til Ungdomsskole.⁷⁾ Siden sin Oprettelse 1955 har *Skamlingsbankens Ungdomsskole* stedse haft store Elevhold. Der undervises i fem Vintermaaneder for Drengene i 14—18 Aars Alderen og i fem Sommermaaneder for Piger, der ligeledes er i 14—18 Aars Alderen. Siden Ungdomsskolens Begyndelse her November 1955 har Forstanderparret *Guðrun og Bengt Michelsen* med Held ledet Virksomheden, hvor unge Mennesker tilbringer 5 lykkelige Maaneder i en af Danmarks skønneste Egne, hvorfra de tager Minder med for Livet.

Noter.

1) Ludvig Schrøder: Askov Højskoles første Dage (Aarvog. for dansk Kulturhistorie 1899, 15—17).

2) August F. Schmidt: Fra Røj og Ravnholt (1931), 43—46.

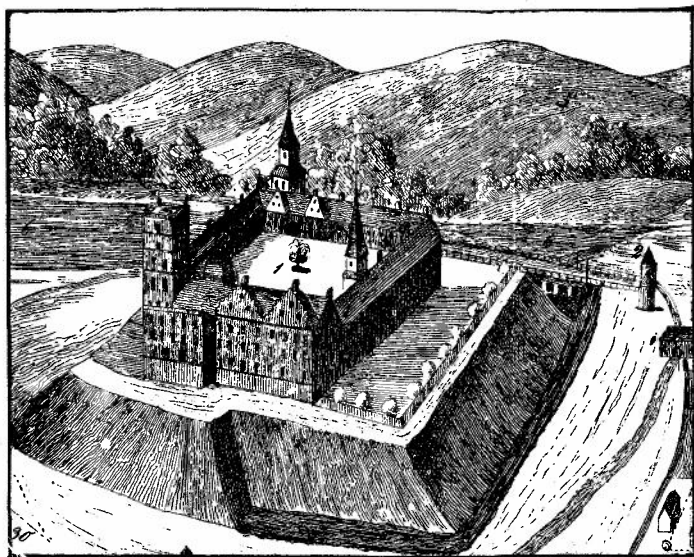
3) Samme: Fra Mors I (1957), 133—35. A. Nordahl-Petersen: Danmarks Højskoler (1909), 60, 286—89.

4) Ernst J. Borup, Fred. Nørgaard og Anders Vedel: Danmarks Folkehøjskoler I—II (1939—40); I, 352, 378, 385.

5) Vestkysten 29. Maj 1940.

6) Jfr. Oluf Abitz og Aage Bredsted: Litteratur om Vejle Amt (1945), 174—75.

7) Højskolebladet Nr. 42, 21. Oktober 1954, 1955, 26. August, S. 380. Olav Kjems gav 27.000 Kr. i 1913 for Højskolen og solgte den i 1917 for 85.000 Kr. Disse sidste to Summer er anført efter Hukommelsen, men de er vist rigtige nok.

Koldinghus på Christian 4's tid.

KOLDINGHUS SEPTEMBER 1627

Af Vald. Andersen.

18. september 1627 ankom kgl. maj., Christian IV, til Koldinghus efter en ilsom rejse fra Holsten, ledsaget af et ret talrigt rejsefølge, hvoriblandt også fru Kirsten Munk i vogn. Ikke denne gang for at gøre nogle dages ophold med fest og glæde på den gamle borg, det blev kun til nogle timer. Knap var man kommet af sadlen, før kongen ville videre mod Snoghøj.¹⁾

Grunden til dette hastværk var først og fremmest de dårlige resultater af den danske indblanden i trediveårskrigen, hvilket havde medført, at Wallensteins tropper først i september 1627 lå foran Breitenburg i Holsten, der var en vigtig fæstning, som imidlertid

blev stormet og indtaget 19. sept. Forsvaret af den jyd-ske halvø var herefter yderst vanskeligt. Dertil kom, at den danske konges lejede afdelinger indtog en op-rørsk holdning, der, måske på grund af udeblivende betaling,²⁾ snart gik over til regulær plyndring. I Syd-jylland, Riberhus len, lå oberst Calenbergs regiment, som efter adskillige beviser på manglende disciplin nu i disse kritiske septemberdage nærmede sig Kol-ding,³⁾ rimeligvis vestfra. Trods tidens ringe med-delelsesmidler må det antages, at kongen allerede undervejs fra Haderslev var blevet underrettet om det oprørske regiments fremrykning.⁴⁾

Der kunne under disse omstændigheder næppe blive tale om noget forsvar af Koldinghus.⁵⁾ Kongen måtte nøjes med at opfordre slottets personale, især hus-fogden, Hans Jensen, og oldfruen, Anneken Hermans-datter, til efter bedste evne at beskytte slottets inven-tar mod den truende plyndring. Denne befaling synes husfoged Hans Jensen imidlertid ikke at have efter-kommet med tilstrækkelig iver, og dette blev grund til, at de dramatiske begivenheder på Koldinghus se-nere omtaltes i rettens protokoller, hvorved sagen nåede frem til nutiden i en ret udførlig fremstilling.

Kejserkrigens ulykker og følgerne heraf var vel grunden til, at der skulle gå 8 år, inden Koldinghus-sagen kom for retten. På slottet sad siden 1631 den nye lensmand, Ernst Normand, og Hans Jensen sad som fæster på gården Søholm i Tavlov sogn. Så vidt ses, havde Anneken Oldfrue allerede ved første lejlig-hed i 1627 over for kongen angivet husfoged Hans Jen-sen for ikke at have gjort sit bedste for at hindre plyn-dring af slottet. I de følgende retsmøder var det Anne-kens forklaring, der brugtes som anklage mod Hans

Jensen. I stedet for at gengive de mange vidneudsagn, skal hovedindholdet af det fremkomne refereres i sammenhæng.

Lensmanden Gunde Lange var ikke på Koldinghus under de her omhandlede begivenheder,⁶⁾ hvorfor hans husfoged var ansvarlig for slottet og dets inventar. Straks efter kongens afrejse 18. september før middag havde husfogden truffet foranstaltninger til at få bragt en del af det kgl. inventar bort, dvs. til Fyn. Der blev fremskaffet 3 bøndervogne, men disse blev brugt til at befordre gods, tilhørende Gunde Lange samt dennes staldmester Bendix Sehested, hvilket var Annekens fremstilling. Videre havde oldfruen forklaret, at Hans Jensen havde ladet udtage 2 tdr. salpeter, som lå i den gamle slotskirke, hvilke blev læsset på en postvogn. Derimod havde Hans Jensen efter hendes udsagn intet gjort for at bringe det kgl. inventar i sikkerhed, men havde snart efter kongens afrejse selv forladt slottet, hvis øverste port han tilmed havde ladet stå åben. Videre lod hun forstå, at husfogden naturligvis havde sørget for især at få sit eget gods bragt bort. Hun havde med grædende tårer bedt husfogden om at blive og være hende behjælpelig med at værne slottets sager, når disse ikke kunne føres bort, men forgæves.

Det blev dog oplyst, at Hans Jensen havde sendt sin svend, Adser Andersen, ud for om muligt at skaffe bøndervogne til transporten, men han var på vejen til Koldinghus voldeligen blevet frataget, hvad han havde fået fat på, idet der allerede foregik stor plyndring af de calenbergske soldater omkring Kolding. Da havde Hans Jensen lånt en af slottets heste og havde begivet sig til Strandhuse for om muligt der at leje både, som kunne føre det kgl. inventar til Mid-

delfart. Men også dette havde efter hans egen fremstilling vist sig umuligt; da imidlertid »røgt og tidende« meldte, at Koldinghus var plyndret af soldaterne, valgte Hans Jensen at fortsætte østpå og nåede til Middelfart. Her opsøgte han Poul Hansen Dalby, borger og skipper i Kolding, som lå i havnen med sin skude, der var lastet med en del sager, som lørdagen forinden, altså i god tid før de øvrige begivenheder udspillede, var blevet indladet i Kolding fra slottet, det var gods, som dels tilhørte Hans Jensen, dels andre borgere i byen. Nu havde Hans Jensen en lille kiste med, som han ville have ombord, hvilket Poul Dalby dog afslog, hvorefter Hans Jensen åbnede kisten og tog nogle klæder ud, som han kastede ombord i skuden. Næste tirsdag sejlede Poul Dalby til Helsingborg, og ombord var Hans Jensen med hustru og børn. Dette var skipperens forklaring, der ikke blev bestridt.

Efter at de oprørske soldater var nået ind i byen og havde plyndret en del, betænkte de sig åbenbart på at trænge ind på slottet. Men andendagen, 19. september om morgenen, kom en løjtnant op til slottet og var ledsaget af 4 mand, som var bevæbnet med sidegevær (kårder). Løjtnanten kiggede ind gennem en revne i porten, og inden for stod slottets brygger med et gevær, som han affyrede mod løjtnanten. Denne beordrede sine folk tilbage, men idet løjtnanten gik over vindebroen, styrtede han død om på jorden. En halv time derefter kom en hel hob af krigsfolkene op til slottet, hvor de først brød ind i husfogdens kammer, derefter slog de låsen for dens øverste port sønder og begyndte at plyndre slottet, idet de ikke kunne finde bryggeren.⁷⁾

Alltimsens havde Anneken Oldfrue holdt stand på

slottet uden dog at kunne gøre fra eller til, da hun var alene. Dagen efter kom Iver Pedersen Buch, der da var kgl. drabant, men 1635 var bosat i Trondhjem, til hende. Forinden havde han været hos Calenberg, som han bad skaffe sig en båd, der kunne føre de kgl. ejendele til Middelfart. Obersten havde været ret velvillig og lagde ikke skjul på, at slottet var blevet »noget udplyndret«, idet han også forklarede grunden. Båden blev stillet til rådighed. På slottet fandt Iver Pedersen Anneken Oldfrue grædende, idet hun klagede over husfogden, der havde forladt hende. De fik båden ladet med især tintøj, så meget de kunne have, sejlede til Middelfart, hvor godset blev lagt ind hos borgmesteren ved broen. Ved denne lejlighed berettede Anneken for fru Kirsten Munk, hvorledes Iver Pedersen havde hjulpet hende, og rimeligvis også om husfogdens svigten. Nu fik de en færge hos lensmanden på Hindsgavl, Gregers Krabbe, og næste dag tog de igen til Kolding, hvor Iver Pedersen igen op-søgte obersten og bad om hjælp til at få mere af inventaret ført bort. (De wallensteinske soldater kunne jo snart ventes.) Calenberg lod straks nogle ryttere følge med til at holde vagt ved slottet. De tog nu så mange sengedyner, de kunne have samt et par kister med tin- og messingtøj. Men da de ville stage ud fra broen, kom nogle af rytterne ud på prammen, hvor de begyndte at spolere nogle af sagerne. Iver Pedersen befalede vagterne at skyde efter oberstens befaling, men det ville de ikke. Senere klagede han til Calenberg, der lod en af rytterne fange »og ham siden *kabusere*«. Så kom de afsted med godset, og derefter var de endnu nogle gange i Kolding efter effekter fra slottet. Sidste gang, de var der, var Calenberg afrejst, og kun nogle ryttere var tilbage, som

fortalte, at fjenden var i Haderslev. For ikke at blive overrasket, »holdte jeg en person på tårnet på slottet«. Straks efter, denne udkiksmænd var kommet derop, råbte han, at fjenden allerede nærmede sig byen, hvorefter Iver Pedersen og Anneken fik travlt med at gøre sig færdige.⁸⁾ De var lige kommet fra land »ud på rheden«, da nogle ryttere kom ridende og råbte, de skulle lægge til land. De fortsatte og kom også denne gang velbeholdne til Middelfart, hvor godset blev lagt ind hos borgmesteren. Dette var Iver Pedersen Buchs skriftlige fremstilling. —

16. juni 1635 var Hans Jensen indstævnet for Elbo herreds ting af Ernst Normand ved dennes ridefoged, Jørgen Knudsen. Herredsfogden, Thomas Terkildsen i Ødsted, dømte Hans Jensen til at have sit fæste forbrudt. Søholm i Tavlov hørte vel under Koldinghus. Hans Jensen appellerede til landstinget, hvor dommerne Niels Krag til Trudsholm og Erik Juel til Hundsbæk frikendte ham. Der blev holdt mange retsmøder både ved herredstinget samt afhøringer ved Kolding byting. Ernst Normand lod sagen pådømme ved herredag, d. v. s. af rigsrådet, hvilket fandt sted 13. maj 1636. Herredagen stadfæstede landstingets dom.⁹⁾

Selv om Annekens vidnesbyrd om Hans Jensen synes bestemt af hendes uvenlige indstilling over for ham, kunne det dog se ud, som om han i den kritiske situation havde udvist mangel på konduite. Herredsretten trækker dette forhold frem i sine præmisser, men det gør landstinget og herredagen ikke, idet man ved disse højere instanser nærmest hæfter sig ved, om Hans Jensen havde lukket slotsporten eller ej. Man ser intet anklagepunkt i dette, at han forlod Kol-

dinghus. Beskyldningen for at have fjernet 2 tdr. salpeter kunne han tilbagevise, ligeledes var der vidner på, at han ved sin afrejse fra slottet kun havde en stok og et par handsker med sig. Da Hans Jensen 18. september forlod slottet, var Kolding faktisk en evakueret by, idet et regiment rytteri samt en del af borgerskabet var taget bort.¹⁰⁾ Under disse forhold var det undskyldeligt, at også husfogden rejste, ikke mindst fordi hans familie allerede forinden var flygtet fra byen.

Noget mærkeligt ser det ud, at Hans Jensen ret snart efter den fjendtlige besættelses ophør fik Søholm i fæste og samtidig blev herredsfoged i Elbo herred.¹¹⁾ Fogedbestillingen mistede han tilsyneladende, da sagen, vel i 1634, rejstes mod ham. Skønt frikendt fik han ikke sin bestilling igen, om han fik lov at blive på Søholm kan ikke her oplyses, men da lensmanden Ernst Normand var Hans Jensens modstander, kan det tænkes, at denne har fundet en lejlighed til — fortjent eller ufortjent — at fjerne ham.

Noter og henvisninger.

1) Da kongen med følge den 13. september brød op fra Glückstadt, havde man her opholdt sig 1 måned i ro, mens de kejserlige styrker forberedte indmarchen i Jylland. Dette kunne vel bebrejdes Chr. IV, der i stedet burde have forberedt et forsvar af halvøen, måske ved at rejse en frivillig hær. Efter at tiden var forpasset, »så drog vi den 13. september fra Glückstadt i den agt og mening at samle en arme af vort rytteri og landfolket på et belejligt sted og der gribe stand, og droge så ved nat og dag hen ad Flensborg i mening sammesteds en begyndelse at gøre, og kom så did den 15de. Der vi nu kom uden for slottet på bakken, hørte vi forskellig blæsen, larmen og råben i byen, så også nogle kompagnier til hest rykke den vej henad Haderslev, så vi kunne ikke vide, om det var ven eller fjende. Der vi nu af en herremands (officers) relation fornam, at det var vort folk, begav vi os op på slottet og fandt der

alting udi extraordinair perturbation, som det ikke var muligt at corrigere. Der vi sligt fornåm, ville vi os til Haderslev forføje og befoel så det danske så vel som det tyske rytteri, at de smukt sagte henad Haderslev skulle marchere og ikke hasvt, uden at fjenden dem altfor stærk kom på halsen. Den 18. droge vi til Kolding sammesteds at gribe stand, men panicus terror var der forhånden i allerhøjeste grad.« (Molbech: Christian den Fjerdes egenhændige Breve, I 269 ff.)

Fru Kirsten Munk har fået skyld for sin medvirken til, at et forsvar ikke kom i stand ved Kolding, hvor et eller flere regimenter veldisciplinerede ryttere lå under anførsel af den unge rhingrev Otto Ludvig, med hvem Kirsten Munk et halvt års tid forinden havde indledt bekendtskab. Nu blev styrken trukket til Fyn, hvor kongen tog ophold på Dallund slot, og hvor Kirsten Munk, mens de wallensteinske styrker oversvømmede Jylland, fik lejlighed til at pleje sit bekendtskab med rhingreven. Resultatet blev det følgende år 1628, at kongen brød med Kirsten Munk.

2) Hist. Archiv 1870, II, 91.

3) Jydske Saml. 2. rk. III bd. 207, fodnote.

4) Se note 1.

5) Se note 1.

6) Gunde Lange var sendt nordpå i Jylland for at oprette et forsvar.

7) Soldaterne tog »de fløjels tapeter, de fløjels skivedækner (bordtæpper), Damask og andet silketøj«.

8) De wallensteinske tropper nåede Kolding 28. sept. 1627.

9) Viborg landstings dombog C 1635, fol. 167 ff. Saml. Jydske Saml. 2. rk. III bd., 206 ff.

10) Se note 1.

11) V. A. A. 1948, 156.

MINDESTEN REJSES FOR SEJET GAMLE KIRKE

Kirken, som adelsmanden Holger Rosenkrantz i 1574
fik kongens tilladelse til at nedrive

Af redaktionssekretær *P. Nielsen*, Horsens.

I nær fremtid vil der på det sted, hvor Sejet kirke i sin tid lå, blive rejst en stor sten til minde om den gamle kirke. Der er fundet en velegnet sten i en af egnens skove, og den vil blive transporteret til gårdejer Vilhelm Eriksens have, hvor kirken i sin tid var beliggende. Der er foretaget en indsamling blandt sognets beboere til dækning af omkostningerne, og der er vist stor forståelse for sagen.

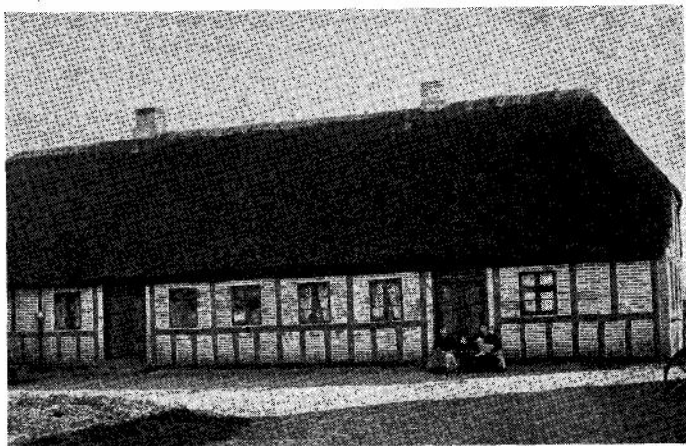
Sidste vinter var der hjemstavnsmøde på Sejet kro, hvor sognepræst Ejner Østergaard fortalte om Sejet gamle kirke. I forbindelse hermed opstod tanken om at rejse en mindesten. Førstelærer H. K. Sandholdt, Sejet, oplyser, at det var den kendte adelsmand Holger Rosenkrantz, en af kong Frederik den Andens betroede mænd, der i 1574 opnåede kongens tilladelse til at nedrive Sejet kirke.

På den tid skulle også Uth kirke nedrives og en ny bygges, og man tog derfor en del af materialerne fra Sejet kirke og brugte dels til Uth kirke og dels til et kapel på Boller slot. Den gamle døbefont findes i dag

på Gyldensteen slot på Nordfyn, og pastor Østergaard har engang forsøgt at få den tilbage til sognet. Desværre gennemførtes disse bestræbelser ikke med held.

For nogle år siden skulle der på Vilhelm Eriksens grund foretages en afrunding af vejen, og man fandt da en del skeletter fra den gamle kirkegård. Iøvrigt må Sejet gamle kirke vist nærmest regnes som et slags kapel eller anneks. I en årrække blev kirken betjent af sognepræsten i Glud og senere af præsten i Skjold.

Det fortælles, at da Rosenkrantz havde taget de materialer, han skulle bruge, tog bønderne i Sejet resten, og en del af munkestenene skal endnu findes i gamle gårde.

Gl. sognefogedgaard i Oens pr. Hatting (fot. 1915)
(tilhører gaardejer Vilhelm Bitsch, sønnesøn af sognefoged og
lægdsmand, gaardejer, DM, Carl Vilhelm Bitsch (1834—1907).

MIN BARNDOMS MUSIK OG MUSIKLIV

Af *Viggo Bitsch*,

fh. kantor ved Vemmetofte Kloster.

Redaktør af Dansk Kirkemusikertidende.

I sin berømte skildring af lægdsgaarden i Ølseby-Magle, hvor Poul Martin Møller giver en udførlig og meget morsom skildring af gaardens liv og aandelige rørelser, dens regeringsform, dens videnskabelighed og kunsten og dens dyrkere og meget andet, glemmer han næsten helt at omtale musiken og sangens kunst i sin ellers minutiøse beskrivelse. Det eneste spor af musikliv, der omtales, er drengen Thomas' forsøg paa at traktere skarntydefløjten.

Uden i nogen maade at ville forsøge paa en sammenligning, hvor Poul Martin Møller har det ubestridte mesterskab i skildringen, skal her fortælles

om musikken paa en »Lægdsgaard« i Østjylland, hvor den, der skriver dette, i sin drengetid omkring aarhundredskiftet havde sin gang.¹⁾

Et besøg paa gaarden — bedstefaders gaard — gik ikke for sig uden sindsbevægelser. Endnu husker jeg de store jagthunde, der modtog os i forstuen med dybe glam, og fasters lille køter, hvis arrige bjæffen smældede mod de nøgne vægge og stengulvet. Først naar man over det sandstrøede gulv i opholdsstuen var naaet hen til slagbænken langs bordet, var man i nogenlunde fred for hundene. For enden af bordet var sognefogedens »højsæde«, armstolen, med den rummelige spyttebakke ved siden, bagved var piberækken med et antal piber i forskellige længder og med den imponerende »Merskums« paa fløjen.

I et andet hjørne hang et par jagtbøsser og en jagttaske; i nogle aar hang paa samme plads et krumt jagthorn, som jeg dog aldrig har hørt i brug. Men mellem piberne, omgivet af en mængde præmieskilte, af hvis større eller mindre brunhed man kunde skønne om alderen, hang — violinen.

Sognefogeden havde i sine unge dage haft plads »vester paa« og havde dér lært at spille. Et par aar havde han spillet til gilder, men nu var det forlængst ophørt, og violinen dyrkedes kun i ny og næ.

Ved festlige lejligheder lod den gamle sig dog let overtale til at give et par numre. Han spillede vistnok usædvanligt godt; i hvert fald syntes jeg dengang, at det lød ganske anderledes, end naar læreren spillede til sang i skolen. Der var ogsaa stor lydhørhed i selskabet, naar han begyndte at stemme fiolen. Program-

1) Forfatteren er født i Torp skole i Underup sogn ved Horsens. Faderen, lærer I. P. Bitsch, blev allerede i forfatterens drengaar lærer ved Oens skole i Ølsted sogn, og forfatteren tilbragte saaledes barneaarene i Vejle amt.

met var gerne en rheinländer (ofte Strauss nr. 3), en vals med en serie dobbelttoner og en menuet af Mozart, hvor trioen blev spillet med terts- og sekst-dobbeltgreb.

Derefter lagde sognefogeden violinen, men det stærke bifald fik ham til at spille ekstranumre, en mazurka, en galop og til slut en gammel spillemands-
vise: »Nu har jeg fortjent en dram« eller »Vi vil ha' øl« — med overdaadigt brug af dobbeltgreb. Kunstneren, der gøgler for folket! Munterheden skyllede over alle bredder. Bedstefader rystede leende paa hovedet og hængte violinen bort.

Hvordan Mozart-menuetten, som var fast paa programmet, havde fundet vej til en jydsk bondegaard, er ikke godt at sige. Menuetten er indlagt i et syngestykke »Den sidste nat«: »Hvor klinger dejligt disse dansemelodier«, og det er muligt, at stykket har været spillet i Horsens, og tonerne derfra er gledet ind i spillemandens øre. Dog hang der i den øverste stue et gammelt stik, der viste Mozart som barn musicerende for den østrigske dronning. Naar min gamle faster foreviste os børn dette billede, føjede hun altid til sin forklaring: »Mozart, det var ham, der *opfandt* Musikten!«

I samme Øverste-stue fandtes i et skab Mozarts yndlingsinstrument, en klarinet, som dog vist var i uorden, da den aldrig blev brugt. Rimeligt nok har den lydt sammen med violinen før i tiden.

Omkring aarhundredskiftet var den gamle skik med musik paa trappen, naar gæsterne ankom til bryllupsgaarden, gaaet af brug. Dog mindes jeg den klingende velkomst, da jeg som 4-aars purk ved min mors haand gik over den store gaardsplads ved onkel Jens' bryllup.

Ellers var det ret sjældent med musik paa gaardene. Klaver fandtes ikke. Enkelte steder havde man en slags citer, hvor et nodeblad blev skubbet ind under strengene. Naar man saa fulgte en zig-zag-linie, kunde man finde de rigtige toner. Naar jeg var med mine forældre paa besøg, fik jeg ofte overladt et saadant instrument, og aftenen gik med at spille det forhaandenværende nodemateriale igennem. Dette instrument dyrkedes ogsaa af enkelte piger rundt om paa gaardene, men de spinkle toner overdøvedes ganske af harmonikaerne og mundharperne fra karlenes kamre eller deres friluftskoncerter paa diget uden for gaarden i de lune sommeraftener.

Hvad blev der spillet? Det var meget forskelligt, og det var afhængigt af udøverens færdighed, lige fra begynderen, der møjsommeligt ved hjælp af tallene i en primitiv harmonika-skole sled sig igennem »En Sømandsbrud har Bølgen kær« og »Ak, du lieber Augustin« eller den yndede »Skrup-Lisbeth« — til forkarlen, der med taktfast bas-underlag udførte de mest yndede numre blandt populære dansemelodier.

Enkelte gange blev der forsøgt sammenspil med violin, men da der ikke fandtes noder, var det lidet tilfredsstillende med melodien i eenklang.

Intet steds paa gaardene fandtes piano, kun hos møllerens har jeg en enkelt gang hørt klaverspil — jeg genkendte mange aar senere de smaastykker, jeg da hørte, som Schumann's opus 68. Jeg var til selskab hos møllerens, og medens selskabet spiste i den anden stue, underkastede drengen det taffelformede instrument et grundigt eftersyn, jeg fik gennem laagets udskæringer kik paa de mange strenge og smaa hamre, og mine fingre gik paa en vidunderlig opdagelsesrejse paa klaviaturet opad mod diskantens mest klingre toner og nedad mod bassens afgrunds-

dybe brummen; trin for trin oplevede jeg hele tone-rækkens imponerende mangfoldighed. Her laa tonerne side om side som en skinnende elfenbensvej, der førte ind i musikens vidunderrige.

Men nu vokal-musiken, sangen. Her gjorde sig et særligt forhold gældende. Man vilde gerne synge, men der skulde helst en præst eller en degn til at synge for. Det var yderst sjældent, at andre viste saa megen frimodighed, at de turde begynde en fællessang ved en festlig lejlighed. Hvis der altsaa var en forsanger til stede, blev der sunget et par salmer, maaske ogsaa et par fædrelandssange som »I alle de Riger og Lande« eller »Velkommen i den grønne Lund« og til slut en aftensang. Ogsaa i kirken deltog man helt godt i salmesangen. Den gamle degn tog sit hverv som forsanger rent bogstaveligt og var altid et halvt takt-slag foran menigheden — altsaa ganske som i »Adam Homo«:

Fuldkommen dog hans Menighed forstod ham;
Thi tonen greb de, just som den forlod ham.

Da der blev bygget forsamlingshus i sognet, sang man ogsaa som indledning og afslutning ved sammenkomster og møder dèr.

Engang skulde et skuespillerpar have oplæsnings-aften, og programmet var Emma Gad's »Et sølvbryllup«; den intetanende formand foreslog som indledning: »Nu skal det aabenbares, at gammel kærlighed«, en sang, som vel ofte og meget passende blev brugt ved egnens sølvbryllupper. Stykket aabenbarede dog noget ganske andet end gammel kærlighed, dog misforholdet søgtes udjævnet, da man sluttede med »Fred hviler over land og by — ej verden larmer mer«!

Medens der saaledes ret jævnlgt blev sunget fælles-

sange ved sammenkomster — næppe ret ofte ellers i hjemmet — generede man sig for at synge solo. Kun én gang har jeg hørt visesang ved et bondebryllup, det var en snedker fra nabobyen, der sang et par viser af Erik Bøgh. Det blev meget paaskønnet.

Ved en anden lejlighed blev Skjoldborgs »Naar Vinteren rinder i Grøft og i Grav« sunget solo ved et kaffebord, men ogsaa dengang var det én uden for kredsen, der sang — en dame fra Horsens.

Kun mener jeg at have hørt bedstefaders ældre broder med en køn gammelmandsrøst synge ved en familiefest Hostrup's »Gold er den Jord, som Lyngen bær'«, skønt baade præst og degn var til stede, formentligt animeret dertil af den yngre broders violin-sukces.

Helt anderledes hemningsfrit og frejdigt lød sangen under arbejdet: pløjning, malkning o. s. v. Karlene fløjtede vel nok mere, end de sang, men pigerne kunde glimre ved viser med mange, mange vers. Det var dog mest dansemelodier: »Min kærest og jeg« eller »Kväser-valsens«, men ogsaa markedsviser: »Hjalmar og Hulda«, »Hist paa alpens isbelagte spir« eller »Edelweiss«.

Enkelte, som havde været paa højskole, sang frimodige fædrelandssange. En pige improviserede med held sange om dagliglivets hændelser. Om en bestemt foreteelse paa nabogaarden, hvor manden og pigen med vistnok lidt for kraftig brug af stemmemidler havde raabt om hjælp, sang hun:

»Jens Jensen og hans pige skrej, krille ville vit bombom, saa alle folk i gaard blev rej (ræd)«

En karl, der et sted havde været i nærheden af en sangforening for mandskor, fortalte om de forskellige stemmer og gjorde forsøg med »Vift stolt paa Kodans

Bølge« i tostemmig udførelse. Det vakte næsten opsigt, harmoni var noget ukendt.

Derfor kunde dyrskuedagens blæsemusik under frokosten i dyrskuepladsens telt nok rykke en brav bondemand ud af hans vante fuger, og den dampdrevne lirekasse med bækken og slagstøj paa dyrskuepladsens karrusel kunde faa det til at svimle for landsbypigen, der ellers kun kendte violin og trækspil.

Den tids musikliv var vel fattigt, men musik var der dog baade paa sognefogedgaarden og i de andre gaarde og huse i landsbyen. Sognefogeden og skomageren gned fiolen, karlene brillerede med deres harmonika, drengene med deres mundharpe, hvormed de forkortede tiden, naar de holdt øje med kvæget paa de udstrakte enge. Karlene fløjtede, og pigerne sang; musikniveauet var lavt, men musiknydelsen er ikke afhængig af det. Maaske har pigen paa grøftkantanten, der lytter til forkarlens spil, haft større musiknydelse end radiolytteren, der døsede i sin lænestol hører et symfoniorkester.

En lille rød sangbog, som tilfældig kommer én i hænde, faar en sangtime i en lille jydsk landsbyskole til at blive levende.

Det er sidste time. Luften er tung i skolestuen; gulvet, som om morgenen var fejjet og strøet med hvidt sand, er nu snavset af de mange træsko. Børnene staver til en søvndyssende melodi i kor — da rækker læreren ud efter violinen paa skolens væg og begynder at stemme instrumentet, hvor en streng ikke rigtig vil holde stemningen. Børnene lægger straks læsebøgerne til side. De liver op.

Den øverste dreng deler de røde sangbøger om, nej de fleste ejer bogen: Rasmussen-Lidemark: Børnesangbog. Pris indbunden 16 øre, heftet 12 øre.

Udgiveren har aabenbart disponeret forsigtigt med

et lille førsteoplag november 1889, for andetoplaget kommer allerede februar 1890, og senere kom oplag efter oplag, og der kom nye tillæg — et smukt eksempel paa, at en ringe begyndelse kan føre til noget: nu trykt i 76. oplag og i 1.020.000 eksemplarer!

Børnene blader i bogen. Der findes fem morgensange — 4 af Ingemann og 1 af Grundtvig — og en halv snes aftensange, ogsaa fornemmelig af Ingemann; H. C. Andersen's »Moder, jeg er træt« og Chr. Richardt's »Sov, mit Barn« og »Altid frejdig« — smagen var mere for det rørende: »Moder kær, hos mig vær« og Baggenses »Der var en Tid, da jeg var meget lille«. Men saa slaar man sig løs i nr. 15: »Se Norges Blomsterdal« til den muntre melodi — eller »Langt ud' i Skoven laa et lille Bjerg«, en dejlig sang for de mindste. Den kan man klare, selvom man daarligt kan læse indenad endnu. Meget yndet var nr. 36: »Forgangen Nat vor sultne Kat« til tappenstreg-melodien i et tempo, som den violinspillende skolemester havde svært ved at honorere. I næste sang »Katten ligger under Kakkellovnen« pustes ud efter anstrengelsen. Der er flere sange om dyr. »Mæ, siger det lille Lam« samt »Og hør, lille Mo'er, hvad har du i din Kurv i Dag«, hvor man faar lov til at imitere dyrestemmerne. Man glæder sig til verset om fuglefængerens (hvad han nu er for én) til linien om stæren, hvor man maa fløjte tre gange i skolestuen!

De to numre, der aabner fædrelandssangenes række: »Danevang med grønne Bred« og »Der er et Land«, synges nu sjældent til trods for Weyses melodier, og nr. 65: »Sjælland, Sjælland med Skov og med Sø« er med sin kongelige melodi (Frederik VII er opgivet som komponist) gledet helt ud af repertoiret. Det er muligt ogsaa sket med »Længe var Nordens

herlige Stamme« og »Unge Genbyrds Liv i Norden« visse uforstaaelige ord til trods dog en sang, som drengene gerne bad om for den kraftige marchagtige melodi's skyld.

Meget sunget blev ogsaa »Danmark, dejligst Vang og Vænge« og »I alle de Riger og Lande«. Sammen med »Jylland mellem tvende Have« den staaende sangbagage paa skolens aarlige udflugt, men mærkeligt nok savnedes i den sidste verset om Hovedlandet. Man faar sine tvivl, om udgiveren, den jydske landsbylærer P. Rasmussen-Lidemark (1851—1939), som i 20 aar var lærer i Søvind ved Horsens, nu ogsaa var jyde! Dog i senere udgaver er verset kommet med.

Senere følger i bogens tillæg et tydeligt indslag af højskolesangbogen: Hostrup, Bjørnson, Kaalund, Mads Hansen, Vilh. Birkedal og naturligvis Grundtvig. Dog endnu ikke med Laub og Carl Niensens eller deres elevs melodier.

Ogsaa børnesange — med en noget anden morale havde man nær sagt — kommer til orde: »Lystig vi synge og springe og lege«, hvor det til sidst hedder:

»Glade vi ville i Skolen os samle,
regne og skrive og stave os frem,
en Gang, naar Fader og Moder bli'r gamle,
tjener vi Brødet til os og til dem.«

— det var dengang; nu lever vi i en anden tid, bliver forvænte, mindre modtagelige, mindre taknemmelige, fordi der bydes paa saa meget og saa let tilgængelig sang og musik. Børnenes umiddelbarhed var vistnok dengang større, skønt børn altid er børn. Lad være, at musikniveauet dengang var ringe, men musikglæden og navnlig sangglæden i den lille landsbyskole for 50 aar siden var umiskendelig, det var den, der trods alt gav udbytte.

Dr. Claudius Julius Boye.

Doctor medicinae honoris causa
CLAUDIUS JULIUS BOYE,
den uforlignelige »Haughus-Doktor«.

Af Amtslæge, Dr. med. *Jakob Jakobsen*, Vejle.

»Thi hver fik eget Kald og Kaar,
sin Væv at slaa, sin Traad at klare,
Sit at forstaa, Sit at erfare,
saa langt vor Videns Grænse naa'r.«

Disse poetiske Ord fra Salmedigteren Chr. Richardt's Haand til Niels W. Gade's pompøse »Reformationskantate«, Promotionskantaten, som lød første Gang ved Københavns Universitets 400 Aars Jubilæum den 5. Juni 1879 — og som Studentersangerne siden har sunget ved mangen Universitetsfest paa Frue Plads — blev noget af en Svanesang for en af de promoverede Æresdoktorer, til hvis Pris denne Kantate, om man saa maa sige var skrevet: den utrættelige Jellinglæge: Claudius Julius Boye.

Dr. Boye's menneskelige Karat belyses maaske aller bedst af et lille talende Træk netop i Forbindelse med denne Æresdoktor-Udnævnelse: Han havde været stærkt i Tvivl, om han kunde forsvare at lade sine Patienter i Stikken i nogle Dage for at tage over til København og personligt modtage denne Udmærkelse!

Dr. Boye døde midt i sin Gerning, netop paa Tømaanedersdagen, den 5. August 1879, efter at han i København havde modtaget de fortjente Laurbær for sit Livs Indsats i Lægekunsten.

Han var født den 16. Juli 1823, og blev saaledes kun 56 Aar gammel, da han paa et Sygebesøg til Forpagter Blædel's syge Hustru paa Godset Williamsborg paa Fyen pludselig undervejs mærkede de karakteristiske Smerter, som følger med en Blodprop ved Hjertet. Han lod da Kusken køre sig tilbage til Aarup, hvorigennem de just var kommet ad Landevejen fra Jelling — Sygebesøgene var dengang længere end de nu tilladte 10 km, som Sygekasselovgivningen foreskriver.

Hans Søn, den senere Skovejer N. E. Boye i Nørre Snede, fortæller i H. P. B. Barfod's »Minder fra gamle Grundtvig'ske Hjem, hvordan hans Far skriver en Recept til sig selv paa et lindrende Middel, saa snart de er kommet indenfor Døren i Aarup Gæstgivergaard, men derefter segner han død om i Stolen. For den indsigtsfulde og omhyggelige Læge var Diagnosen let stillet — »og han vidste, hvad han vilde gjøre« som hans Valgsprog var, tøvede heller ikke med at gøre det, som han her fandt rigtigt. Men denne Gang var det forgæves. Der var sat Punktum for hans rige Gerning.

Dr. Boye var født paa Amager paa Gaarden »Marie-lyst«. Denne ret beskedne Bondegaard havde Faderen Niels Christian Boye købt, dengang han kort forud maatte opgive sin Stilling som Kornkøbmand i Rudkøbing.

Schmidt & Bladt skriver i 5. Udgaven af »Den danske Lægestand« i 1885, at Boye hørte til en Slægt, som i flere Hundrede Aar havde levet som Sømænd og Skippere paa Ærø og navnligt i Marstal. I de økonomisk trange Tider, som fulgte efter Statsbankerotten i 1813, satte Dr. Boye's Far sin Formue til og maatte

opgive sin tidligere velfunderede Position i Rudkøbing, hvor ogsaa en anden Boye, hans Bror, Claus Stage Boye, var Kornkøbmand. Gaarden »Marielyst« — der som ovenfor anført ikke var noget større Landbrug — var kun en Station paa Vejen videre frem, som stadigt var præget af Modgang: den fallerede Købmand emigrerede efter et Misvækstaar, der tog hans sidste Midler, til Amerika og gensaa aldrig mere Danmark, ejheller sin yngste Søn, som Forældrene mente det uforsvarligt at tage med.

Dr. Boye's Plejebroder, Provst Aleth Hansen — selv en Købmandssøn fra Rudkøbing, der ligesom Julius Boye fik et andet Hjem hos Boye's Farbror, den barnløse Claus Boye, hvem Krisen var mere naadig — sagde i sin Prædiken i Jelling Kirke den 12. August 1879 ved Dr. Boye's Baare:

»Alt i sin tidligste Barndom blev han taget bort fra sit Hjem, sine Forældre og Søsken, der droge ud paa den eventyrlige Fart til det fjærne Vesten, dobbelt saa vanskeligt den Gang som nu, fordi saa faae vendte tilbage fra den.

Jeg, der havde fundet det samme Hjem som han, men var en Del Aar ældre end han, mindes saa godt, at det tyktes mig saare svært, at han skulde leve saa langt fjærnet fra alle sine uden nogen Sinde at have Haab om at kunne se dem og mødes med dem¹⁾ —«

Om sin første Barndom og til Belysning af Forældrenes ulykkelige økonomiske Skæbne skrev Boye selv i sin til Universitetet afleverede Levnedbeskrivelse faa Maaneder før:

1) Dr. Boye gensaa aldrig sine Forældre, de døde i Amerika uden nogen Mulighed for at genskabe deres Økonomi saa vidt, at de kunde vende tilbage til det gamle Land.

»4 år gammel kom jeg i huset hos en barnløs farbroder, købmand Claus Stage Boye i Rudkøbing, hvor jeg fandt et hjem, der med hensyn til kærlighedsfuld omsorg fuldt ud erstattede det fædrene, medens det, hvad opoffrelse for min udvikling angik, ydede langt mere, end dette vilde have været istand til —«

I dette medmenneskelige og kærlige Hjem i Rudkøbing, hvor efterhaanden 13 Plejebørn samledes hos de barnløse Købmandsfolk, voksede Julius Boye op, efter at Forældrene havde taget det svære Skridt at bryde alle Broer af bag sig for med Sejlskib at udvandre til Amerika og dør prøve Lykken paany.

Julius Boye's Søn, den fornævnte Skovejer N. E. Boye, som aldrig har set sin Farfar, fortæller, at Slægten »tildels« slog sig igennem i Amerika, men aldrig kom tilbage til Danmark, samt at Faderen, Dr. Boye, vedblev, saa længe han levede, at staa i skriftlig Forbindelse med dem. Ogsaa om, hvilket stærkt Indtryk det gjorde paa Faderen, da han erfarede om sin Mors Død i det fremmede. Julius var som nævnt den yngste af en stor Søskendeflok, og Forældrene skønnede, at han var for lille til at udsættes for de Strabadser, som en Tur over Atlanterhavet var i de Dage, derfor blev han ladt tilbage i Farbroderens Varetægt.

I sit 13. Aar blev Julius Boye sendt til Sorø Akademi for at blive Student (før den Tid har han formodentlig haft Huslærer hjemme i Rudkøbing); seks Aar senere blev han Student, og fra Akademiet tog han to Aar senere, som Skik og Brug dengang var, ogsaa Filosofikum. Boye fortæller selv i sin Levnedsbekrielse om denne Examen, »den filosofisk-filologiske«, (som man skulde have for at kunne faa en Embedsexamen ved Universitetet, den toges i 3 Afdelinger,

hver med et halvt Aars Mellemrum), at han »tog den i Sorø, og derefter kom jeg til København, hvor jeg straks begyndte på det medicinske Studium, som jeg fortsatte indtil det slesvig-holstenske oprør udbrød i 1848, da jeg frivillig gik med som læge, og deltog som sådan i krigene 1848—50«. (Man bemærke Dr. Boye's helt moderne Retskrivning med smaa bogstaver og å i Stedet for aa.)

Den københavnske Overlæge, Dr. med. Valdemar Meisen (der i Hundredaaret for Boye's Fødsel skrev om Boye¹) og om den Operation, der skulde sikre Boye's Navn imod Forglemmelsen) fortæller, hvordan Boye som Bataillons-underlæge — hans medicinske Studium er dog paa dette Tidspunkt næsten fuldført — kommer til Flensborg, hvor hans første Opgave som Læge bliver under feltmæssige Former at behandle den haardtssaarede Oberst Schepelern, som var bragt dertil fra det blodige Slag ved Slesvig.

Boye er ogsaa med, da Kampene igen blusser op ved Sundeved, og det siges, at han »som flere Læger vandt et godt Navn for sin Tjenstivrighed og den Uforfærdethed, hvormed han fulgte Bataillonon paa Kamppladsen«.

Da Krigen efter faa Maaneders Forløb sluttede med Vaabenstilstandsoverenskomsten i Malmø, benyttede Boye Pusterummet til at vende tilbage til Studierne i København og til at tage den afsluttende medicinsk-kirurgiske Eksamen. Men Krigen brød ud igen i April 1849, og baade i dette og det følgende Aar var Boye travlt beskæftiget med den næsten eneste Form for kirurgisk »Uddannelse«, som da eksisterede, nemlig Krigskirurgien, og først med den endelige Afslutning

1) V. Meisen: Ovariotomiens Begyndelse i Danmark, København 1923.

af Treaarskrigene i 1850 holder denne kirurgiske Uddannelse op for Boye's Vedkommende.

Jeg nævner dette saa udførligt, fordi man af denne Krigsdeltagelse kan vide, at Boye har faaet en vis praktisk-kirurgisk Uddannelse, og at han derfor langt fra er kirurgisk »blank«, da han 17 Aar senere begynder paa de Underlivsoperationer, der skulde skaffe ham Berømmelsen; han har faaet den noget nær eneste Form for kirurgisk Uddannelse, som da var tilgængelig — men han *har* faaet den.

Jeg gør det især, fordi der i et nyligt udkommet medicinalhistorisk Værk¹⁾, udgaaet fra selveste Universitetet, paa en for Boye ikke ganske retfærdig Maade peges paa, at af de mange Vanskeligheder, som hans kirurgiske Virksomhed bragte ham i, var »den største dog den, at han manglede kirurgisk Uddannelse«.

Man maa ikke forestille sig, at der dengang var Hospitalsafdelinger (kirurgiske), hvor unge Læger — som nu — i Flok kunde søge sig praktisk Færdighed, blot de tog sig den fornødne Tid dertil. Hospitalsvæsenet var dengang saare langt fra, hvad det er udviklet til i Dag. I 1850, da Boye just havde forladt sit Uddannelsessted i Hærens Lægekorps og faaet just den kirurgiske Øvelse, som netop dér kunde erhverves — og hvis noget eensidige Karakter som kun omfattende Saarbehandling og Amputationer jeg skal være den første til at indrømme — var den kirurgiske Uddannelsesmulighed nu engang ikke større. Der fandtes udenfor København kun faa og smaa Sygehuse, hvis væsentlige Formaal var at være Isolations- og Be-

1) E. Dahl-Iversen: Vor kirurgiske Arv — Københavns Universitets Festskrift i Anledning af deres Majestæters Kongens og Dronningens Sølvbryllup den 24. Maj 1960.

handlingssteder for kroniske, navnlig veneriske Sygdomme. Et saadant Sygehus, som bestod af 2—3 Sygestuer og med et beskedent Sengeantal, som stod i Forhold dertil, forestodes af den lokale Distriktslæge — oprindeligt netop benævnt Distriktskirurg — og han udgjorde hele Personalet, hvad det lægelige angaar. Der var ikke underordnede Lægestillinger og dermed heller ingen »Uddannelses«stillinger. Kun eet Sted i Provinsen fandtes et Sygehus, hvor der ogsaa var en Underlægestilling, det var Øresundshospitalet i Helsingør. Men dette Sygehus var beregnet mest for Landsætning til midlertidig Behandling af fremmede Søfolk, og den egentlige kirurgiske Virksomhed var heller ikke dette Sygehus's væsentlige Formaal. I selve Hovedstaden fandtes to Hospitaler, kgl. Frederiks Hospital og Alm. Hospital; ved begge var ansat saavel en Overkirurg som en Overmedicus, og her var altsaa Tale om en vis Udspecialisering af Medicinen og Kirurgien. Hver af disse Overlæger havde een Reserve-læge under sig, og denne Stilling maa naturligt betragtes som en veritabel Uddannelsesstilling. Det samlede Antal af Reservelægestillinger i 1850 var — 5 (for ogsaa den kgl. Fødselsstiftelse havde en Sous-chef), men derudover fandtes i det ganske Land (=København) 18 ulønnede kortvarige og tidsbegrænsede Kandidatstillinger. Ogsaa disse maa naturligt som Reservelægestillingerne vel siges at have tjent ogsaa Uddannelsesformaal — det var jo ene af denne Grund de søgtes og kunde besættes — men samtlige Stillingers tidsbegrænsede Ansættelser satte i Virkeligheden meget snævre Grænser for en egentlig hospitalmæssig kirurgisk Uddannelse, saadan som vi kender den i vore Dage.

Claudius Julius Boye nedsatte sig i 1850 i Graasten

som praktiserende Læge — og en praktiserende Læges Opgaver for 100 Aar siden var vel heller ikke helt identiske med det, der kræves af den praktiserende Læge i Dag. Det er meget begrænset, hvad der kræves af kirurgisk Haandelag af den praktiserende Læge i Dag; det var væsentligt mere for 110 Aar siden, hvor Lægen alene maatte klare den »Smaakirurgi«, som nu med en vis Selvfølgelighed henvises til Skadestuen paa det lokale Sygehus. Boye er altsaa heller ikke qua Practicus »kirurgisk uskolet«.

Boye blev gift samme Aar. Hans Søn, Skovejeren, fortæller meget følsomt, hvorledes hans Forældre som unge Mennesker mødtes i hans Mosters Hjem paa Herregaarden Engelsholm Vest for Vejle — tilfældigt, men med dyb og varig Forelskelse ved første Blik: Underlægen i den danske Felthær og Jomfru Emilie Louise Secher, Datter af Konsul Secher i Horsens, hvis ældste Datter var gift med Godsets Ejer, Jægermester Krøyer.

Under Treaarskrigens gentagne Indkvarteringer boede Boye flere Gange paa Engelsholm, og her — i Slottets Havesal — blev det unge Par ægteviet paa en af Aarets sidste Dage, den 28. December 1850, for lige efter Nytaar at flytte ned til det Sønderjylland, som Dr. Boye havde stiftet Bekendtskab med og var blevet tiltrukket af under Krigene.

De boede først i en mindre Lejlighed i selve Graasten By, købte senere et Landbrug, hvis Jorder laa lige udenfor Byen, og hvor Dr. Boye fik Afløb for de Landbrugsinteresser, som laa ham saa dybt paa Sinde. Denne ret store Gaard er den nuværende »Dyrekobbel«, hvis Hovedbygning »Palæet« laa inden i selve Byen og nu er blevet Garde-Kaserne efter at Graasten Slot er blevet Sommerpholdssted for Kongefamilien;

en ny Avlsgaard er siden opført ude paa Jorderne.

»Skjønt der fra Befolkningens Side vistest dem megen Tillid og Venskab« — som Sønnen senere skriver i de før citerede Barfod'ske Minder — fandt de unge Lægefolk ikke blivende Sted i Graasten. Hustruen længtes efter Hjemmet og Forældrene, og Boye var begyndt at tvivle paa sig selv og sine Evner som Læge. Denne Tvivl om Lægegerningens Nytte, som adskillige af de bedste paa hans Tid iøvrigt delte — saavidt Meisen — fik ham til efter faa Aars Forløb at sælge det sønderjydske Landbrug og erhverve den væsentligt større Gaard »Haughus« ved Jelling, et Gods paa dengang 300 Tdr. Land. Kun 5 Aar efter at være blevet Læge opgav han helt Lægegerningen for kun at hellige sig det praktiske Landbrug.

Det er vel ikke utænkeligt (som netop Meisen mener det), at det var Faderens Vanskæbne, som animerede Boye's landbrugsfaglige Interesser og som gjorde ham især interesseret i at forbedre Landbrugets økonomiske Basis. Det var jo Misvækstaaret i 1826 som blev den Draabe som fik Bægeret til at flyde over, saa hans Forældre og Søskende saa sig tvunget til at emigrere. Ogsaa Dr. Boye's Søn, den flere Gange nævnte N. E. Boye, har den Opfattelse, at det navnligt var Forbedringen af Driftformerne, der interesserede Faderen. I hvert Fald blev Dr. Boye, da han kom til Vejleegnen, hurtigt en Foregangsmand indenfor Egnens Landbrugskredse. Han indførte Dræning og Mergling af de Jorder, som ved hans Overtagelse af Haughus alle skal have været ret forsømte, og han søgte at bringe Jord og Besætning paa Haughus til at yde mere, saa at Driften kunde blive rentabel.

Han vandt sig hurtigt Tillid og Anerkendelse paa Egnen, blev ikke 3 Aar efter sin Ankomst til Jelling

Sogn valgt til Formand for den »nye landoeconomiske Forening eller Selskab for Veile Amt« (Landboforeningen) og var i 1863 medstiftende, da Landbosparekassen i Vejle blev oprettet.

Men selvom der hos Boye, medens han opholdt sig som praktiserende Læge i Sønderjylland »var opstaaet Tvivl om Lægegerningens Betydning og Nytte« som han tydeligt udtrykker sig, saa blev han dog paa Haughus heller ikke fri for at være det, hvortil han oprindeligt havde uddannet sig: Lægen — endda den meget talentfulde Udøver af Lægekunsten i dens rigeste Former.

Nu maa man betænke, at der ikke i det forrige Aarhundrede var noget, der hed Læge-specialister. En Række af de medicinske Discipliner, vi nu er saa fortrolige med, var paa Boyes Tid endnu slet ikke fremstaaet, jeg behøver kun at nævne en enkelt: Bakteriologien. — Det var maaske endda netop Ukendskabet til Bakteriernes Tilstedeværelse, der var den direkte Aarsag til Boye's og andres Skepsis og Tvivl om Lægens Nytte, den bakterielle Aarsag til de kroniske veneriske Sygdomme, for hvis Skyld Sygehusene var oprettet, kendtes ikke, og andre bakterielle Sygdommes Udløsere ej heller. Paa de noget større Hospitaler — i København og i andre Byer Verden over — florerede »Saarfeberen« som aldrig før, fremkaldt af de Saarbakterier, som en senere Tid skulde opdage. Hvad det er for et »miasmatiske« Stof, som findes i Luften, ved man endnu ikke, men man aner, at dette usynlige Stof har noget med Smitte at gøre. Og her er det, at Boye kommer ind paa Tanken om, at Luften ude paa Landet er meget sundere og renere end inde i Byerne — naar Boye om en af sine senere Operationer anfører at den er foretaget paa hans egen Landejendom, »be-

liggende i en Skov paa Højderyggen af Jylland« saa er det en Karakteristik, der ikke er ment topografisk men hygiejnisk.

»Under omstændigheder, som jeg har meddelt i hosp.td. for 1868¹⁾ pg. 165 udførte jeg næsten nødtvungen i Setbr. 1868¹⁾ min første ovariotomie, der tillige blev den første heldige ovariotomie i Danmark, og hermed åbnedes døren for mig til en hel ny side af min lægegerning, *hvor i jeg siden, såvidt omstændighederne have tilladt det, har søgt videre at udvikle mig og har jeg om denne min virksomhed af og til aflagt beretning i vore medicinske tidsskrifter*«, saaledes fortæller Dr. Boye siden om den Operation, der som Fagkirurgen Meisen siger »danner Indledningen til hele den moderne Underlivskirurgi«. Og Meisen tilføjer: »Det er ejendommeligt at tænke sig, at den moderne Kirurgi og Gynækologi netop skulde begynde med en saa stor og vovelig Underlivsoperation, og at dette store Indgreb allerede før Antiseptiken skulde foreligge fuldt udarbejdet i teknisk Henseende«.

Ovariotomi er en Underlivsoperation, hvorved man med kirurgisk Teknik igennem Snit i Bugvæggen fjerner en ofte større — og for 110 Aar siden uden Undtagelse stor — Svulst, som har dannet sig paa Æggestokken. Svulsten, som benævnes en Ovarie-cyste, er en een- eller flerrummet vædskefyldt Blære, som ved sin Vægt og navnlig Vækst giver de tyngende Trykforannelser, siden Smerter, som fører Lægen paa Sporet af Sygdommen. Uden Operation ender Lidelsen med Døden. Før den operative Fjernelse brugte man

1) Det er en Erindringsforskydning hos Boye, da han 12 Aar senere nedfælder dette i Universitetets Festskrift, hvori han som de øvrige Doctores skal meddele sin Autobiografi, det fremgaar af Offentliggørelsen i Hospitalstidende, at det rette Tidspunkt er 1867.

med en grov Kanyle at tømme, »tappe« Blæreindholdet, som imidlertid hurtigt gendannedes og krævede ny Tapning ved Hjælp af Indførelsen i Bughulen af denne — med Datidens Teknik ofte usterile — Kanyle. Sygdommen var derfor livsfarlig; før eller senere bukkede den syge under for den Infektion, som Lægen uafvidende hibragte med sin usterile Kanyle. Men Operation var ogsaa livsfarlig og af samme Grunde. Professor Howitz forsøgte som den første herhjemme allerede i 1863 at operere en saadan Patient i København og meddelte sit nedslaaende Resultat, da Patienten var død, andre Operatører var i Udlandet ikke heldigere. Men saa meddeler en dansk til Amerika udvandret Læge om sin i Udkanten af Chicago i et lille Præriehus heldigt gennemførte Operation paa en ligeledes udvandret dansk Landmandskone. Det er maaske de nationale Omstændigheder, der gør, at den danske Kone i det fremmede netop søger Bistand hos den danske Læge (hun rider 16 miles for at komme til Læge!), og at denne meddeler sin heldigt gennemførte Operation i et *dansk* Lægetidsskrift, Hospitals-tidende.

I Nr. 27 af Hospitalstidende's 10. Aargang, som udkommer i København den 3. Juli 1867, og som — i almindeligt Avisformat — er »Optegnelser af practisk Lægekunst fra Ind- og Udlandet«, offentliggør den praktiserende Læge (han var nu Overlæge og Professor fra 1878) i Chicago, Illinois, Forenede Stater, Sigismund Daniel Jacobson — en af Professor Howitz tidligere Kandidater ved Fødselsstiftelsen i København — hvad han kalder »Et Tilfælde af Ovariotomi med lykkeligt Udfald«, som han indleder med disse Betragtninger:

Ovariectomien har i Løbet af de seneste Aar været udført saa hyppigt og med saa tilfredsstillende Resultater, at den hurtigt har erhvervet sig Borgerret i Chirurgen trods de Protester, som fra forskjellige Sider ere nedlagte mod dens Berettigelse. Dermed bortfalder egentlig Anledningen til at offentliggjøre et enkelt Tilfælde, selvom Resultatet har været heldigt; men da Operationen i Danmark, skjøndt udført 8 Gange, endnu ikke har givet noget heldigt Resultat, og da i mit Tilfælde ikke blot Operatøren, men ogsaa Patienten og hendes Mand, altsaa alle de nærmest interesserede Parter, ere Danske, tør jeg maaskee dog gjøre Regning paa, at en Meddelelse af det første heldige Tilfælde, den danske Chirurgen har at opvise af denne Operation, vil have nogen Interesse for Hosp. Tidendens Læsere.

Der er næppe Tvivl om, at Julius Boye i sin paa dette Tidspunkt ikke ubetydelige Jellingpraksis har læst om dette Tilfælde, som opereredes den 28. Marts 1867. Han anfører selv i sit den 10. Oktober 1867 sammesteds offentliggjorte Tilfælde, hvorledes han overførte denne Kone Gang paa Gang fremhæver, at hun bør lade sig operere i København, hvor hun før har været indlagt med dette Formaal, ligefra han første Gang den 18. April tilkaldes:

Da Patienten iøvrigt var af et sundt, kraftigt Udseende, raadede jeg hende til atter at tage til København for at lade sig operere; men herpaa vilde hun aldeles ikke indlade sig, hvorimod hun opfordrede mig til at befrie sig for sin Lidelse. Jeg undslog mig bestemt, idet jeg erklærede, aldrig at have set den Operation, hvorom der her var Tale, og end ikke kjendte de særligt for samme konstruerede Instrumenter. Herved blev det, og jeg skiltes fra hende, efterat have ordineret

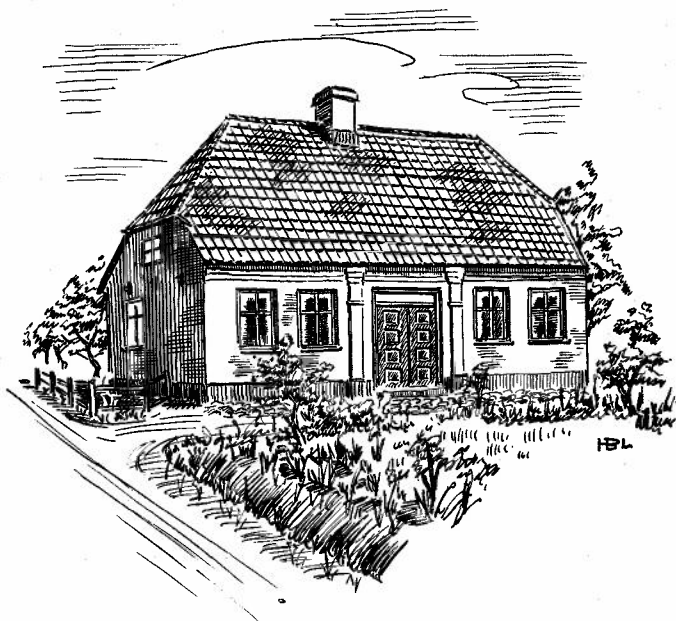
Det varede imidlertid kun til den 21de Mai, inden

en ny Tapning maatte foretages, og Vædsken der udtømtes i omtrent samme Mængde som sidst, var nu bleven fuldkommen purulent Den samme Forhandling om Operation, som ovenfor berørt, gjentoges ved denne og alle de senere Tapninger, der bleve foretagne, men bestandigt med samme frugtesløse Resultat.

Den 8. August er Dr. Boye tilkaldt paany for igen at foretage en Udtømmning af Ovariecysten. Men nu lader han sig overtale til selv at foretage Operationen, og man gætter paa, at han har læst om det heldige Forløb i et Præriehus, om hvilket det skønnes, »at næppe nogen Husmandsbolig i Danmark frembyder ringere Comfort«.

Den 8de August blev Konen tappet 8de Gang; hun var nu om end af et nogenlunde godt Udseende, dog meget lidende og forlangte med stor Utaalmodighed at blive opereret, en Fordring, som senere gjentoges først af Manden og derpaa af Faderen. Jeg lod da Hr. Læge Gad i Horsens, hvem Konen tidligere havde konsulert, anmode om at deltage med mig i en Konsultation, og efterat denne var kommet istand, bleve vi enige om, at en Ovariectomi endnu lod sig udføre, om end kun med et svagt Haab om et heldigt Udfald, *og at jeg, ligeoverfor Patientens bestemte Fordring, ikke længer turde nægte hende Opfyldelsen af hendes Begjæring.* Jeg paatog mig altsaa Operationen, og Hr. Læge Gad lovede med Beredvillighed at være mig behjælpelig, samt at formaa en Kollega, Hr. Linnemann i Horsens til det samme, og bestemtes det, da det var meget ønskeligt at undgaa flere Tapninger inden Operationen, at denne skulde foretages, saasnt de nødvendige Instrumenter kunde skaffes fra Kjøbenhavn. Ved den Iver, hvormed hr. cand. med. & chir. Nyrop i sin Faders Fraværelse tog sig af Sagen, samt ved at Hr. Dr. med. Howitz med stor Tjenstvillighed, hvorfor jeg herved aflægger ham min

Tak, stillede sine Instrumenter til Disposition for mig, skjøndt jeg var ham aldeles ubekjendt, lykkedes det at bringe det dertil, at Operationsdagen allerede kunde bestemmes til den 3die Septbr. Imidlertid fik jeg den 28de August Patienten flyttet hen

Huset, hvori Dr. Boye foretog sin første Underlivsoperation.

til et høit, fritliggende Sted i min Nærhed med to luftige rummelige Værelser, hvoraf det ene kunde bruges til at foretage Operationen i, medens det andet skulde være det egentlige Sygeværelse

. . . . Skjøndt Underlivet allerede dengang var meget udspilet, og der i nogle Dage havde været ikke ubetydeligt Ødem over hele Legemet, samt en svag Albuminuri befandt Patienten sig dog ret vel i de første Par Dage efter Flytningen; men Natten mellem den 31te August og 1ste Septbr. blev jeg kaldet til hende med den Underretning, at hun var

døende. Jeg fandt hende siddende opreist i Sengen med marmorkoldt, svedbedækket Ansigt, gispende efter Luft, Læberne blaalige, Pulsen næsten utællig. Hvor nødtigt jeg end vilde det, maatte jeg strax punktere Underlivet, og med nogen Besvær fik jeg taget en 4 Potter Vand, og omtrent lige saa meget sivede bag efter fra hende. Herved lettedes Patientens endeel, og, skjøndt hun hele den følgende Dag var meget slet, rettede hun sig dog ved Hjælp af Viin og andre Incitattia saa meget, at Operationen kunde foretages 2 Dage senere paa den dertil bestemte Dag. Den udførtes ved Hjælp af de 2 nævnte Kolleger og Dr. Bentzen i Jelling. Ingen af os havde nogensinde før seet en Ovariotomie.

— der er næppe Grund til her at citere mere af Sygejournalen. Dramatik lyser fra her en Linie, — Konen blev opereret, som det forud var fastsat den 3. September 1867, og blev saaledes den første herhjemme, der overlevede den hidtil usete Operation. Æren herfor er vel de modige Lægers ikke mindst den modige Operatørs — det vil sikkert være vanskeligt at finde lignende Tegn paa Mod i vor Tid — men Heldet fulgte ogsaa med. Den udtagne Svulst vejede 10 Pund efter at være tømt for Vædske og maalte inden 35 Tommer i Omkreds (= ca. 1 Meter); den gik i Stykker under Operationen — et ikke ukendt Operationsuheld heller senere — og Indholdets Størrelse kunde man derfor kun skønne over, men det kunde »neppe sættes mindre end 20 Potter«, d. v. s. at Svulsten med Indhold har vejede omkring 25 kg!

Dr. Boye beskriver det videre forløbende Sygdomsforløb, som i Dag mere har Kuriositetens Interesse. Man hæfter sig muligt ved, at hun snart

»gik over til en almindelig styrkende Diæt, og navnlig nød hun megen Rødviin(!) Hun er nu oppe

(¹⁶/₁₀ 1867) og nyder det fuldstændigste Velbefindende, og kun Hensynet til, at hendes Hjem muligt ikke kan tilfredsstille de Fordringer, man maa gjøre til et saadant, for at det kan optage en Kone, der saa nyligt har gennemgaaet en saa indgribende Operation, vil maaskee endnu i nogle Dage forhindre, at hun vender tilbage til samme.«

Denne »særligt styrkende« Diæt, som her sættes i Aarsagsforbindelse med, »at Patienten ikke fik saa meget som en Kuldegysning eller noget faretruende Tilfælde af Bughindebetændelse (hvad selvsagt ikke har noget med hinanden at gøre) bestod for en Del ogsaa af »nymalket Mælk« — »vistnok et Næringsmiddel, man kan byde enhver Patient, selvom man vil være nok saa forsigtig med hans Diæt, og jeg troer at have bemærket, at naar den tages lige fra Koen, taales den af Patienter, der kaste saavel anden Mælk, der har henstaaet en Tid, som alle andre Fødemidler op«.

Tankevækkende for en senere Tids praktiske Lægekunst er Dr. Boye's afsluttende Betragtninger:

»De Momenter, der have havt den afgjørende Betydning for Operationens heldige Udfald, maae, forsaavidt man overhovedet vil forsøge at paavise saadanne, imidlertid, som alt bemærket sikkerlig hverken søges i Patientens kirurgiske eller therapeutiske Behandling, men derimod i, at hun hele Tiden opholdt sig paa Landet under tilvante Forhold, pleiet og passet af nære Slægtninge. *Hvor vigtigt det nemlig er for et gunstigt Udfald af Ovariotomien, at den foretages i Lokaler fjernede fra Sammenhobningen af mange Mennesker* fremgaaer slaaende af Dr. Plums Beretning fra Rusland i Hospitalstidende Nr. 2 dette Aar, en Erfaring, der jo iøvrigt ikke ene gælder denne Operation. Kan man derfor skaffe sin Patient et fritliggende, sundt Lokale paa Landet, og kan man hertil føie, at hun bliver blandt sine

Slægtninge under tilvante Forhold, hvad der væsentligt bidrager til at styrke hendes moralske Kraft, og opretholde hendes Mod, da vil man have skaffet de vigtigste ydre Betingelser for et gunstigt Udfald tilveie.

Disse heldige Forhold vil den practiserende Læge i Provindserne i Regelen enten forefinde eller have det i sin Magt at kunne skabe, og det er af dem, han river Patienten ud, naar han af Sky for selv at paatage sig en Ovariectomie, sender hende til de store Hospitaler for der at opereres. Jeg tilstaaer, at det ikke er min Fortjeneste, at jeg ikke selv er kommen til at gjøre mig skyldig i den samme Feil, jeg her paataler, men saa meget mere maae jeg være berettiget til at advare andre imod at begaae et lignende Misgreb.

Vel sandt, vi Læger paa Landet kunne i Regelen ikke have den kirurgiske Færdighed eller det therapeutiske Kundskabsforraad til vor Raadighed, som der findes ved de store Hospitaler; men Erfaring lærer, at disse Mangler mere end opveies ved de heldigere Forhold, hvorunder vi kunne stille vor Patient; og dertil maae erindres, at Ovariectomien er en Operation, hvortil ikke udfordres nogen særlig operativ Færdighed, men kun Omhu og Ro. Blev det mere almindeligt, at de practiserende Læger selv udførte Ovariectomien, da vilde sikkerlig ogsaa dens Resultater stille sig gunstigere, end hidtil har været Tilfældet her i Landet.

Det Hus, hvori Dr. Boye foretog denne Operation, findes endnu. Det var udvalgt til Operationsstue efter omhyggelige Overvejelser (Kriterier, der selvom da ukendte nu er ved at være aktuelle med de hyppige Stafylococ-infektioner, som hjemsøger mange Sygehusafsnit i 1961) — og da det formentlig maa rangere i Alder med det Museumsrum paa Kunsthistorisk Museum i København, hvor tidligere kgl. Frederiks Hospitals Operationsstue var indrettet, har jeg gerne

villet sikre det mod Forglemmelse, inden det blev ombygget eller nedrevet. Det ses Side 131, som det ligger den Dag i Dag, fremstillet af Tegneren H. Bøegh-Larsen, Vejle.

»Haughus«.

Men ogsaa i selve den ogsaa endnu bestaaende Hovedbygning til Haughus har Dr. Boye behandlet mange sengeliggende Patienter — under taalmodig og aldrig svigtende Bistand af Hustruen, Emilie, saaledes som han selv omtaler det ved Æresdoktorudnævnelsen:

»På grund af de isolerede forhold, hvorunder jeg virker ude på landet, har jeg ikke havt få vanskeligheder at overvinde, og blandt disse har det ikke været den mindste at skaffe ordentlig plads for operationspatienterne. Jeg har derfor ofte måttet optage disse i mit eget hjem, og har min hustru ved

deres behandling stå mig trofast bi, og ydet mig en hjælp, uden hvilken jeg havde måttet lade meget af det, jeg har set mig istand til at udrette, ugjort.«

Foruden det førnævnte Husmandssted, hvor Boye udførte sin første Operation, betjente han sig af en anden »Operationsafdeling«, hvor han iøvrigt foretog de fleste af de ialt ca. 70 Ovariometer, han gennemførte. Dette andet lille Boelssted har siden undergaaet ret store bygningsmæssige Forandringer, saa at min Leden efter det i Begyndelsen var forgæves. Men omsider fandt jeg det og genkendte det efter det af Dr. Meisen bragte Billede, beliggende noget nærmere Hovedgaarden som vedføjede Udsnit af Generalstabskortet udviser, paa Kortet mærket b medens selve Hovedbygningen er mærket a.

Jeg har formaaet samme Kunstner til ogsaa at tage ud og tegne dette Hus, dog saaledes som det oprindeligt har set ud paa den Tid, hvor Dr. Boye her udfoldede sin kirurgiske Virksomhed og ikke saaledes som det med andre Vinduer og andet Tag ser ud i Dag:

Dr. Boye blev en meget søgt Læge, hans Søn har saaledes personligt fortalt Overlæge Meisen om en Barndomserindring: at der en Dag paa eengang holdt 21 Vogne i Række for at faa hans Far ud i Praksis (det var jo i Hestekøretøjernes og Ægtkørslens Dage). Af denne Grund har jeg fundet det berettiget at benævne Claudius Julius som den uforlignelige Læge.

Han udførte som tidligere nævnt ialt ca. 70 Underlivsoperationer. De var ikke alle »heldige«, hvad vel heller ikke var at vente; men naar man tager i Betragtning, at Boye ikke afviste selv Tilfælde, der paa Forhaand maatte bedømmes som haabløse, kan en samlet Dødelighedsprocent paa 40 ikke betragtes som usædvanlig — hans sidste Offentliggørelse af 23 Ope-

Karakter af Overvurdering — at han overhovedet genoptog den Lægegerning, han eengang — i Mismod over dens ringe Resultater — havde opgivet.

Familien paa Vejleegnen (en Sønneson) har over-

Det Hus paa Jelling Mark, hvor Boye foretog de fleste af sine Operationer.

ladt mig en endnu bevaret lille skindindbunden Lommebog (hvis Indkøbspris fra Bogbinder I. M. Monrad i Vejle, 1 Kr. 25 Øre, endnu staar i Bogen). I denne lille Bog — hvis Format er lidt mindre end Vejle Amts Aarbog — har Dr. Boye metodisk ført sine Sygehistorier ind; Patienterne kommer fra hele Landet, fra Hjørring, fra Hjerting, fra Helsingør — der er en tuberkuløs vestjydsk Fiskerkone, og der er en Gods-ejerfrue fra Vendsyssel med »chlorotisk Konstitution«, en Sygdom, som nu vides fremkaldt af Snøreleveren, Hvepsetaljens Kunstprodukt, som var uundgaaelig, om man skulde følge Modens Krav i 1875, hvor denne lille Sygeprotokol er ført. Der er en 54-aarig østjydsk

Gaardmandskone, hvis væsentlige Sygdom er »Korpulence«, og der er en ung fyensk Lensgrevinde med Barselsengskomplikationer. Alle Sygehistorierne vidner om den omhyggelige Undersøgelse og den fine lagttagelsesevne, som netop gør den gode Læge god. Og naar 14 Sygehistorier paa Stribe er dateret 16. Juli 1875, kan man — som ogsaa Sønnens Barndomserindring viser det — forstaa, at Dr. Boye's daglige Virke har krævet alle Dagens Timer og nok nogle af Nattens med.

Andre forsøgte hurtigt og med Held at gennemføre Boye's operative Teknik. Fr. Howitz forlagde sine Operationer først udenfor Hospitalerne, til en københavnsk Privatlejlighed, han lejede til Formaålet, siden til den da landligt beliggende Diakonissestiftelse — og undgik her de dødbringende Infektioner. Ingen glemte, at Boye havde vist Vejen. Professor Howitz skrev ved hans Død:

»Boye har efterladt sig et smukt Minde fra hele sit Liv, fra alle Kredse, hvori han færdedes. Hvor man spørger, faar man kun det Svar; allerede fra Drengenaarene ragede han frem mellem sine jævnlige. Hans Djærvhed, hans Følelse for det rette, for den lige Vej, hans milde og kærlige Sind har igennem hele hans Liv knyttet Menneskene til ham. Man behøvede kun at se hans ædle mandige Ansigt med de milde kloge Øjne for at fatte Tillid til ham —.«

Boye publicerede siden 1867 flere Tilfælde baade med heldigt og med uheldigt Udfald. Hans Ry var fastslaaet og til hans Popularitet som Læge bidrog ikke mindre det gode Rygte.

Det var derfor fortjent, da Dr. Boye blev Æresdoktor ved det lægevidenskabelige Fakultet i København, selvom han »kun« var praktiserende Læge »i Provindsen« —.

Anledningen — 400 Aaret for Reformationens Indførelse i Danmark — stemte fuldt overens med Boye's dybt alvorlige og velforankrede Religiøsitet.¹⁾ Med de øvrige Fakulteters Æresdoktorer deltog han tillige med sin Hustru i deres Majestæters Kongens og Dronningens Taffel om Aftenen, og Familien opbevarer stadigt saavel Indbydelsen dertil fra Hofmarskallatet som selve Æresdoktorbrevet.

I Landbosparekassen i Vejle hænger Boye's Fotografi, i et af vore kendte videnskabelige Værker, Howitz's Gynækologiske og Obstetriciske Meddelelser, fremkom ved hans Død et Træsnit af den berømte Xylograf Hendriksen, det samme som pryder Frontespicen til denne lille efter Opfordring skrevne Afhandling, og paa hans Grav paa Jelling Kirkegaard staar en høj Granitbauta, efter Vermehren's i Florenz inspirerede Udkast og med Billedhuggeren Saabye's Basrelief af Boye i Profil, rejst »af Venner, karske og syge nær og fjern«, de mange, der her søgte at betale lidt af den Gæld, de følte de stod i til ham for alt det, han ud af sin Menneskekærlighed havde gjort for dem.

Hans genoptagne Lægegerning paa Haughus kom, som Howitz skrev ved hans Død, »som noget overordentligt; han betragtede det selv som en Sendelse, han ikke turde undslaa sig for, og denne Følelse gav ham ogsaa baade Mod og Iver og Tro paa sit Kald«. Eller som hans Plejebroder, Provsten, udtrykte det ved

1) Af en Diskussion mellem Howitz og Boye fra Ovariometriens første Dage, om hvad Grunden vel kunde være til, at Boye havde gode, men Howitz mindre gode Resultater af sine Ovariometer, erindrer den fornævnte stud. med. & chir., siden Læge Franklin Nyrop, at Boye mente, det kunde tilskrives, at han altid bad en Bøn for sine Patienter før Operationen, men Nyrop tror ikke, at Howitz fulgte Anvisningen.

QUOD FELIX FAUSTUMQUE ESSE JUBEAT DEUS OPTIMUS MAXIMUS,

AUSPICIS

AUGUSTISSIMI CLEMENTISSIMIQUE DANIAE REGIS

CHRISTIANI NONI

RECTORIS UNIVERSITATIS HAUNIENSIS

JOANNE NICOLAO MADVIG

FACULTAS MEDICA HAUNIENSIS

IN VIRUM DOCTISSIMUM

CLAUDIUM JULIUM BOYE

MEDICUM SEMINARIJ JELLINGENSIS

IMPETRATO SUPERIORUM CONSENSU

SUMMOS IN MEDICINA HONORES

CONTULIT.

EIUS REI TESTES HAS LITTERAS

HAUNLÆ DIE 5 JUNII ANNI MDCCCLXXIX DATAS

SIGILLIS REGLE UNIVERSITATIS ET FACULTATIS MEDICÆ MUNIENDAS CURAVIT

C. J. Gasterum.

FACULTATIS MEDICÆ HOC ANNO DECANUS.

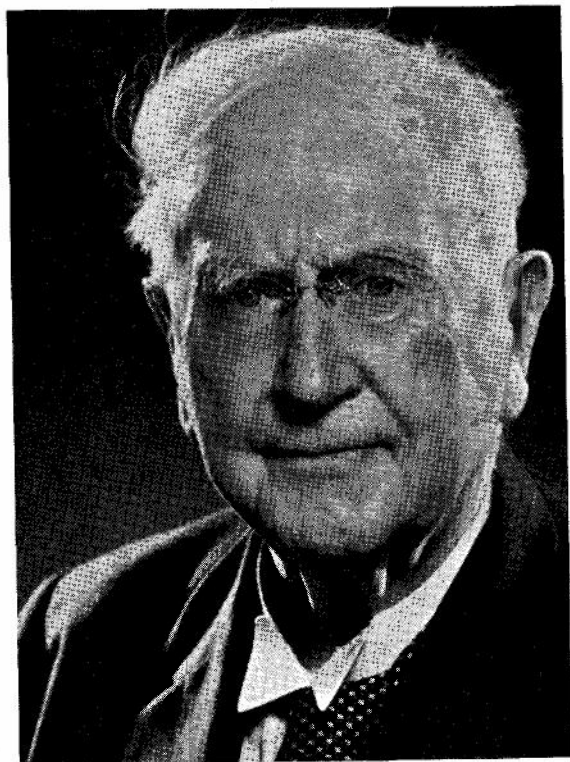

Dr. Boye's Æresdoktorbrev.

hans Baare: »Naar han stod ved Sygelejet og navnlig hos hine lidende, der lede af en Sygdom, som hidtil havde spottet Lægernes Kunst, og for hvilken det antoges, at ingen Urt voxede, og han saa omhyggelig og med skarpt Blik havde udgransket Ondet, da bævede

han ikke tilbage for noget Ansvar og tøvede og famlede ikke med tvivlraadigt Sind.« Bedst har Boye maa-
ske selv udtrykt sig i sin Levnedbeskrivelse: »Siden
jeg påny optog min lægegerning, har jeg, hvor mange
sorger og skuffelser jeg end har måttet friste, dog så
lidt fortrudt det, at jeg tvertimod nu, da jeg kan se
tilbage på en ikke kort virksomhed i dens tjeneste,
ligeoverfor mine tidligere tvivl tør udtale som min
fulde overbevisning, at der *ikke gives nogen gerning,
der i den grad træder i humanitetens tjeneste, eller er
i den grad forædlende for dens udøver, som lægens.*«

Om Boye's landbrugsfaglige Indsats er tidligere
skrevet af andre — og dertil har jeg ejheller nogen
Kompetence — men som Læge har det været mig
magtpaaliggende at fremhæve netop de her meddelte
Træk, og netop i Vejle Amts Aarbog.

PROFESSOR, DR. PHIL. HANS BRIX

24/10 1870—20/1 1961

Professor Hans Brix var en Ven af Vejle Amts historiske Samfund. Han blev aldrig Medlem, men hans Indsats i Runeforskningen specielt vedrørende Jellingstenene maatte naturligt gøre ham interesseret ogsaa i Vejle Amts Historie.

Da han fejrede sin 90-Aars Fødselsdag i fuldt Vigør sidste Efteraar, var det naturligt at lade Aarbogen

1960 udkomme netop paa denne Dag og overrække ham det første Exemplar »med Hilsen og Tak fra Vejle Amts historiske Samfund for altid vaagen Interesse for vort fælles Arvegods i Jelling« — en Gestus, som han vidste at værdsætte: som Professorer sagde til den, der overrakte ham denne Gave: »Naar man bliver saa gammel som jeg, er der ikke saa meget materielt, der smager en, men saa meget mere aandeligt!«

Hans Brix var saa uheldig at snuble i sit Hjem faa Dage ind i det nye Aar, og han paadrog sig derved det Laarbensbrud, som medførte livstruende Komplikationer i Løbet af 14 Dage. Den overordentligt vitale kunde ikke taale at ligge i Sengen.

Hans Brix var født i Vejle. Han blev Student fra Ribe, og i 1894 tog han Skoleembedseksamen (med Dansk som Hovedfag), og følgelig blev han ogsaa straks Daneklærer i Gymnasiet, først i Struer, siden i Odense, sidst i Aalborg. I Odense lagde han meget Arbejde i Indsamlingen til H. C. Andersen-Museet, og i Aalborg gjorde han sin Doktorafhandling færdig — ogsaa om H. C. Andersen og paa Grundlag af Digterens Dagbøger. Allerede dengang i Aalborg demonstrerede han sin Evne for den skarpsindige literære Analyse, den overraskende Kombinationsevne og den sproglige Frimodighed. I 1907 blev han Dr. phil. og mødte snart med et meget omfattende Forfatterskab, hvor ikke ret meget i dansk Literatur var ham fremmed.

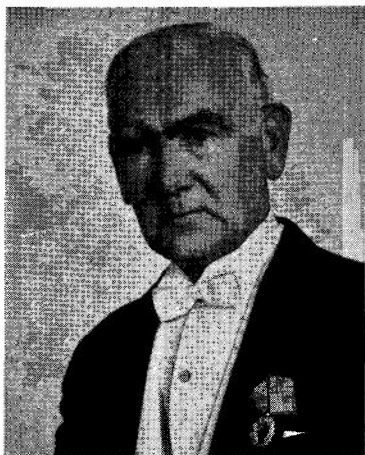
12 Aar senere kaldte København Universitet paa ham, og til 1941 var han ikke blot Studenternes for-gudede Literaturprofessor, men blev »den danske Literaturs Sherlock Holmes«, hvor han — som Sherlock Holmes — ofte kom til de paradoksale Result-

tater og gik de paradokse Veje. Ogsaa i Runeindskrifternes Tydning. Fra hans første Runearbejde »Studier i nordisk Runemagi« i 1928 og til hans sidste om Embedsmanden eller Høvedsmanden, Amtmanden om man vil (= Bryden), Tuvi Ravn paa Store Rygbjergstenen (i Vejle Amts Aarbog 1960) ligger et langt Spand af Forskningsaar, hvor han ofte kom til det ikke-ventede Resultat.

Allerede før han kom til København som Docent i dansk Literatur, var han begyndt sin ganske betydelige Virksomhed i den københavnske Dagspresse som Anmelder, først ved Politiken 1908—1915, derefter ved de Ferslew'ske Blade 1915—1936 og i de 25 Aar ved den Berlingske Presse. Beretningerne om hans ofte sylespidse Kritik er legio, kortest vel et Teaterstykke paa en københavnsk Privatscene: »Anmeldes — det skulde da være til Politiet!«

Til det sidste var han aktiv; som det blev sagt ved hans sidste Fødselsdag i det Blad, der nød godt af hans Aktivitet i den sidste omtrent Fjerdedel af hans Liv: — den ukuelige Vilje!

JJ.

POUL FROST-HANSEN

En særpræget Personlighed med Rod i det gamle Borgerskab i Kolding, Forfatteren Poul Frost-Hansen døde stille den 21. Januar 1961 efter nogen Tids Svagelighed, 73 Aar gammel. Ved Nytaarstid lod han sig indlægge paa Kolding Sygehus for at gennemgaa en Behandling, men Kræfterne rakte ikke til.

Frost-Hansen, hvis væsentligste litterære Produktion udkom under Pseudonymet Otto Wang, var Søn af den kendte Boghandler Chr. Hansen i Kolding. Hans Hu stod til Journalistik, men efter Forældrenes Ønske blev han sat i Boghandlerlære i København hos Forlagsboghandler Høst & Søn, hvis Indehaver dengang var en fransk Dame. Hun skaffede den unge Frost-Hansen ind i Forlagsvirksomhed i Paris, hvor han var ansat fra 1909 indtil 1. Verdenskrig tvang ham hjem. Paa det Tidspunkt havde han ganske tabt sit Hjerte

til Paris, til Frankrig og de latinske Lande iøvrigt, og denne Kærlighed kom til at præge ham for Livet.

I nogle Aar berejste han store Dele af Verden og traf sammen med kendte Aandspersoner. En Overgang var han Redaktionssekretær ved Ugebladet »Verden og Vi«, men da han giftede sig i 1917, var Redaktionssekretærlønnen for lille, og saa rejste han hjem til Faderens Boghandel, som han overtog, da Chr. Hansen døde i 1926. Da han — som han selv har udtalt — hverken var Forretningsmand eller interesseret i Boghandel, afstod han i 1930 Bogladen og fik en Stilling paa Motorkontoret i Kolding.

Det formede sig saaledes, at Frost-Hansen, der følte sig hjemme i Frankrig og ofte tænkte paa at bosætte sig i Paris, kom til at leve midt i Kolding, hvor han var født. I de sidste Aar havde han sin Bolig i den gamle Fløj bag Borgerkroen og Turistbureauet i Helligkorsgade i Fødebyen, som han kendte som ingen anden. Da han i 1957 trak sig tilbage fra Motorkontoret, blev han en dygtig Leder af Turistforeningens Bureau, hvor han vil blive savnet.

Sin Kærlighed til Bøger havde han faaet i Faderens Boglade, og tidlig opelskede han en Lidenskab til Litteraturen, som gav sig Udslag i en Trang til selv at skrive. Sin første Bog udgav han i 1907. Det var Romanen: »Livet dér«. Senere kom en Snes Bøger, de fleste er i fransk Miljø. Endvidere udkom fra hans Haand en Række lokalhistoriske Skildringer, der gjorde ham mest kendt og værdsat som Forfatter. I Koldingbladene har han skrevet om Livet i Kolding omkring Aarhundredskiftet og om nogle af de markante Personligheder, som da færdedes i Byen og var med i Arbejdet for Koldings Trivsel. I 1941 kom for første Gang nogle af hans lokale kulturhistoriske Beskrivelser i Bogform

paa V. Schæffers Forlag, det var »Kolding Anno 1900«, som i 1956 fik en Fortsættelse, mens første Del blev genoptrykt i Anledning af hans 70-Aars Dag i 1957. Det er især disse Bøger om det gamle Kolding, som stadig læses og vil bevare hans Navn ogsaa for kommende Generationer af Koldingensere. Frost-Hansen har ogsaa skrevet en Række Publikationer i sin Egen- skab af Exlibris-ekspert; han var i 1941 Medstifter af Dansk Exlibris Selskab og en Tid Redaktør af »Ex- libris Revuen«. I 1949 modtog han den franske Orden »Sølvpalmerne«.

Forfatteren Poul Frost-Hansen var intet Dusi- menneske. Han var først og sidst humanistisk ind- stillet, og han var en retlinet og nobel Personlighed, der boede i en Tankernes Verden med høje og rene Idealer, ydermere var han et beskedent og hjælpsomt Menneske.

En af det gamle Koldings særprægede Profiler er forsvundet ved hans Død.

Arnold Hansen.

EJNAR DYGGVE

17. OKT. 1887—6. AUG. 1961

Just som Udkastet til denne Aarbog 1961 foreligger færdigt, kommer den triste Meddelelse om, at Ejnar Dyggve er død. En stor Skæbne og en ejendommelig Skæbnes Livsløb er omme. For Vejle Amts historiske Samfund er en personlig Ven gaaet bort.

Ved en mærkelig Tilskikkelse blev han — der ellers havde Middelalderens Arkitekturhistorie som Speciale — en af vore fornemste Kendere og videnskabelige Formidler af Jelling-monumentets Oldtidshistorie. Dyggve har selv fortalt undertegnede, at det var hans Interesser i og Arbejde med Ravenna's Kirkearkitektur og -udsmykning (de berømte Mosaikker) og de østromerske Fund paa Balkan og i Lilleasien med deres byzantinske Arv, som førte ham til Jelling — fordi vi dér havde en desværre helt ødelagt Perle af et byzantiskpaavirket Frescomaleri i Koret (det, der nu ses, er kun en Kopi efter en tidligere Forsker's lille Akvarelskitse; det oprindelige originale Kalkmaleri blev simpelthen afhugget bevidst ved »Restaureringen«). Det var i det samme Kirkekor, Dyggve senere afdækkede de uigendrivelige Spor af et hedensk Gude-hov og den første kristne Kirke og derved gav

os den videnskabelige Udredning paa alt det, vi nu véd om Jelling-monumentet.

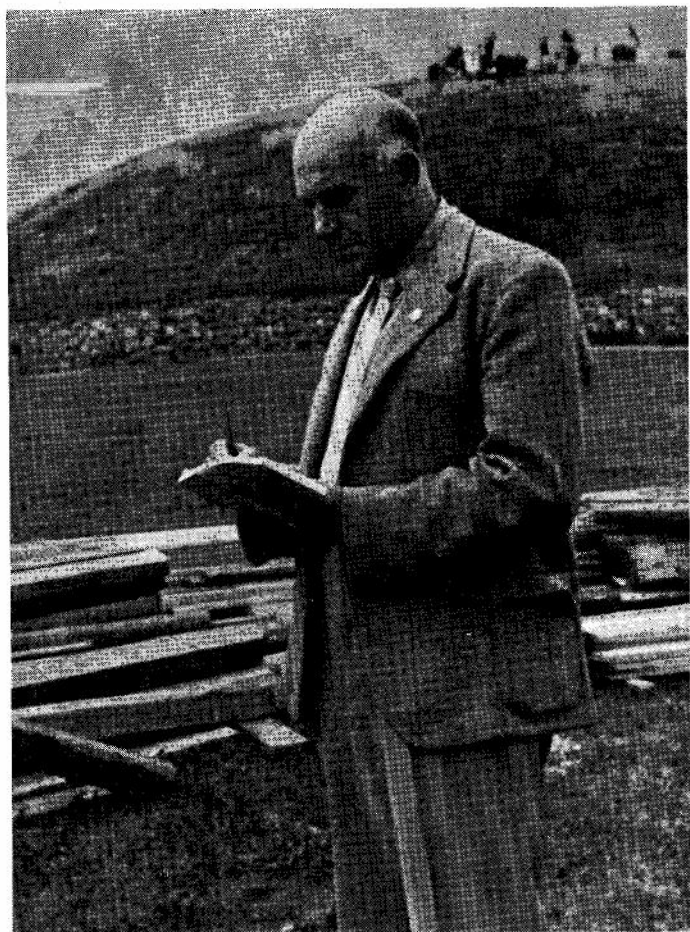
I Vejle Amts historie satte han sig et varigt Minde ved disse arkæologiske Undersøgelser, som blev paa-begyndt i Samarbejde med Rigsantikvar Johs. Brøndsted i 1941, og siden fortsattes alene af Dyggve. Det følte helt naturligt, at det blev Dyggve, som skrev det vægtige Bidrag i det Festskrift, hvormed Vejle Amts Aarbøger markerede Samfundets 50-aarige Bestaaen i 1955.

Efter Studentereksamen som 19-aarig (i Helsingfors — Faderen var Stationsbestyrer i Store Nordiske Telegrafelskab, hvorfor Dyggve's Vugge stod i Randstaterne) gik han først i Lære som Murer i Göteborg, gennemgik derefter Teknisk Skole i København og afsluttede sin Arkitektuddannelse paa Kunstakademiet i København. I nogle faa Ungdomsaar var han selvstændig Arkitekt i København.

I 1922 blev han Deltager i (senere Leder af) de danske af Rask-Ørstedfondet bekostede arkæologiske Udgravninger i Dalmatien. Da dette Arbejde sluttedes ti Aar senere, fortsattes de videnskabelige Undersøgelser i Makedonien 1932—1942, og Dyggves »Karriere« afsluttedes med Direktørposten i Ny Carlsbergfondet 1946—1957.

Dyggve blev Æresborger i flere af de Byer, hvor han forestod Udgravningerne, og han blev Æresdoktor baade ved det jugoslaviske Universitet i Beograd og det norske i Oslo.

Kronen paa hans videnskabelige Løbebane kom i 1960 som Medlem af det franske Akademi (l'Institut de France); men da havde han forlængst slaaet sit Navn internationalt fast og var blevet Medlem af tal-

Ejnar Dyggve i Jelling, 1941.

rige videnskabelige Institutioner med vort eget »Videnskabernes Selskab« i Spidsen.

Dyggve sagde selv, sidst jeg mødte ham, at han ikke var færdig med Jelling endnu; tilbage stod at finde Kongsgaarden, hvor han mente at have særdeles sikre Spor at gaa efter. Tiden hertil blev ikke levnet ham — mest til Skade for os. Vi vil savne ham.

Vejle, d. 14. Aug. 1961.

Jakob Jakobsen.

ÅRSMØDE

afholdtes søndag den 10. september 1961 i Smidstrup forsamlingshus.

I forbindelse med årsmødet havde Historisk Samfund arrangeret en udflugt, hvori deltog ca. 100 personer i een omnibus og et antal private biler. Udflugten, der foregik i smukt vejr, udgik fra pladsen foran Fredericia banegård og gik over Kærsgård, Elbodalen, Tolstrup, Follerup mølle, Follerup og Lille Velling til Smidstrup. Her aflagde deltagerne besøg i den gamle kirke, som viceskoleinspektør Corydon Pedersen foreviste og fortalte om ud fra stor viden og sagkundskab og dyb interesse for emnet. Kirken er beskrevet i Vejle amts årbog for 1938 side 129 ff.

Efter besøget i kirken afholdtes årsmødet i forsamlingshuset i forbindelse med kaffebord for deltagerne. Formanden, amtmand Wamberg, valgtes til dirigent og aflagde årsberetningen, hvorunder han omtalte de hjemstavnsaftener, der i februar 1961 efter den almindelige opfordring fra Dansk Historisk Fællesforening og ungdomsforeningerne var arrangeret i amtets købstæder og landdistrikt, og som overalt havde vundet stor tilslutning. Endvidere omtalte formanden de artikler, som vil fremkomme i årbogen 1961. Endelig beklagede formanden Historisk Samfunds alt for ringe medlemstal og opfordrede kraftigt til indmeldelse i samfundet. Årbogen bør finde langt større udbredelse i amtet, end tilfældet er nu.¹⁾

¹⁾ Bestyrelsen har efter årsmødet rettet opfordring om indmeldelse til et stort antal personer, hvilket har medført, at medlemstallet er steget fra 667 til over 1000.

Kassereren, organist *H. C. F. Hansen*, aflagde regnskabet for 1960—61, som godkendtes. De afgående bestyrelsesmedlemmer, museumsinspektør, magister *Skov*, journalist *Rude* og amtmand *Wamberg* genvalgtes.

Medlemsbidraget fastsattes uforandret til 8 kr. årlig.

På bestyrelsens vegne forelagde formanden følgende forslag til tilføjelse til vedtægten:

I § 4 indføres efter 2. punktum:

»Bestyrelsen kan endvidere under forudsætning af gensidighed indrømme medlemmer af andre kulturelle foreninger i amtet adgang til at blive medlemmer af Historisk Samfund for reduceret medlemsbidrag.«

Forslaget vedtoges.

Efter årsmødet konstituerede bestyrelsen sig således:

Formand: amtmand *A. M. Wamberg*, Vejle.

Næstformand og arkivar: apoteker *Arnold Hansen*, Kolding.

Kasserer: organist *H. C. F. Hansen*, Fredericia.

Sekretær: museumsinspektør *Sigvard Skov*, Kolding.

Til redaktionsudvalget, der senest var valgt for tiden indtil september 1960, genvalgtes for tiden indtil september 1963:

amtslæge, dr. med. *Jakob Jakobsen*, Vejle,

apoteker *Arnold Hansen*, Kolding, og

museumsinspektør, magister *Skov*, Kolding.

Efter årsmødet fortsattes turen over St. Velling, Skærup, Åkjær, Fuglekærgård, Brejning strand og Gauerlund til Børkop vandmølle, hvor ejeren, ingeniør *Christoffersen*, fortalte om møllens historie.

Turen sluttede i Fredericia.

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

Driftsregnskab for året 1. april 1960 til 31. marts 1961.

Indtægter:

Bidrag fra stat og kommuner:

Undervisningsministeriets tilskud ikke modtaget ved regnskabsårets afslutning.

Vejle amt	100,00	
Vejle kommune	100,00	
Vejle havn	50,00	
Kolding kommune	100,00	
Kolding havn	50,00	
Fredericia kommune	50,00	
Fredericia havn	100,00	550,00

Bidrag fra 26 sognekommuner:

Vinding	15,00	
Give	25,00	
Tyrsted-Uth	25,00	
Hover	25,00	
Skjold	10,00	
Egtved	15,00	
Thyregod	10,00	
Brande	25,00	
Erritsø	25,00	
Gauerslund	25,00	
Harte-Nr. Bramdrup	20,00	
Bjært	15,00	
Hornstrup	25,00	
Løsning	10,00	
Sdr. Stenderup	25,00	
Pjedsted	20,00	
Barrit-Vrigsted	50,00	
Randbøl	10,00	
Glud-Hjarnø	25,00	
Øster Starup	10,00	
Ringive	10,00	
Nørup	10,00	
Vejstrup	10,00	
Øster Snede	15,00	
Ødis	15,00	
Jelling	15,00	485,00

At overføre 1035,00

	Overført	1035,00
<i>Bidrag fra banker og sparekasser:</i>		
Spare- og Laanekassen f. Kolding By og Omegn	100,00	
Kolding Folkebank	100,00	
Vejle Byes- og Amts Sparekasse.....	100,00	
Landbosparekassen i Vejle	50,00	
A/S Veile Bank	200,00	
Den danske Landmandsbank, Vejle.....	50,00	
Fredericia Byes og Omegns Spare- og Laane- kasse	50,00	
Fredericia Privatbank	25,00	675,00

Andre indtægter:

Medlemsbidrag fra 667 medlemmer.....	4797,00	
Salg af årbøger	984,30	
Renter af obligationer	447,00	
Renter af indskud	184,96	
Refusion af udlagt porto.....	628,80	
Andre refusioner	216,85	
Annoncer og andre indtægter.....	2148,70	9407,61
Overført kassebeholdning fra 1959—60.....		7023,16
		<u>18140,77</u>

Udgifter:

Udgivelse af årbogen 1960.....	10848,36	
Udsendelse af årbogen	1271,00	
Foredrag og udflugter	583,85	
Arkiv og inventar	403,90	
Bestyrelsens udlæg og repræsentation.....	310,97	
Administration	137,40	
Diverse uforudsete udgifter	255,10	
Fragt og porto	26,41	
Kontorudgifter	36,50	
Tryksager	20,00	
Saldo overført til regnskabet 1961—62.....	4247,28	
		<u>18140,77</u>

Status.*Aktiver:*

Jens Holms legat	10500,00
Jens Buchs legat	500,00
Indestående i banker og sparekasser	4247,26
Beholdning af årbøger	3000,00
	<u>18247,28</u>

Passiver:

Legatkapital	11000,00
Anden kapital	7247,28
	<u>18247,28</u>

Grundfondens regnskab fra 1. apr. 1960 til 31. mar. 1961.*I n d t æ g t e r:*

Overført obligationsbeholdning	11000,00
Indvundne renter	447,00
	<u>11447,00</u>

U d g i f t e r:

Overført til driftsregnskabet	447,00
Obligationsbeholdning	11000,00
	<u>11447,00</u>

Fredericia, den 1. april 1961.

H. C. F. Hansen.

Regnskabet gennemgået og fundet i overensstemmelse med de fremlagte bilag. Kassebeholdningens tilstedeværelse konstateret.

Fredericia, den 8. maj 1961.

sign.: *E. Gade. J. H. Baagøe.*

A/S FRØCONTORET

KOLDING

Grundlagt 1887

Telf. 4344

Leverer 1. kl. Mark-og Roefrø under
Statskontrollens selvvirkende
Kontrol.

FRØAVL - FRØHANDEL

Esther Thomsens Bogbinderi

Sct. Jørgensgade 4 - Telf. 362 - Kolding

Alt bogbinderarbejde udføres.

Forsikring — så

Assurandør H. H. Ottsen

Forsikringsselskaberne NYE DANSKE

Buen 2 - Telf. 44 - Kolding

ROBERT STEINFATH

Aut. gas- og vandmester - Blikkenslager og skiferdækker

Installation af wc, badeværelser og ethvert sanitært anlæg

Telefon 401 - Kolding

Reserveret

A/S SØREN TRANBERG

KOLDING - KØBENHAVN

**VEJLE OG OMEGNS
ANDELS-SVINESLAGTERI**

*

CHARLES HINDBORG A/S

Papir en gros — Papirvarefabrik — Bogtrykkeri

Vejle, telf. 38*

KOLDING ANDELSMEJERI

A/S VEJLE MÆLKEKOMPAGNI

Telefon 507 - Vejle

JYLLANDS CLICHÉFABRIK A/S

Kolding

Telefoner 208 - 611

A/S Slotsmøllens Bryggerier

KOLDING

A/S MOTOR COMPANY

Tlf. 3680

Bedford — Chevrolet — Opel — Vauxhall

A/S AUTOMOBILHUSET

Tlf. 103 - 123

KOLDING

ERIK GADE

Specialværksted for kontormaskiner

Telefon 423 - Laasbybanke 10 - Kolding

Vejle - Telefon 3440 (4 Linier)

Fiskergade 10

Telefon 748

Konrad Jørgensens Bogtrykkeri A/s

Telefon 476 og 496

KOLDING

AKTIESELSKABET
DE DANSKE BOMULDSSPINDERIER

Vejle og Valby

Vore Medlemmer

bedes hver især agitere stærkt for Tilgang af nye Medlemmer paa Land og i By. Den, der ikke kender sin Egns Skæbne gennem Tiderne, bliver aldrig rigtig hjemme, selv om hun eller han er født paa Stedet.

Ny Medlemmer indmeldes til Bestyrelsen.
(Se Bagsiden af Omslaget).

MEDDELELSE

TIL MEDLEMMERNE

Ældre Aargange af Vejle Amts Aarbog kan faas ved Henvendelse til Ekspeditionen: Organist H. C. F. Hansen, 6. Julivej 58, Fredericia.

Pris pr. Aargang 1906—1940 Kr. 3,00 (ikke Medl., Bogladepris Kr. 4,00)
- - - 1941—1949 - 4,00 (- - - - 5,00)
- - - 1950—1960 - 8,00 (- - - - 12,00)

Ved Forsendelse tillægges Forsendelsesomkostninger.

Udsolgt er: Aargang 1905 I-II, 1906 1. Halvbind, 1917 I-II, 1918 I-II, 1919 I-II og 1935 II.

Desuden sælges følgende Bøger:

	Medl.	Ikke-Medl.
Vejle Amts historiske Samfunds 50 Aars Festskrift „Jelling det gamle Kongesæde“. (208 Sider rigt illustreret i sort og Farver.....	Kr. 15,00	Kr. 20,00
Rasmus Mortensen: Jysk Jærn. Undersøgelser ved- rørende den gamle Jærnudvinding af Myremalm. 137 S.	- 10,00	- 15,00
Vejle Amt. En Hjemstavnsbog. (1934). 2 Bind paa ialt 560 S., rigt illustreret.....	- 6,00	- 7,00
Abitz og Bredsted: Litteratur om Vejle Amt, 252 S.	- 3,00	- 4,00

VEJLE AMTS AARBOG

som kan købes i Boghandelen, udsendes til Medlemmerne af Vejle Amts historiske Samfund. Medlemsbidraget er **Kr. 8,00**. Kontingenter for livsvarige Medlemmer er Kr. 100,00, dog for Institutioner Kr. 150,00.

Indmeldelser i Samfundet bedes sendt til et af Bestyrelsens Medlemmer eller direkte til Kassereren, Organist H. C. F. Hansen, Fredericia. Telefon 1115.

SAMFUNDETS BESTYRELSE:

Amtmand A. M. Wamberg, Vejle.

Formand.

Apoteker Arnold Hansen, Kolding.

Næstformand, Medlem af Redaktionsudvalget, Arkivar.

Amtslæge, Dr. med. Jakob Jakobsen, Vejle.

Redaktør af Aarbogen.

Organist H. C. F. Hansen, Fredericia.

Kasserer.

Magister Sigvard Skov, Koldinghus.

Sekretær, Medlem af Redaktionsudvalget.

Journalist Axel Rude, Vejle.

Direktør Harald Hess, Vejle.

Gaardejer R. P. Østergaard-Hansen,

Skulsballe pr. Vrigsted.

Maskinmester Edv. Nissen, Fredericia.

Gaardejer Kristian Vyff, Vonsild.

Fhv. Amtsskolekons. V. Winther, Grejs pr. Grejsdal.

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI A/S . KOLDING